GESCHIEDENIS VAN DE NEDERL. O.I. COMPAGNIE

EN

NEDERLANDSCH-INDIE

IN BEELD

DR. F. C. GODEE MOLSBERGEN

LANDSARCHIVARIS

S. SANTOSA MA... PEL. VAN ... SOERABAIA ... BOULEVARD 9

TAN KHIK LIANG
Baliwerti 54
SURABAJA
24/3-57

Geschiedenis van de Nederlandsch Oost-Indische Compagnie en Nederlandsch-Indië in beeld.

M. S. „SANCTA MARIA"
REL. URSULINEN
SOERABAIA
DARMO-BOULEVARD 49

TAN KHIK LIANG
Kaliwerti 54
SURABAJA

GESCHIEDENIS

VAN DE

NEDERLANDSCH OOST-INDISCHE COMPAGNIE

EN

NEDERLANDSCH-INDIË IN BEELD

DOOR

PROF. Dr. E. C. GODEE MOLSBERGEN

(Leiden en Kaap de Goede Hoop.)

LANDSARCHIVARIS.

SAAMGESTELD OP LAST
VAN HET DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS EN EEREDIENST
IN NEDERLANDSCH-INDIË.

In gebruik genomen
den ..... 9 .....
Het Hoofd der School

WELTEVREDEN
TOPOGRAFISCHE INRICHTING 1925.

TAN KHUK LIANG
Kaliwerkstr. 54
SOERABAJA

EEN WOORD TER INLEIDING.

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van den samensteller van dezen platenatlas om de uitgave ervan met een enkel woord in te leiden.

De platenatlas in het algemeen heeft als hulpmiddel bij het onderwijs in de Vaderlandsche en Algemeene geschiedenis en ook in die der Nederlandsche letterkunde reeds uitnemende diensten bewezen.

Voor de geschiedenis van Nederlandsch-Indië, die op onze scholen van voortgezet onderwijs een bijzondere plaats inneemt, ontbrak tot nog toe dit hulpmiddel. Dr. Godée Molsbergen heeft in deze leemte willen voorzien.

Gehoopt mag worden, dat het gebruik van zijn atlas bij de leerlingen de belangstelling zal verhoogen voor de geschiedenis van het land hunner inwoning, die, hoewel niet steeds verheffend, altijd merkwaardig en leerzaam is.

BUITENZORG, Januari 1925. *Z. STOKVIS.*

SOERABAJA
URSULINEN
DARMO BOULEVARD

EEN WOORD VOORAF.

Sedert jaren is het nut gebleken van geschiedkundige platenatlassen bij het geschiedenis-onderwijs. Schrijver dezes maakte in 1913 in samenwerking met den Heer Joh. Visscher den Atlas „Zuid-Afrika's geschiedenis in Beeld", die goede diensten bewees in Zuid-Afrika en waar verder gevoeld wordt voor de geschiedenis van den Nederlandschen Stam.

Voor Nederlandsch Oost-Indië bestond tot heden nog geen historische platenatlas voor schoolgebruik.

Van het Departement van Onderwijs en Eeredienst, ten tijde dat Mr. K. F. Creutzberg, nu Vice-President van den Raad van Nederlandsch-Indië, Directeur van Onderwijs was, mocht ondergeteekende dankbaar de vereerende opdracht ontvangan zulk een Atlas saam te stellen.

Getracht is om in de volgende bladzijden in beeld een overzicht van de geschiedenis van onze Oost-Indische Compagnie en van Nederlandsch-Indië te geven, en daarna in toelichtenden tekst Na ampel overleg werd om technische redenen er de voorkeur aan gegeven den tekst aan het einde van de platenverzameling te doen volgen.

Een groote moeilijkheid bij de samenstelling blijft de door den verkoopsprijs opgelegde beperking. De duurte der clichés laat niet toe alles weer te geven en zoo in te deelen als de samensteller gaarne zou hebben gezien. Waar bij volgende drukken van de reeds bestaande clichés kan worden gebruik gemaakt, kan geleidelijk de gewenschte grootere volledigheid komen.

Dankbaar herdenk ik hier den steun, de hulp en welwillende voorlichting van de volgende lichamen, verzamelingen en hun staven:

Het Departement van Onderwijs en Eeredienst.

Het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

De Oudheidkundige Dienst.

De Topographische Dienst.

Volkslectuur.

Het Kantoor voor Inlandsche en Arabische Zaken.

Het Kantoor voor Chineesche Zaken.

Het Consulaat-Generaal van Japan.

De collecties „Van Stolk" te Rotterdam, „Van Gijn" te Dordrecht, „Zuid-Afrikaansch Museum stichting Hidde Nijland" te Dordrecht, het Rijksmuseum en het Rijks-Prentenkabinet te Amsterdam.

Voorts die van den Heer Ch. F. H. Dumont, die vriendschappelijk en belangeloos enkele kaarten teekende, van Dr. J. Vermeulen die enkele voorwerpen uit zijn verzameling ter reproductie afstond, van Dr. Ir. J. G. E. G. Voûte, die enkele foto's ter beschikking stelde en van mijn zoon, die met mij foto's opnam.

Van groote belangstelling in dit werk van inheemsche zijde getuigde de medewerking ondervonden van de Huizen Kasepoehan en Kanoman in Cheribon en van den toenmaligen Regent van Serang, Raden Adipati Aria A. Djajadiningrat, nu Regent van Batavia.

Dat deze Atlas moge beantwoorden aan het gestelde doel is de wensch van den samensteller.

WELTEVREDEN, JANUARI 1925.

E. C. GODÉE MOLSBERGEN.

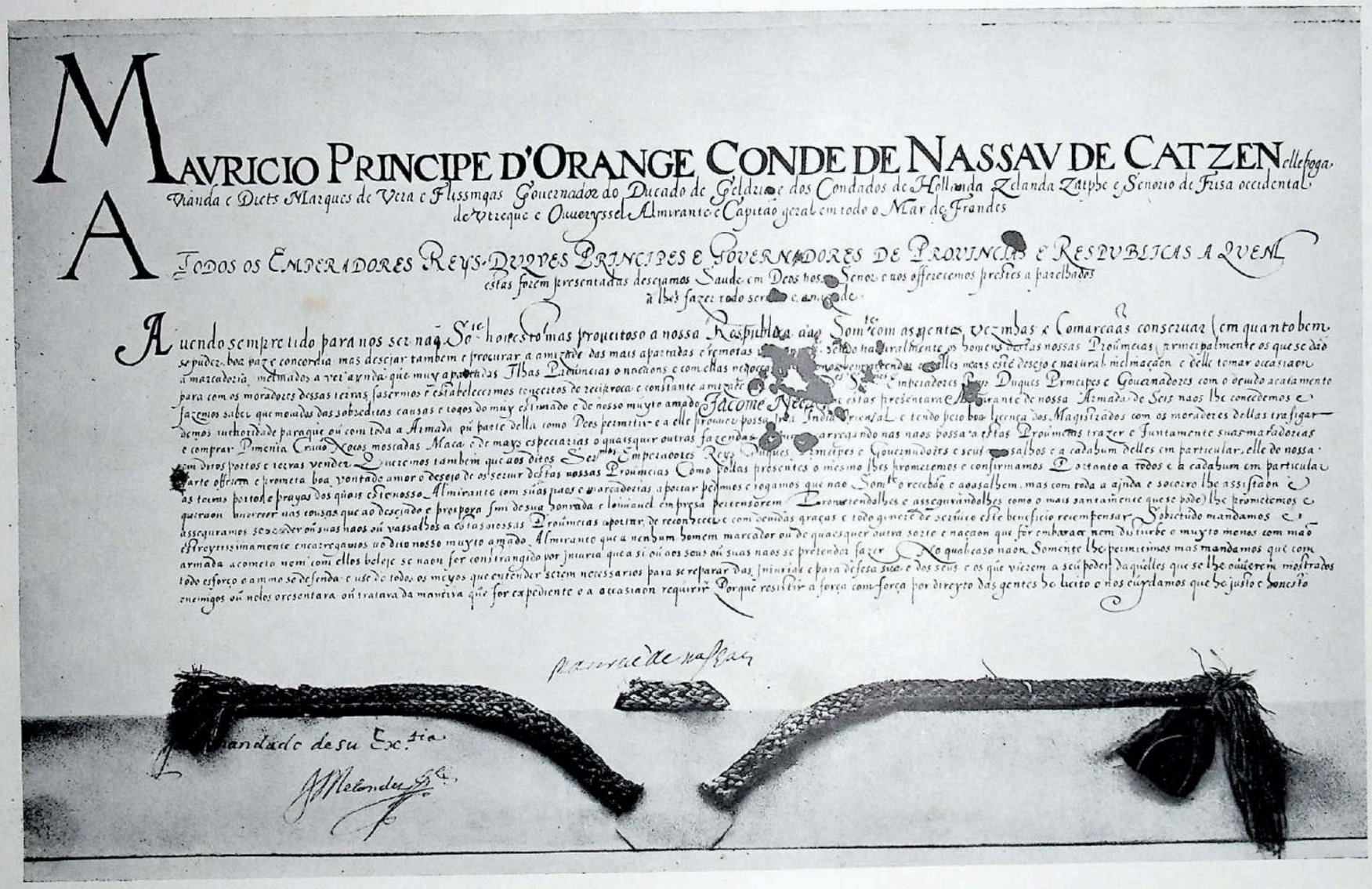

MAURICIO PRINCIPE D'ORANGE CONDE DE NASSAU DE CATZENELLEBOGA
Vianda e Dicts Marques de Veera e Flussinges Gouernador do Ducado de Geldria e dos Condados de Hollanda Zelanda Zutphe e Senhor de Frisa occidental
de Vrieque e Ouerysel Almirante e Capitão geral em todo o Mar de Frandes

A TODOS OS EMPERADORES REYS DUQUES PRINCIPES E GOVERNADORES DE PROVINCIAS E RESPUBLICAS A QUEM
estas forem presentadas desejamos Saude em Deos nosso Senhor e nos offerecemos prestes a parelhados
a lhes fazer todo seruiço e amizade.

AJuendo sempre tido para nos ser não So honesto mas proueitoso a nossa Respublica não Somente com as gentes vezinhas e Comarcaas conseguir (em quanto bem
se puder) boa paz e concordia mas desejar tambem e procurar a amizade das mais apartadas e remotas [illegible] sendo naturalmente os homens destas nossas Prouincias (principalmente os que se dão
à marcadoria) inclinados a ver a ynda que muy apartadas Ilhas Prouincias e nações e com ellas [illegible] e ter [illegible] Emperadores Reys Duques Principes e Gouernadores com o ouido acatamento
para com os moradores dessas terras fazemos e estabelecemos conceitos de reciproca e constante amizade [illegible] e estas presentaram Almirante de nossa Armada de Seis naos lhe concedemos e
fazemos saber que mandas das sobreditas causas e logos do muy estimado e de nosso muyto amado Jacome Neck [illegible] Indias Orientaes e tendo pelo boa licença dos Magistrados com os moradores dellas trafegar
demos authoridade para que ou com toda a Armada ou parte della como Deos permitir e a elle [illegible] possa [illegible] arrecadando nas naos possa a estas Prouincias trazer e Juntamente suas marcadorias
e comprar Pimenta Cravo Noz moscadas Maca e de mayo especiarias e quaesquer outras fazendas [illegible] salvos e a cada hum delles em particular, elle de nossa
em dictos portos e terras vender Queremos tambem que aos ditos Sereos Emperadores Reys Duques Principes e Gouernadores e seus [illegible] salvos e a cada hum delles em particular, elle de nossa
parte offerecem e prometa boa vontade amor e desejo de os seruir destas nossas Prouincias Como pellas presentes o mesmo lhes prometemos e confirmamos Portanto a todos e a cada hum em particular
as terras portos e praias dos quais este nosso Almirante com suas naos e marcadorias apostar pedimos e rogamos que não Somente o recebão e aos salvem mas com toda a ajuda e soccorro lhe assistão e
quiraõ interrer nas cousas que ao desejado e prospera sorte e boa nouidade em prosa pertencerem Prometendolhes e assegurandolhes como o mais santamente que se pode) lhe prometemos e
asseguramos se receber ou suas naos ou vassalos a estas nossas Prouincias apostar de reconhecer e com deuidas graças e todo genero de seruiço este beneficio recompensar Sobretudo mandamos e
estreytissimamente encarregamos ao dito nosso muyto amado Almirante que a nenhum homem marcador ou de quaesquer outra sorte e nação que for embaraçar nem dusturbe e muyto menos com mão
armada acometa nem com ellas bolejo se não ser constrangido por injuria que a si ou aos seus ou suas naos se pretender fazer No qual caso não Somente lhe permitimos mas mandamos que com
todo esforço e ammo se defenda e use de todos os meyos que entender serem necessarios para se reparar das injurias e para defesa sua e dos seus e os que vierem a seu poder daquelles que se lhe ouuerem mostrados
inimigos ou nolos oresentara ou tratara da maneira que for expediente e a occasiaõ requirir Porque resistir a força com força por direyto das gentes he lecito e nos cuydamos que he justo e Juncto

Mandado de su Exc.ia
J. J. Melander

Patente van Prins Maurits van Nassau voor Jacob van Neck.

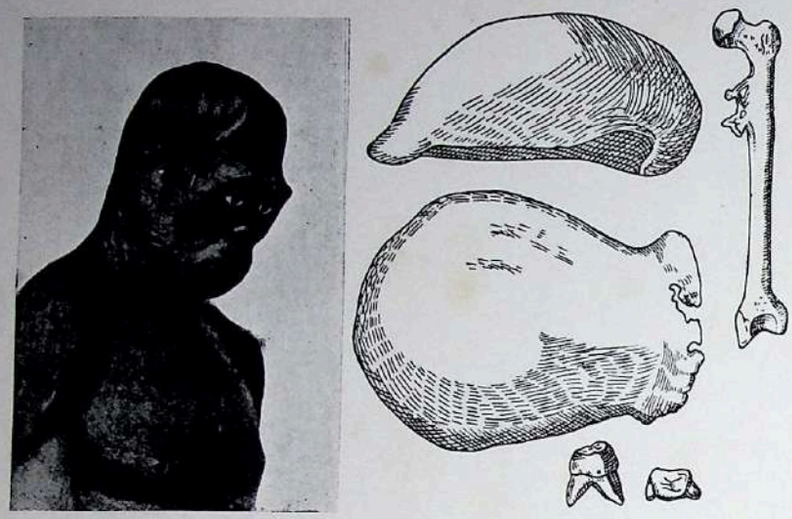

1. Pithecanthropos erectus.

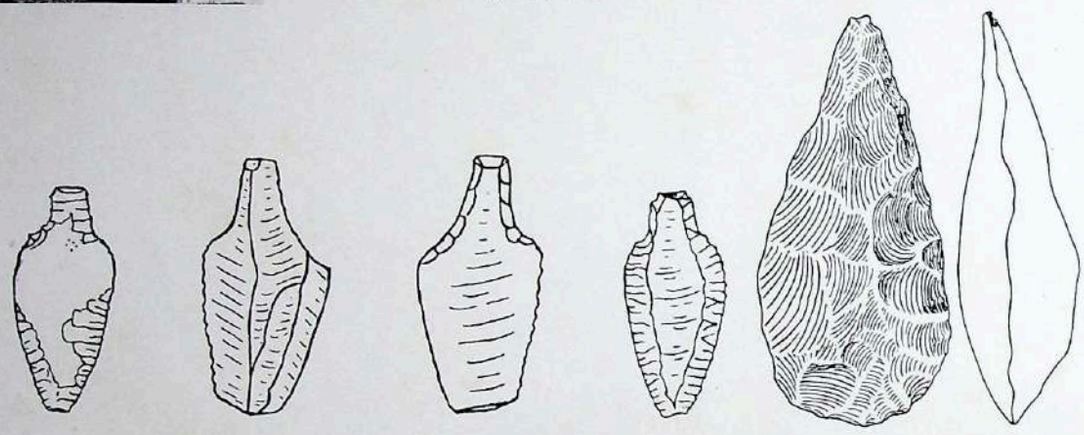

2. Wapen uit het steentijdvak in wording.

3. Steenen bijl uit Nieuw-Guinea.

4. Bijl uit het brons-tijdvak.

5. Kralen-snoer uit een voor-historisch graf.

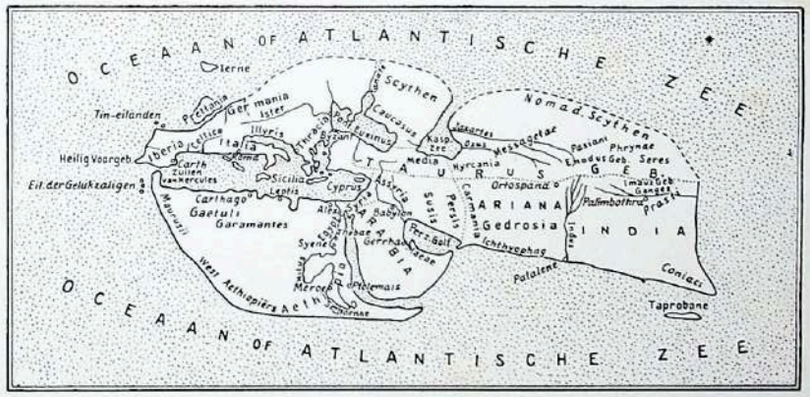

6. Strabo's opvatting van de bewoonde aarde.

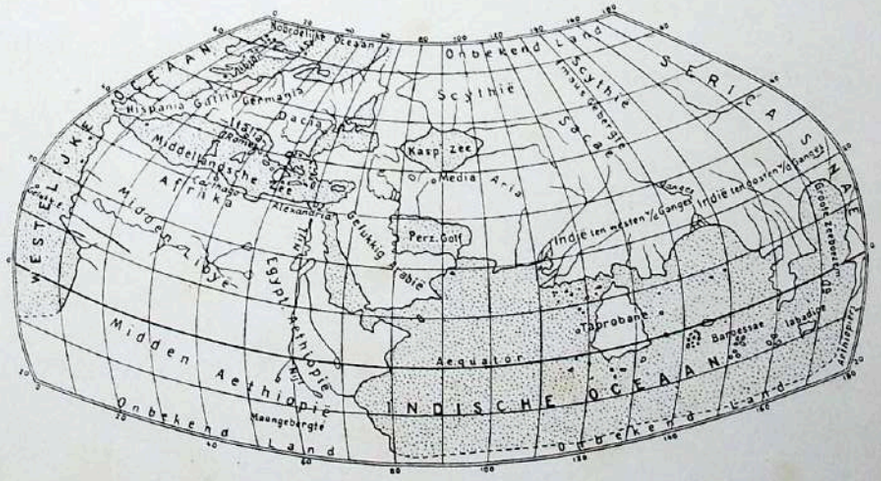

8. Wereldkaart volgens Claudius Ptolemaeus.

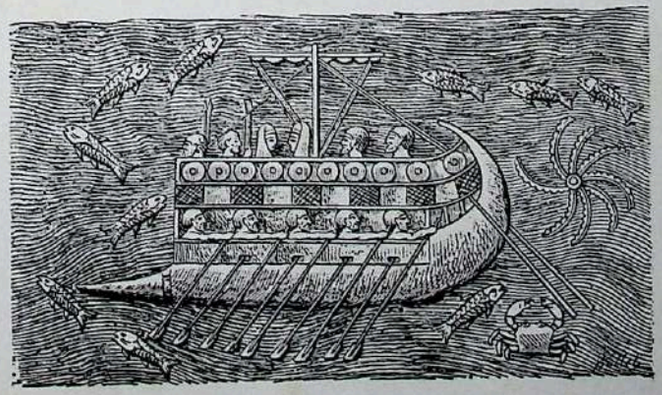

7. Schip der Phoeniciërs.

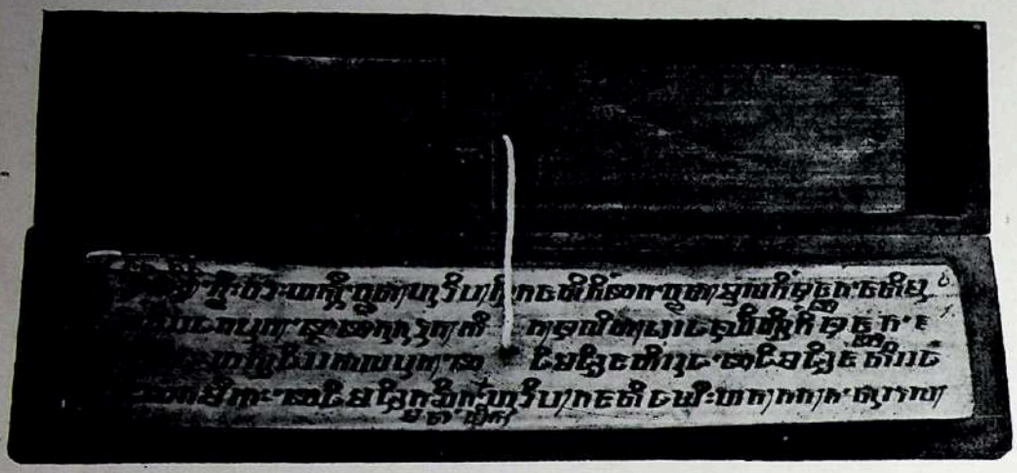

9. Handschrift op lontarbladen.

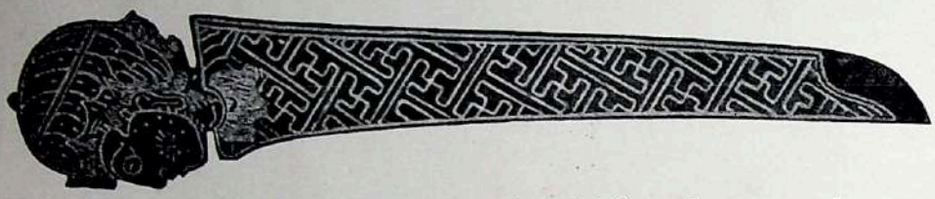

10. Mesje, waarmee op lontarbladen gekorven wordt.

11. Sanskrit-verzen in Pallawa-schrift ter eere van Koning Moelawarman ± 400 n.C. (Koetei, Oostkust van Borneo).

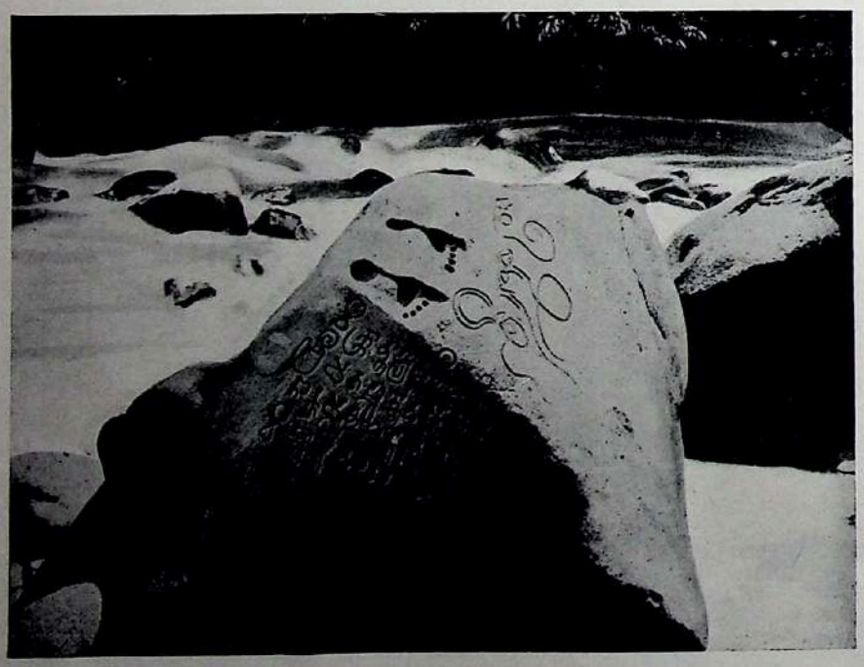

12. Steen met opschrift uit de afd. Buitenzorg (Tji Aroeteun) en afdruk van Koning Poernawarman's voeten (5e eeuw n.C.).

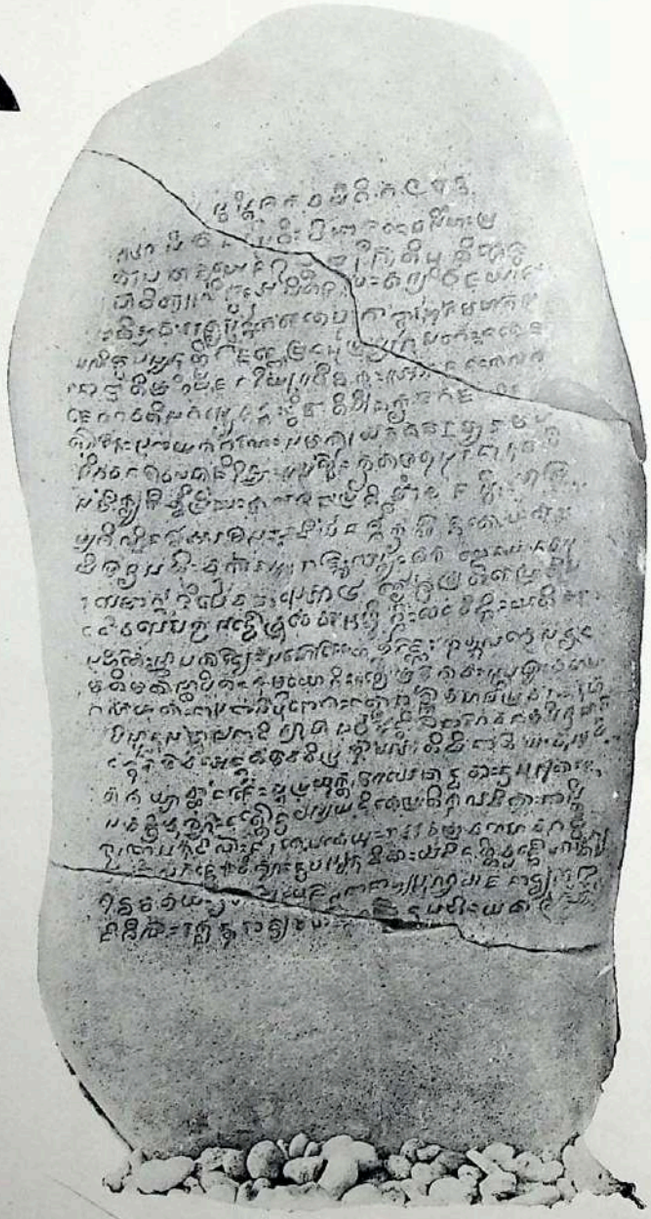

13. Steen met Kawi-opschrift (760 n.C.), gevonden te Dinâjâ bij Malang.

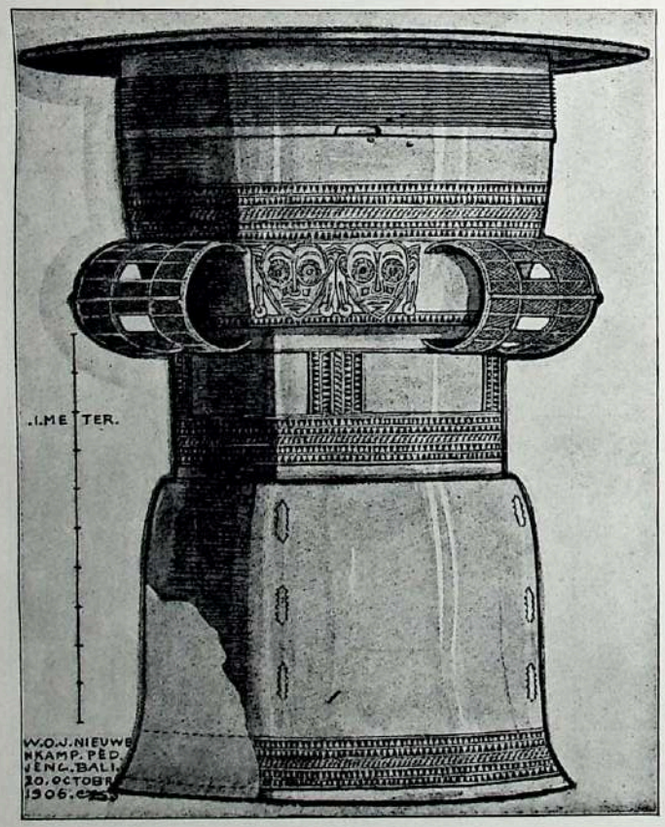

14. Ketel-
trom uit
Bali.

15. Zodiak-beker uit Soerakarta.

16. Manjoeçrî uit Tjandi Toempang.

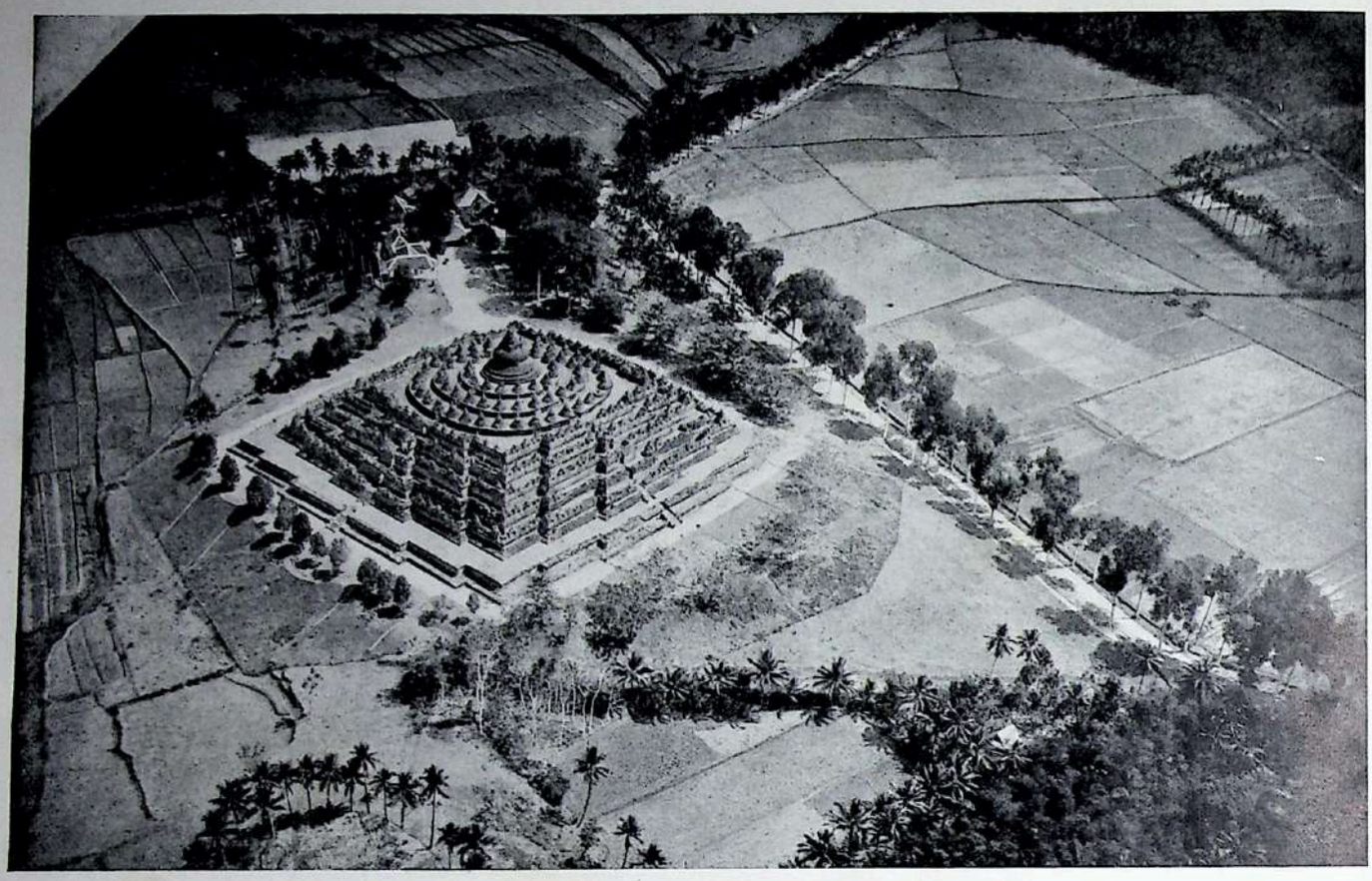

17. Boroboedoer.

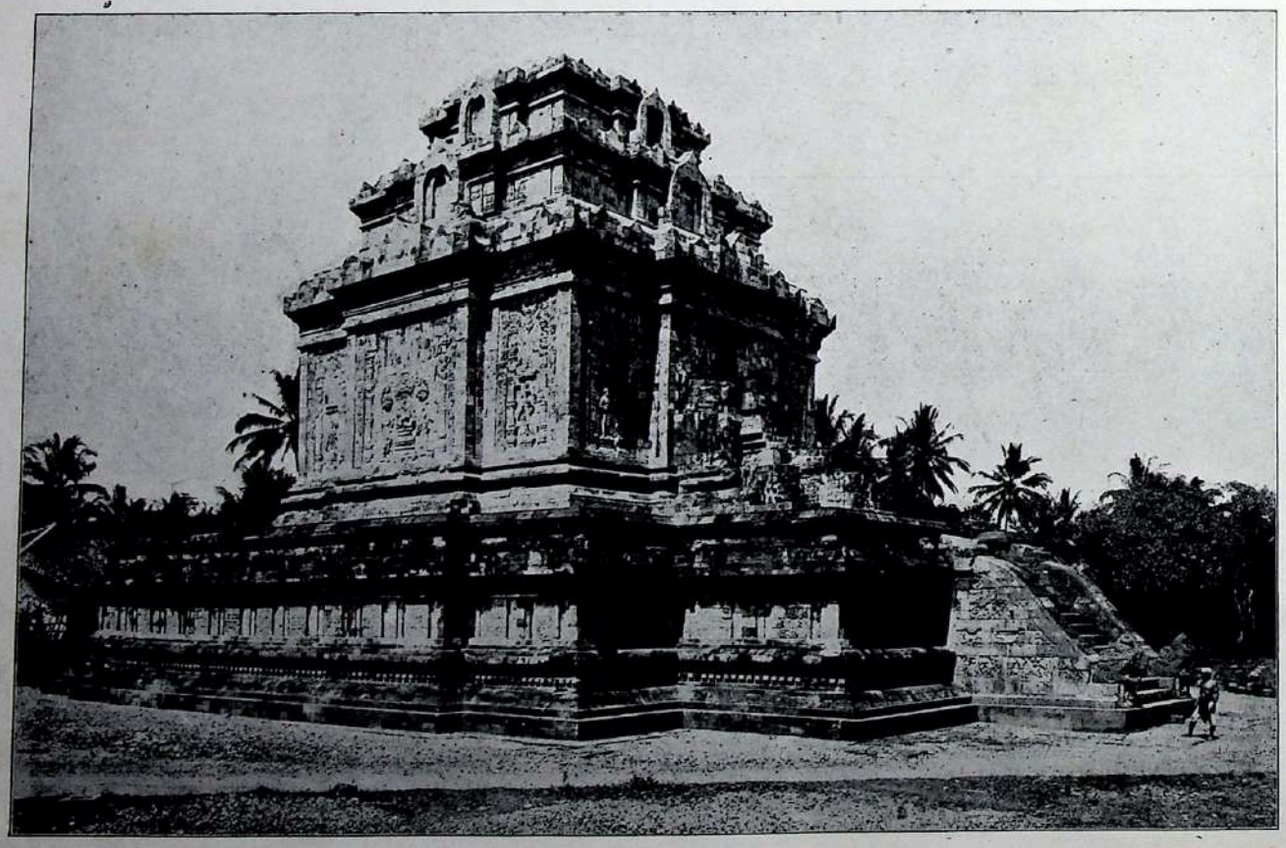

18. Tjandi Mendoet.

19. Koning Krtarâjasa (1294-1309) als Çiva, gevonden in de Residentie Kediri.

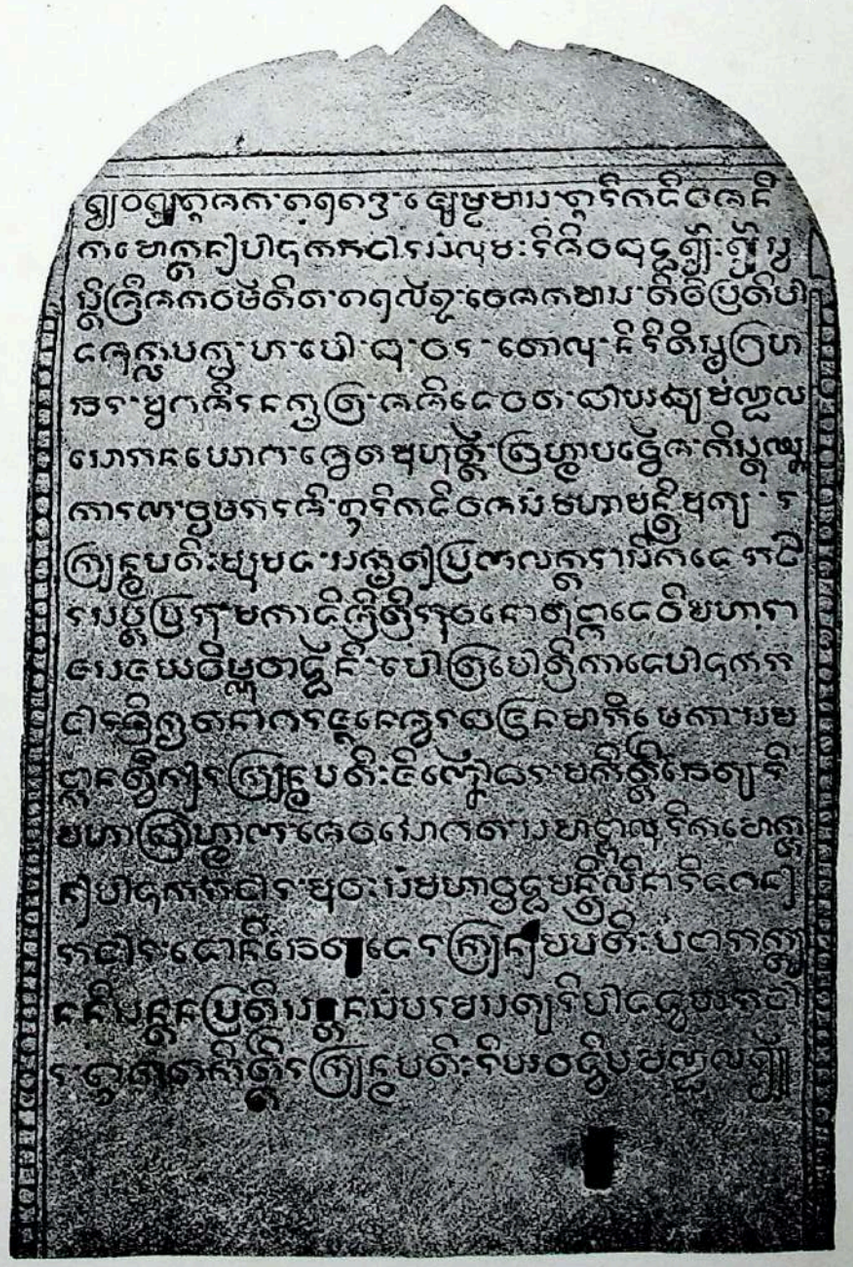

20. Stichtingsoorkonde van Hayam Woeroek 1350 - 1389, gevonden bij Malang.

21. Koning Airlangga (± 1000 A. D.) als Vishnoe op den zonne-arend.

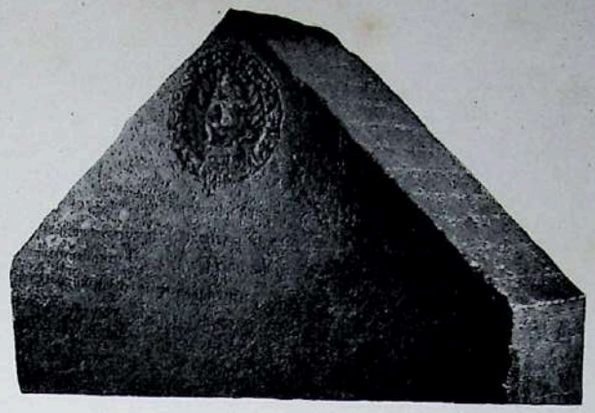

22. Airlangga's oorkonde (ten deele) met bovenaan zijn zegel.

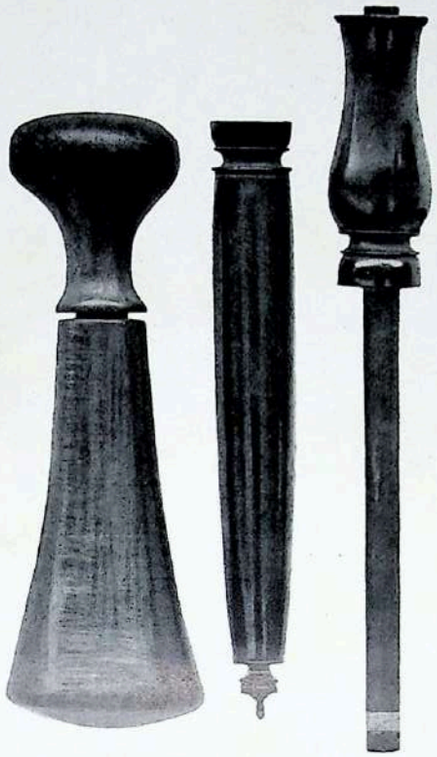

23. Voorwerpen tot het maken van vuur door wrijving.

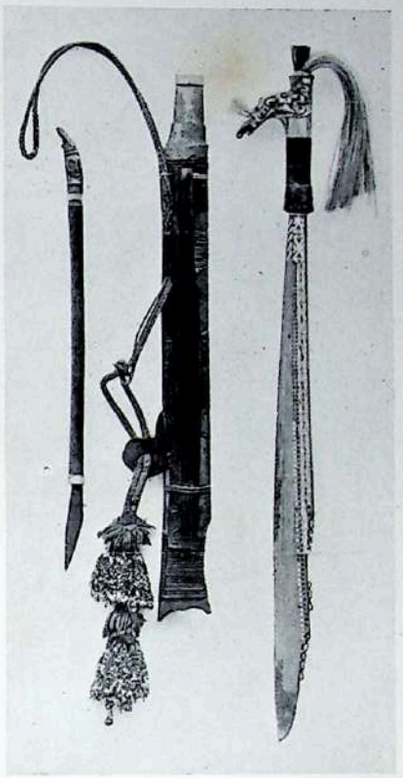

24. Mandau uit Z.O. Borneo.

26. Sajjid Oethman's kaart van Arabië.

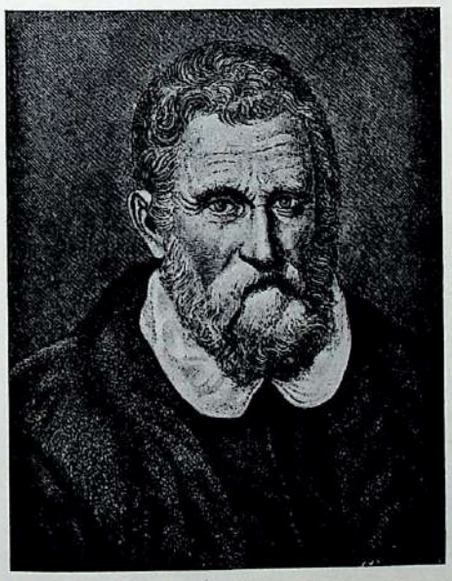

25. Marco Polo.

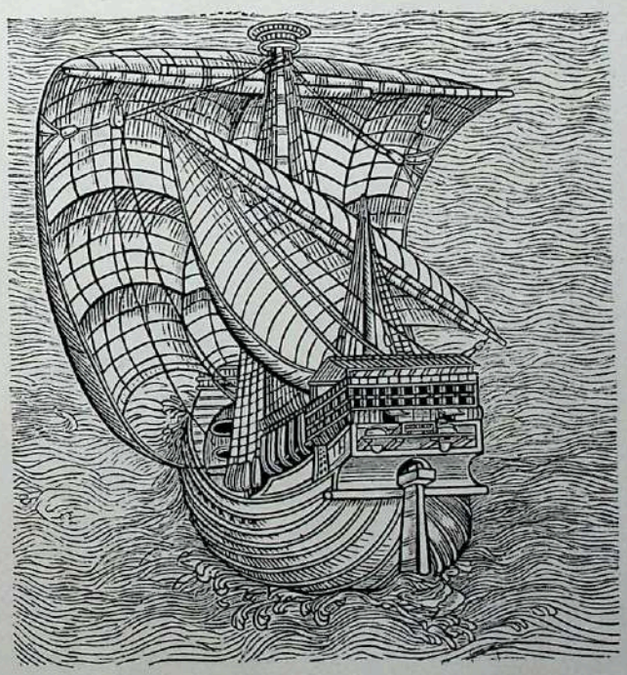

28. Portugeesch schip van omstreeks 1500.

27. Prins Hendrik de Zeevaarder.

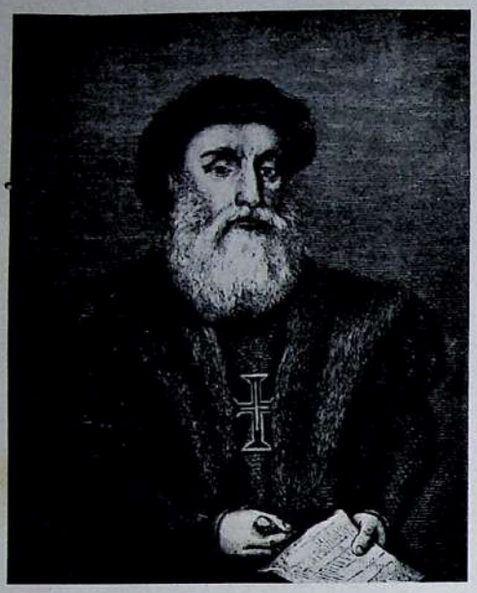

30. Vasco da Gama.

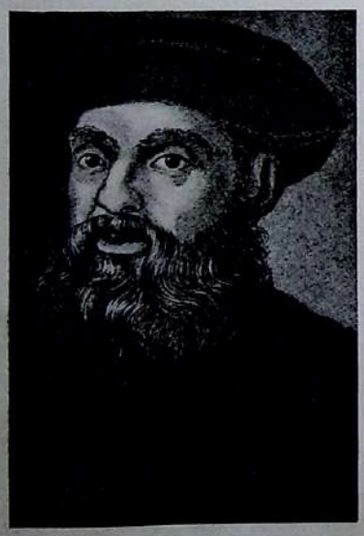

31. Fernâo de Magalhâes.

29. Fra Mauro's wereldkaart van 1459.

Oceanus
Orientalis
Indic
Insula
Insula
Canary
Insula
Insula
Azores
Cathaneides
Insel de Madera
Canaria
Tenerifa
Atlas montes
Libia
India
Thebet
Equinoctium
Orient

Carta universal en que se contiene todo lo que del mundo Se ha desaibierto fasta agora; Hizola Diego Ribero Colmographo de su magestad: Año de 1529 -:-

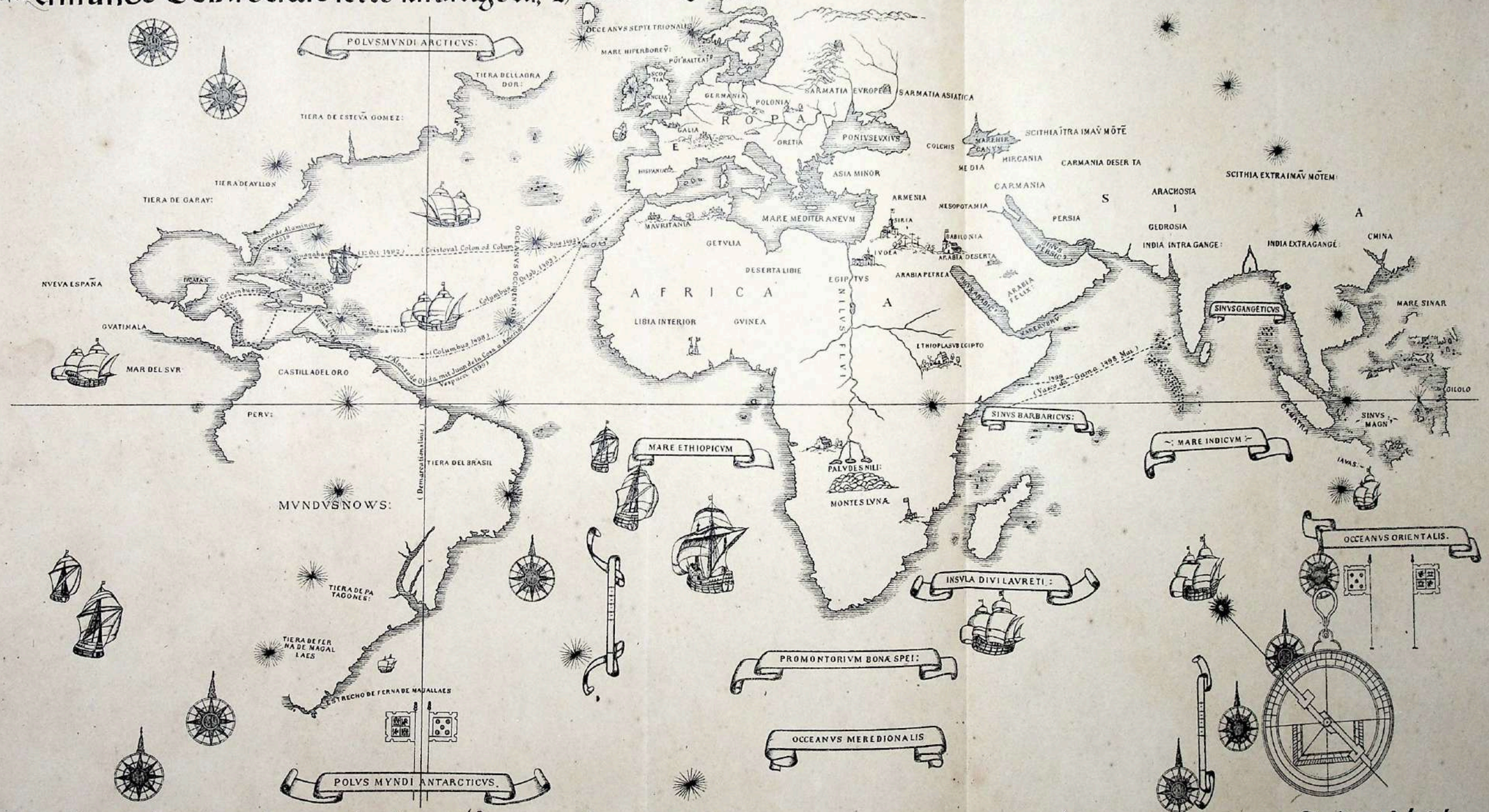

La Qual Se deliuide en dos partes conforme a la capitul agõ que hizieron los catholicos Reyes de España e el Rey don Juan de portogual ẽ la Villa de tordesillas: Año de 1494

Bengala.r.
A R
TROPICVS CANCRI
Aracā.r.
Marechinorũ
S
Cambo ia.r.
Siane
Malucho
Camatra
AEQVINOCTIALIS
Jauamaior
MERIDIES

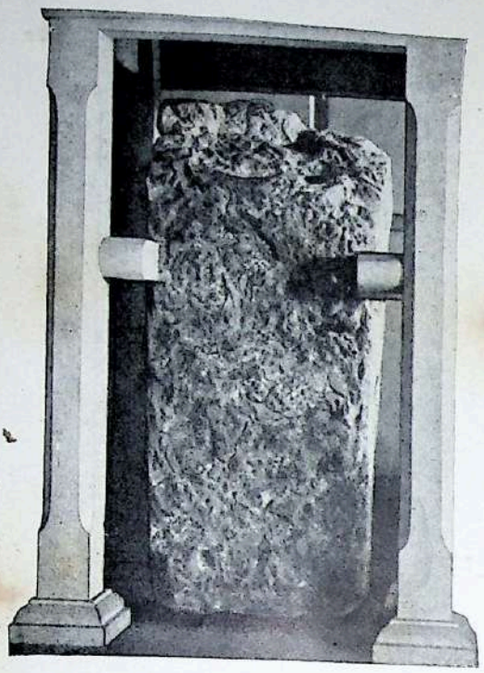

32. Padrâo, vermoedelijk door Bartolomeo Dias geplaatst.

33. Padrâo uit Lonthoir (Banda-eilanden.)

34. Afonso d'Albuquerque.

35. S. Franciscus Xaverius.

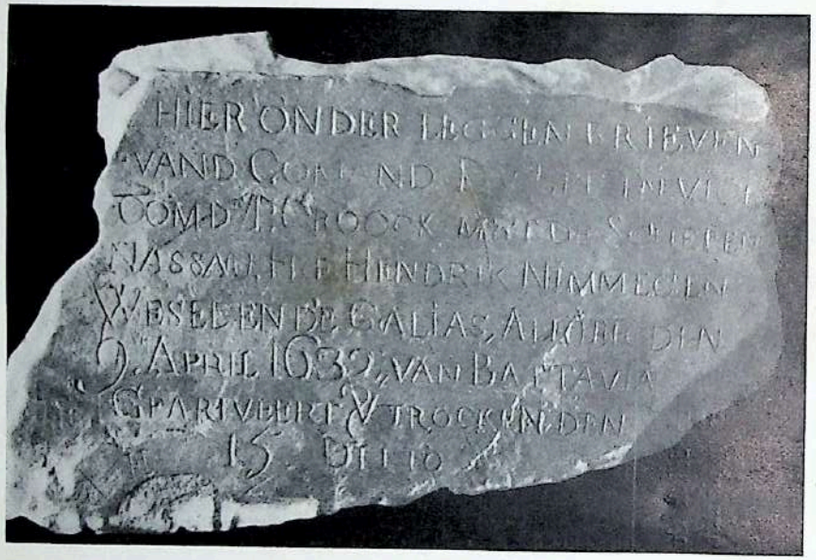

42. Gemerkte steen als postkantoor aan de Tafelbaai. (1632).

41. Titelprent van „De reis der Hollanders naar Oost-Indië in 1595".

40. Willem Barentsz.

39. „Het Behouden Huys" op Nova-Zembla.

43. Jan Huyghen van Linschoten.

44. Petrus Plancius.

45. Cornelis de Houtman.

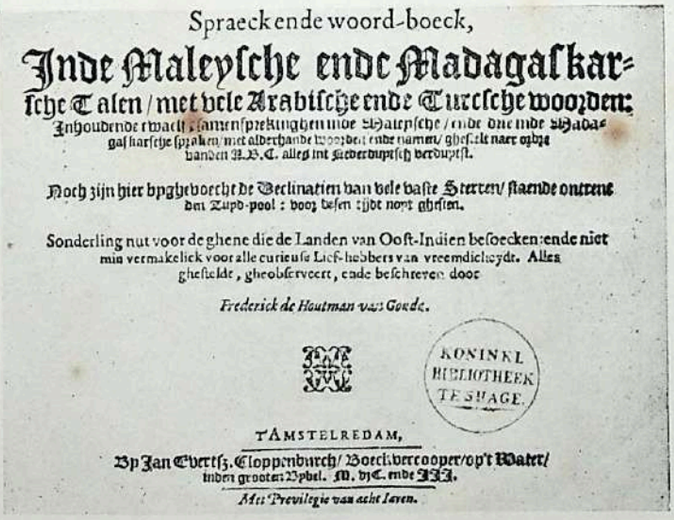

Spraeck ende woord-boeck,

Inde Maleysche ende Madagaskarsche Talen / met vele Arabische ende Turcsche woorden:

Inhoudende twaelf samenspreekinghen inde Maleysche / ende dnde Madagaskarsche spraken / met alderhande woorden ende namen / ghestelt naer orde banden A.B.C. alles int Nederduytsch verduytst.

Noch zijn hier bygevoecht de Declinatien van vele vaste Sterren / staende ontrent den Zuyd-pool: voor desen tijdt noyt ghesien.

Sonderling nut voor de ghene die de Landen van Oost-Indien besoecken: ende niet min vermakelick voor alle curieuse Liefhebbers van vreemdicheydt. Alles ghestelde, gheobserveert, ende beschreven door

Frederick de Houtman van Gouda.

KONINKL BIBLIOTHEEK 'S-HAGE.

TAMSTELREDAM,

By Jan Evertsz. Cloppenburch / Boeckverkooper op't Water / inden grooten Bybel. M. DC. ende XXX.

Met Previlegie van acht Iaren.

46 en 47. Frederick de Houtman en zijn woordenboek.

Serenissimo y Potentissimo Rey y Principe.

El año passado de noventa y ocho partieron dos navios de Mercadores por mi orden de estas Provincias para hazer su trato en las INDIAS ORIENTALES, y bolvieron a quinze d'Agosto del presente. Dando me relation del buen recibimento y caricias que Vra MAGESTAD les ha hecho a su venida en los Reynos de Vra dicha Ma.d y que confiando se en aquella amistad proseguieron su trato con todo lealdad y realmente segun el natural y costumbre de los de esta nation. Mas que los Portugueses subditos del Rey d'España y enemigos destos Estados, aviendo entendido que los dichos Navios estavan asseguzados y amparados de baxo de la palabra Real de V. Ma avian dado a entender falsedades a vra dicha Ma.d y enganadole con mentiras: accusando los dichos Mercadores como Corsarios, y que avian venido para robar las tierras y subditos de Vra Ma.d Que avia sido causa, Que Vra Ma.d avia detenido en sus prisones a FADRIQE HOUTMAN Capitan del uno de los dichos Navios con algunos Marineros, de que he recebido pesadumbre. Mas confiando de la sincera volintad y animo Real de Vra Ma.d tengo esperança Que les avra mandado bien tratar como han sido los que han venido de aquellos Reynos, y buelven agora con entera libertad. lo que yo confio que sera permitido tambien a los dichos presos que alla quedaron. Tambien me han dado parte de la guerra Que los Portugueses hazen en estas Reynos por mandado del Rey d'España Pretendiendo de quitarles su libertad y ponerles en subiection como a esclavos como lo han pretendido de hazer en estas Provincias por el espacio de mas de treinta annos continos. Lo que DIOS no ha querido: Mas antes les hemos resistido con fuerza de armas como aun lo hazemos de contino. Y Portanto Supplico a Vra Ma.d De no darse a los dichos Portugeses. Y para que Vra Ma.d no tengo de oy mas occasion de alguna sospecha de los que de aqui vienen a tratar en sus Reynos He dado orden y provision a los que llevan estas que son quatro Capitanes (cuyos nombres son CORNELIO BASTIAENSEN, JUAN TONNEMAN, MATHEO ANTHONISS y CORNELIO ADRIAENSS, y otros tantos COMISSARIOS que se llaman. GERIT DE ROY, LORENCO BEGGER, JUAN JACOBSS y NICOLAO VANDERLEE, que buelvan a tratar con quatro navios en mi nombre, con la Real persona de Vra Ma.d y con sus subditos a cerca del soccorro que avra menester contra sus enemigos, que por esto effeto llevan orden y poder bastante. Tambien les he dado cargo de dar a Vra Ma.d algunos presentes a uso destas tierras, en señal del deseo que tengo de tener amistad con vra dicha Ma.d Supplico la los accepte de tan buena volontad como yo los embio. Y Conesso rogare a nro SENOR guarde la real persona de Vra Magestad, y en Estados accrescente, como yo se lo deseo. De La Haya en Holanda a XI.e de Decembre de Mil y Seiscientos años

Besa las manos de V. Ma.d su servidor

Maurice de Nassau

48. Brief van Prins Maurits aan den Sultan van Atjeh. (11 December 1600).

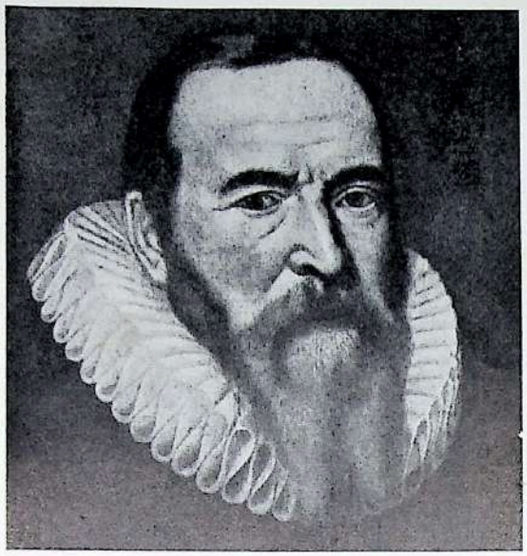

49. Johan van Oldenbarneveldt.

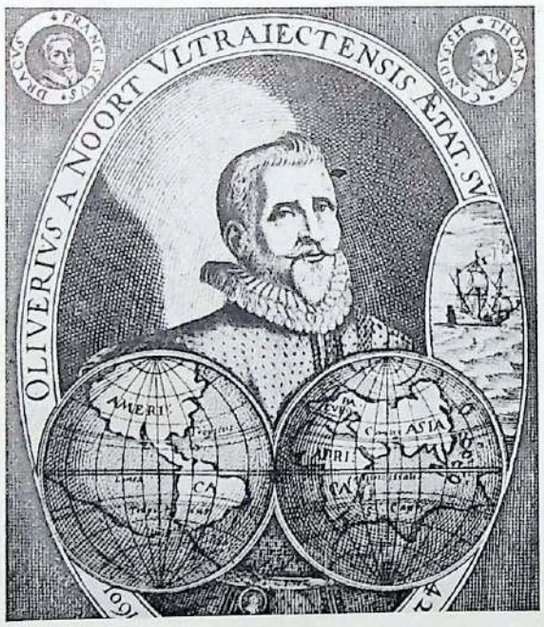

50. Olivier van Noort.

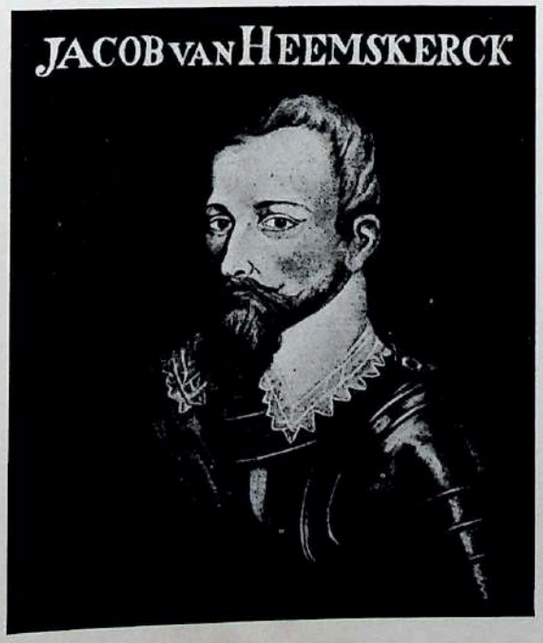

51. Jacob van Heemskerck.

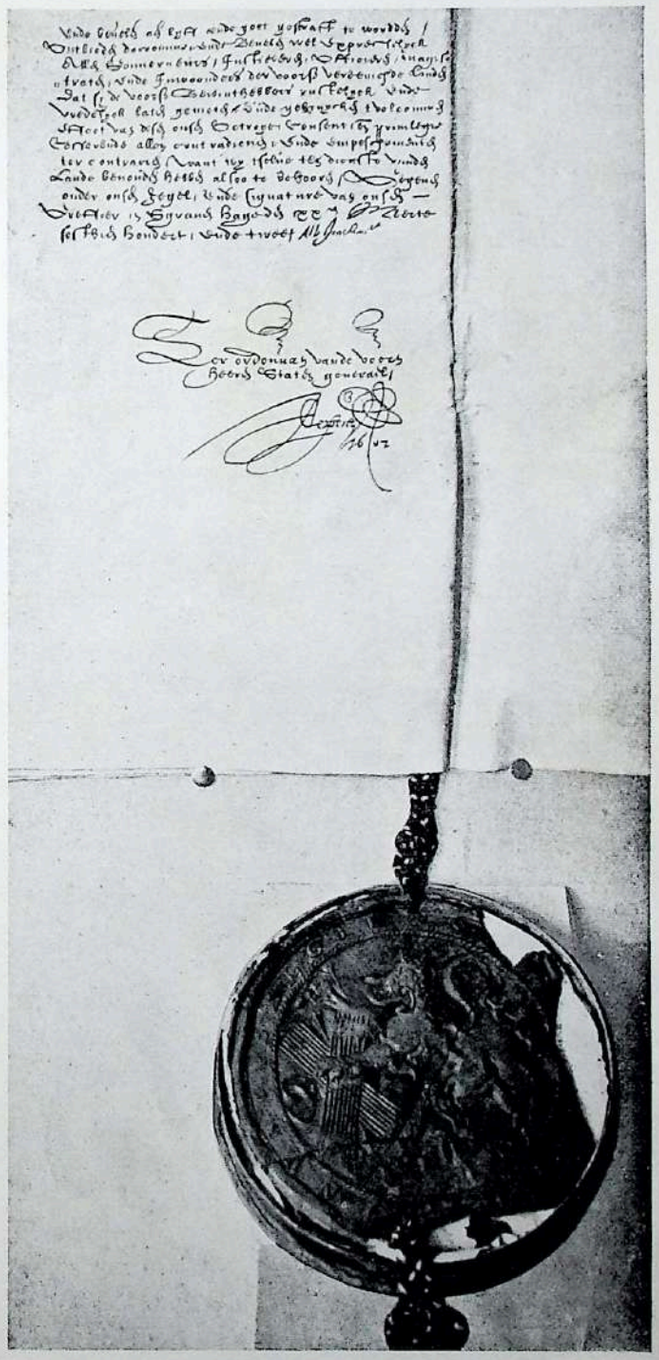

52. Het slot van het Octrooi door de Staten-Generaal verleend aan de V.O.I.C. 20 Maart 1602.

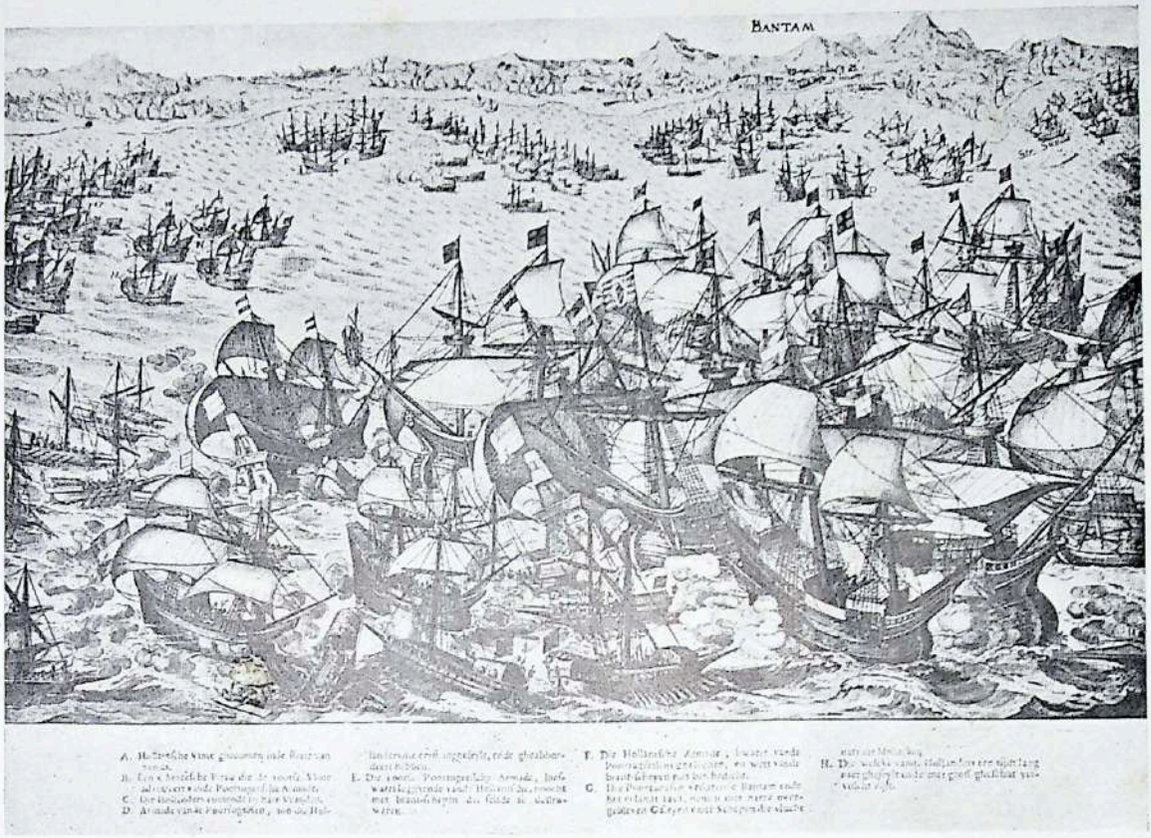

53. Wolfert Harmensz behaalt een overwinning op een Spaansch-Portugeesche vloot bij Goa (December 1601).

54. Hugo de Groot.

55. Pieter van den Broecke.

56. Jan Pieterszoon Coen.

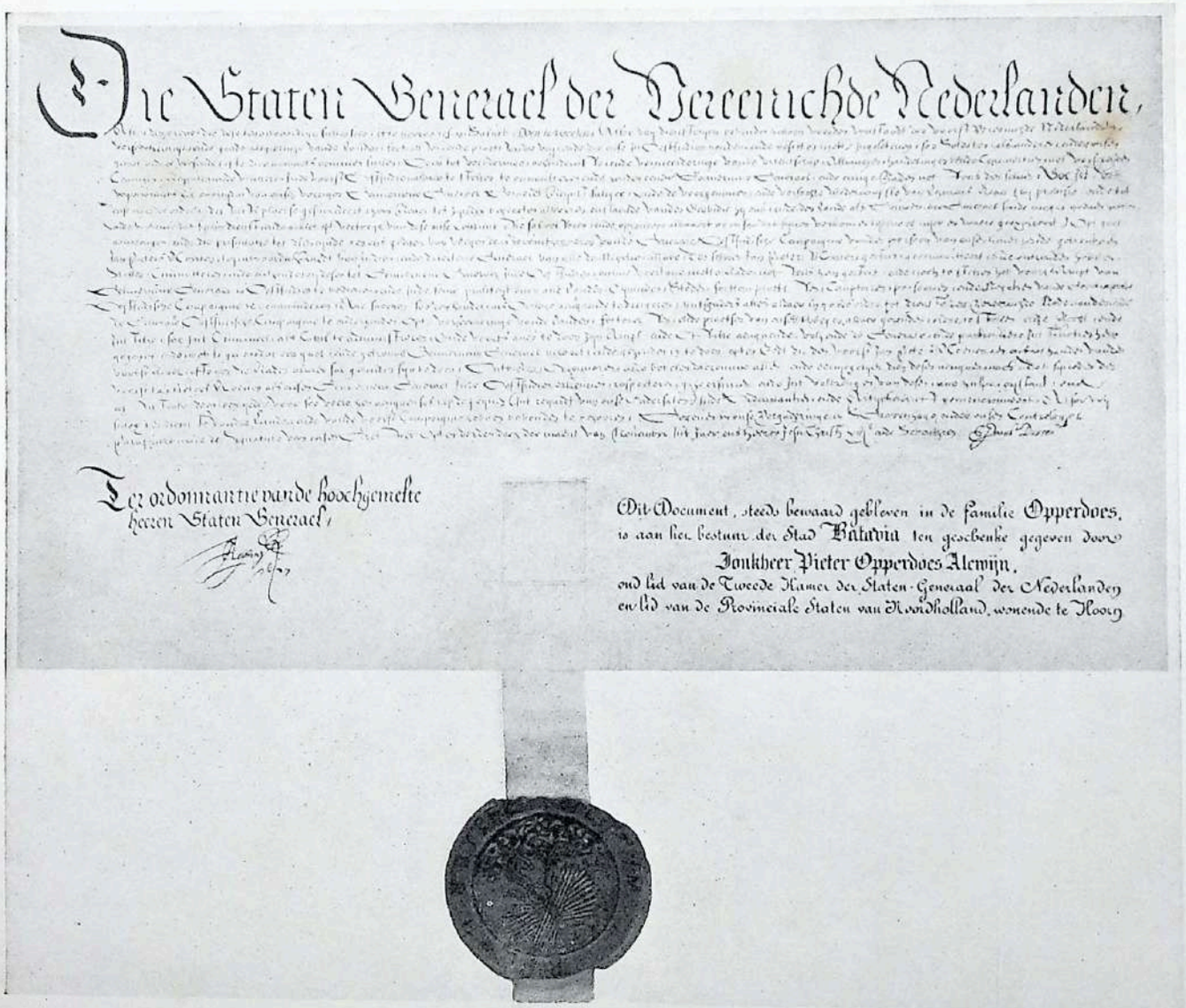
De Staten Generaal der Verenichde Nederlanden,

Ter ordonnantie vande hoochgemelte heeren Staten Generaal,

Dit Document, steeds bewaard gebleven in de familie Opperdoes, is aan het bestuur der Stad Batavia ten geschenke gegeven door Jonkheer Pieter Opperdoes Alewijn, oud lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal der Nederlanden en lid van de Provinciale Staten van Noordholland, wonende te Hoorn

57. Acte van aanstelling van Jan Pietersz. Coen. (3 November 1617).

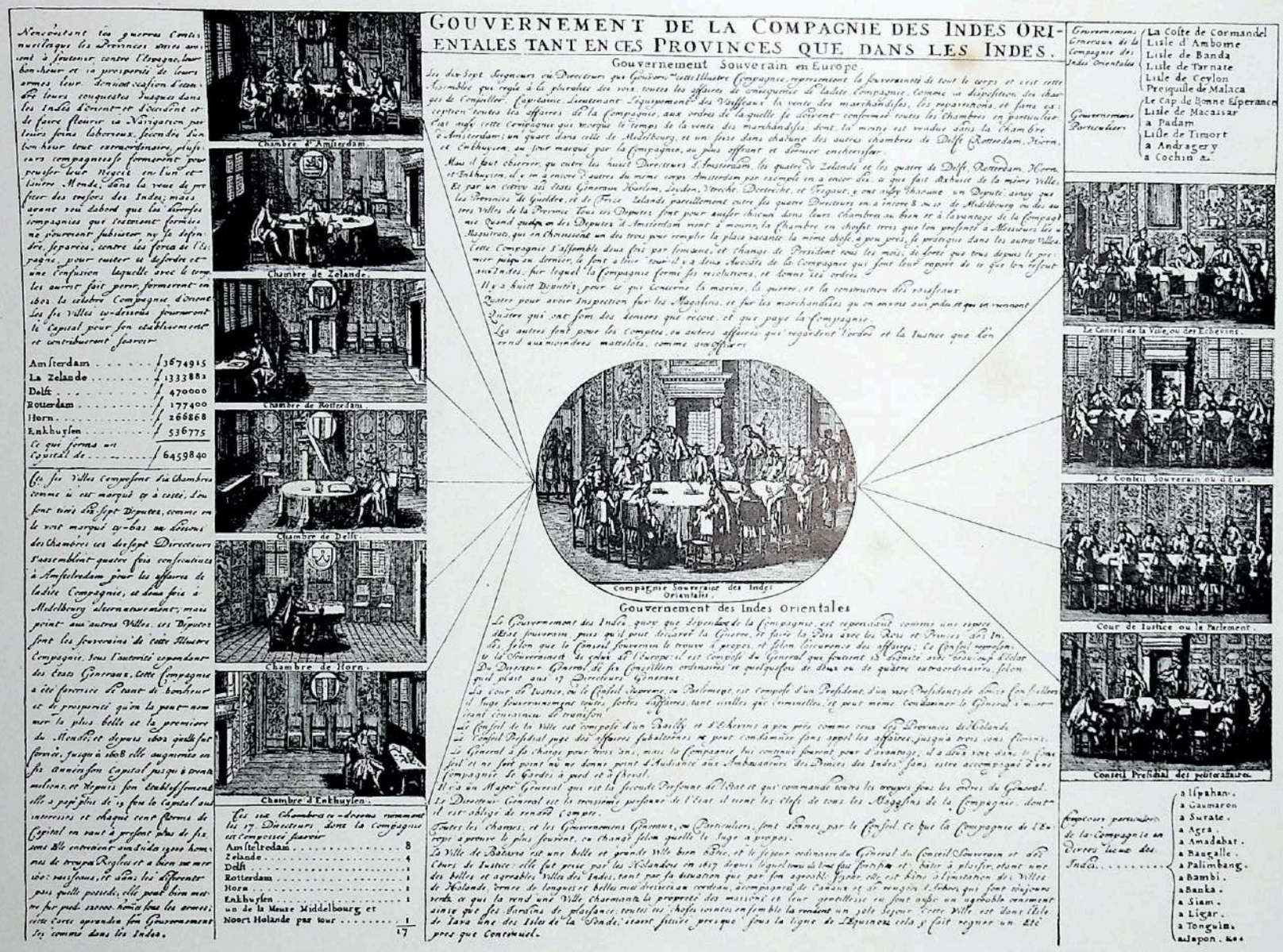

Aux Privilege des Etats de Hollande et West-Frise.

58. De inrichting van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie.

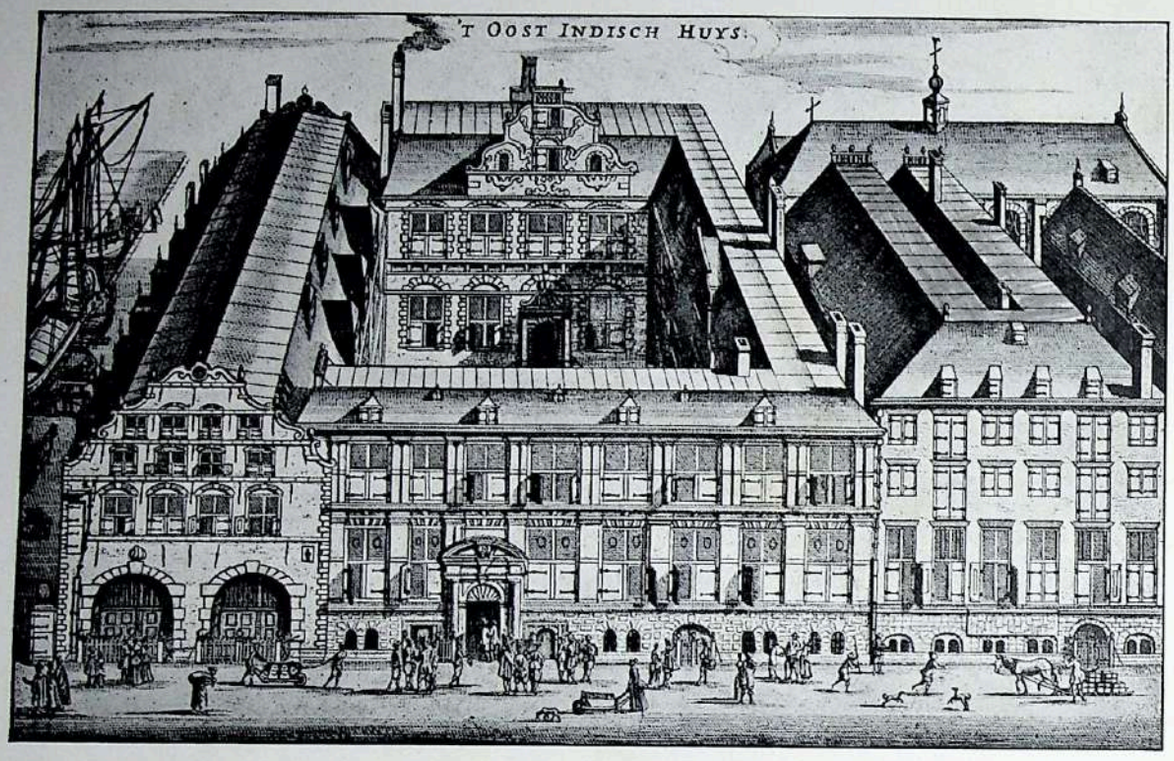

59. Het Oost-Indisch Huis te Amsterdam.

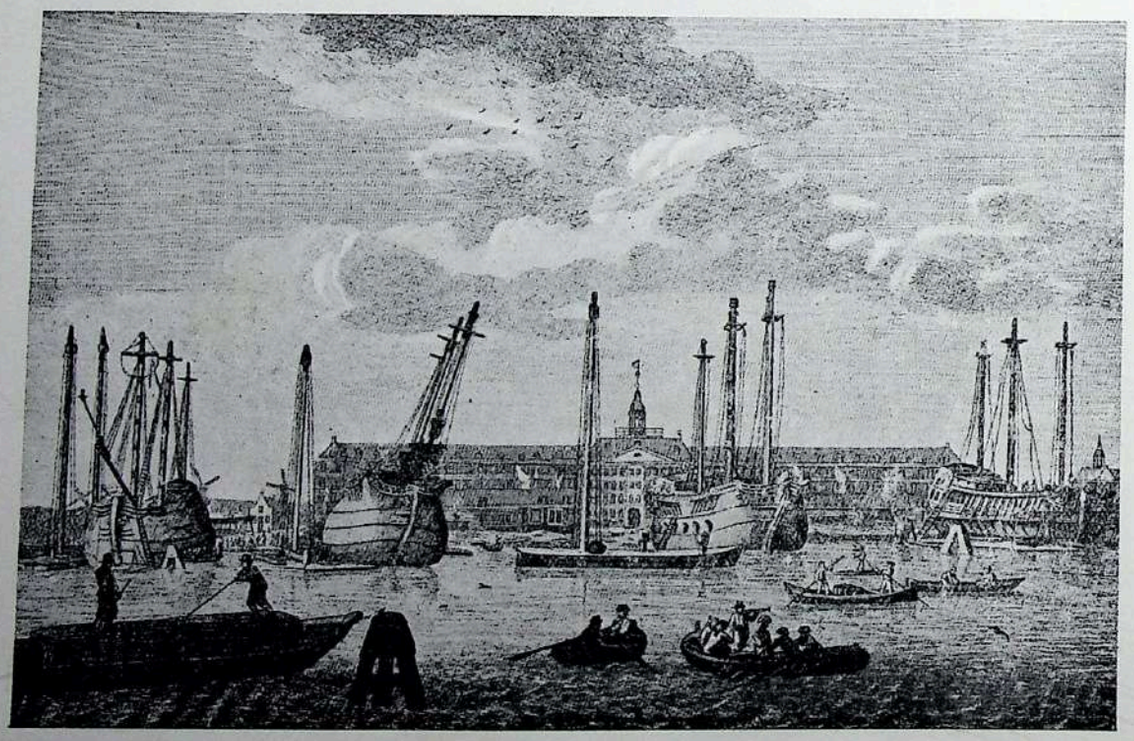

60. 's Compagnies Werf te Amsterdam.

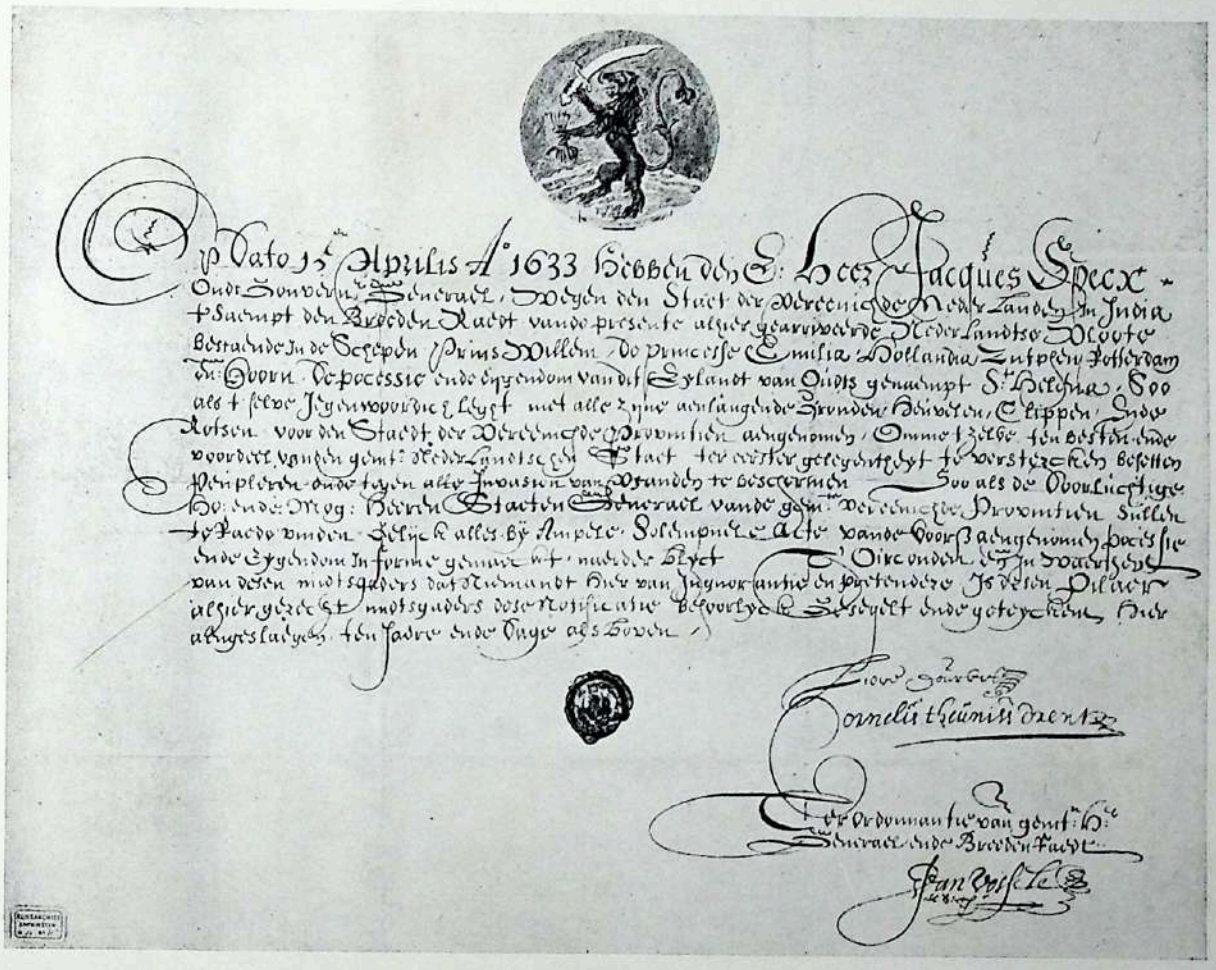

61. Jacques Specx neemt Sint - Helena in bezit voor de V. O. I. C.

R E G L E M E N T

Ter VERGADERINGE van de SEVENTIENE, gearresteert den eersten November 1692. Op 't Aanneemen en Gagieren van 't Volk na Oost-Indien, zoo Officieren, als gemeene Maats, te weeten: Zeevaarende en Militairen.

	Op Retour-Schepen. Per	Op Fluyten en Jagten Maand.
1 Capitein ter Zee	f. 70 tot 80	f. 60 tot 66
1 Onder Koopman	f. 40	
1 Assistent	f.	f. 24
1 Capitein Lieutenant	f. 48	
1 Lieutenant	f. 32	
1 Sous-Lieutenant	f. 20	
1 Cadet	f. 12	
1 Predikant die in een actuele bedieninge is geweest	f. 100	
Die van Proponent tot Predikant eerst is gevordert	f. 90	
1 Sieken-troosser: op Schepen daar een Predikant op gaat, word de Sieken-troosser geëxcuseert, en mogen buiten des geen Sieken-troosters worden geselt als op Schepen van 150 koppen en daar boven	f. 24	
1 Hoog-Bootsman	f. 22	
1 Hoog-Bootsmans Maat	f. 17	
1 Schieman	f. 20	
1 Schiemans Maat	f. 17	
1 Bottelier	f. 20	
1 Botteliers-Maat	f. 14	
1 Constapel	f. 22	
3 Constapels Maats	f. 14	
Op Schepen van 140 voeten en daar boven 3 Maats, op die van 130 voeten 2 Maats, op kleinder Schepen 1 Maat.		
1 Kok	f. 20	
1 Koks Maat	f. 17	
4 Quartiermeesters	f. 17	
Op de Retour-Schepen, en op kleinder Schepen 2 à 3.		
1 Opper-Seylmaker uitterlyk	f. 24	
1 Onder-Seylmaker na bequaamheid	f. 14	
1 Opper-Chirurgyn na bequaamheid	f. 36 tot 50	
1 Onder-Chirurgyn op groote Schepen van 120 voeten en daar boven, en dat gedurende den Oorlog	f. 22	
Op Schepen beneden de 140 voeten tot 130 voeten		
1 Opper-Chirurgyn	f.	
1 Onder-Chirurgyn	f.	
1 Derde tot	f. 14	
Beneden de 120 tot 100 voeten.		
1 Opper Chirurgyn	f.	
1 Tweede	f.	
1 Opper-Kuyper	f. 16	
Onder-Kuyper na bequaamheid	f.	
Op groote Schepen van 140 voeten en daar boven 2, en op kleinder 1.		
1 Provooft	f. 12	
1 Scheeps-Corporaal	f. 14	
1 Trompetter	f. 14	
1 Opper-Timmerman uitterlyk	f. 44 tot 48	
Onder-Timmerluiden na bequaamheid:	f.	
Op groote Schepen van 140 voeten 2, en voort 20 veel na bequaamheid te bekomen zullen wezen, op kleinder Schepen 1 à 2 na gelegentheid	f.	
Bosschieters	f. 13	
Bosschieters	f. 12	
Bootsgezellen	f. 11	
Bootsgezellen	f. 10	
Bootsgezellen	f. 9	
Bootsgezellen	f. 8	
Hoopslopers	f. 7	
Jongens een onder de 16 Jaren	f. 5	

MILITAIREN.

1 Sergeant } 50 Soldaten en daar boven op de Schepen zynde	f. 20	
Corporaal }	f. 14	
Landspaffaaten } op grote 2, op kleine 1.	f. 12	
Adelborsten	f. 10	
Soldaten	f. 9	
Tamboer	f. 9	
Jonge Soldaaten by noodt alleen	f. 7 tot 8	
Op Scheepjes van 60 voeten; en daar boven tot 100 voeten lang.		
1 Schipper	f. 60 tot 66	
1 Assistent	f.	
1 Opper-Stuurman	f.	
1 Onder-Stuurman	f.	
1 Hoog-Bootsman	f.	
1 Schieman	f.	
1 Constapel	f.	
1 Constapels-Maat, die met eenen 't ampt van Scheeps-Corporaal zal moeten waarnemen	f.	
1 Bottelier	f.	
1 Botteliers-Maat die mede Kuypen kan	f.	
1 Kok	f.	
2 Quartier-Meesters	f.	
1 Seyl-Maker	f.	
1 Opper-Chirurgyn	f.	
1 Tweede Chirurgyn	f.	
2 Timmer-luyden	f.	
Scheepjes *boven de 60 voeten tot 85 voeten inclus, zullen werden bemant met gelyk getal Officieren als de Hoekers, namentlyk:*		
1 Stuurman in plaats van een Schipper	f. 48 tot 50	
1 Assistent	f. 24	
1 Onder-Stuurman	f. 32	
1 Hoog-Bootsman met zyn Maat, midts dat zyn Maat met eenen het Schiemanschap zal moeten waarnemen, en den Hoog-Bootsman ook met eenen Constapel wezen	f.	
Den Hoog-Bootsman	f. 22	
Zyn Maat	f. 18	
1 Bottelier die met eenen zal moeten Kuyper zyn	f. 22	
1 Jong Kok met Koks-Maats Gagie	f.	
1 Quartier-Meester	f.	
1 Onder-Chirurgyn	f.	
1 Onder-Timmerman	f.	
En zullen voorts de voorfz. Hoekers werden bemant in alles met twintig Koppen, midsgaders gemonteert met twee stukjes.		

62. Reglement op het aannemen van volk. (1 Nov. 1692.)

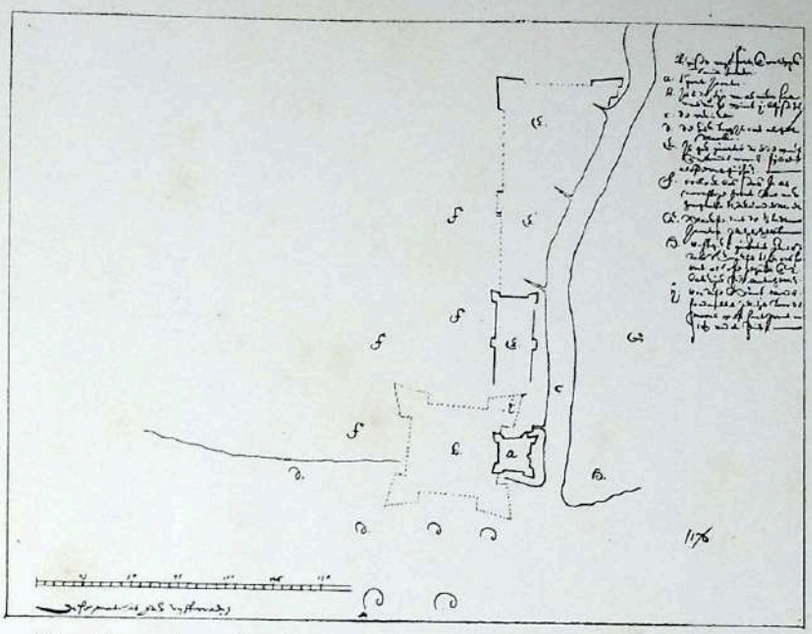

63. Kaart door Jan Pietersz. Coen naar Nederland gezonden.

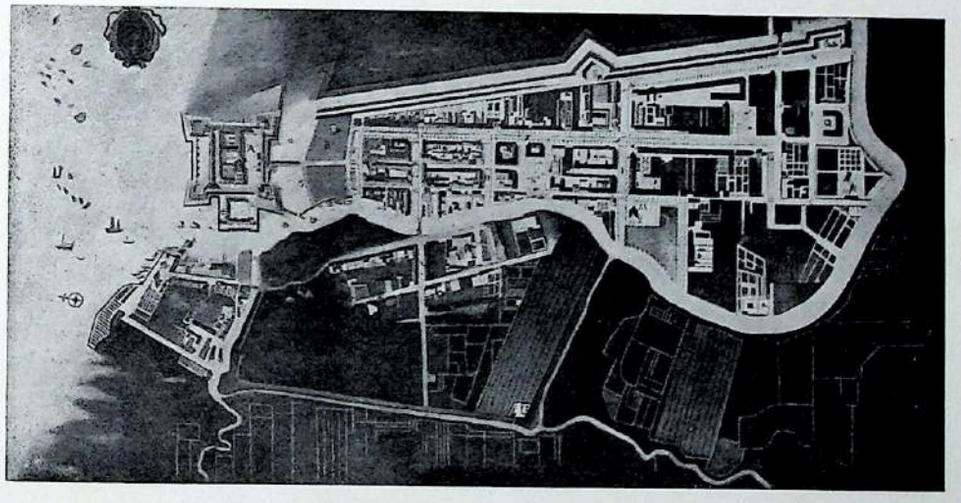

64. Schilderij van Batavia van 1629.

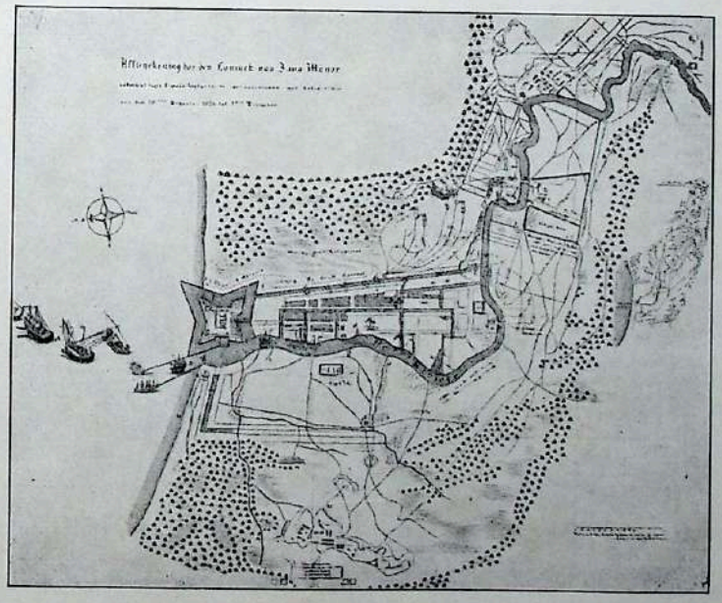

65. De Kaart van Floris van Berkenrode.

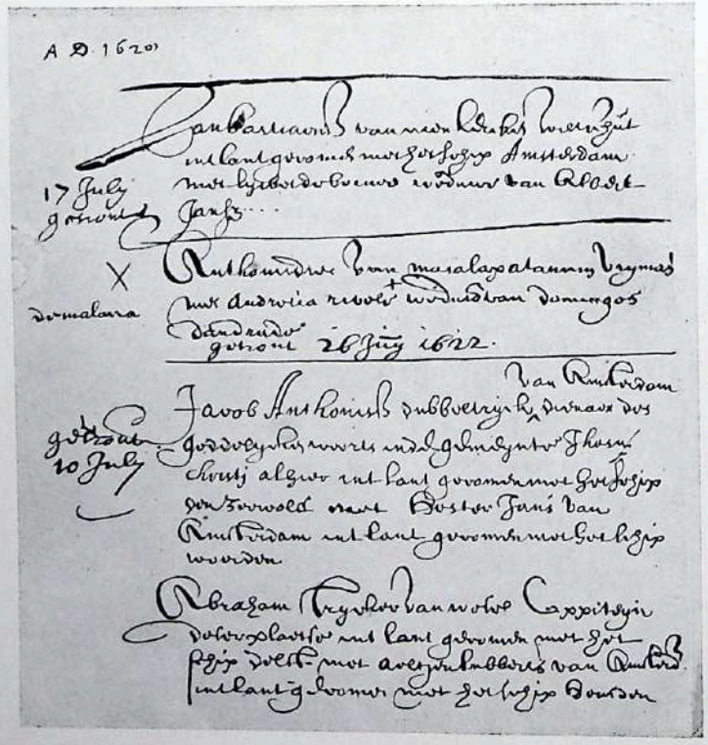

67. Bladzijde uit het Trouwboek van 1622.

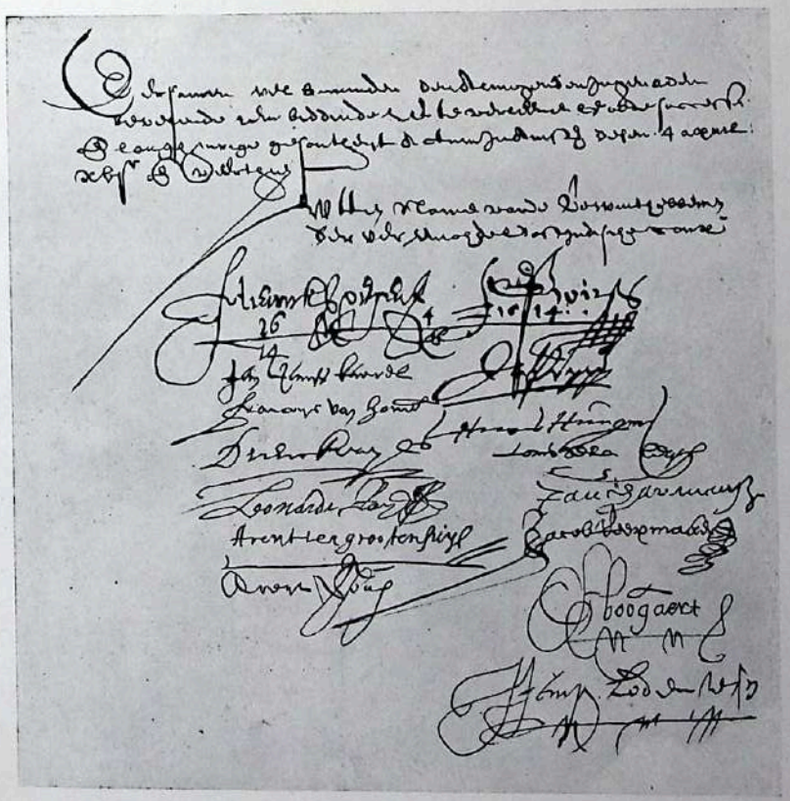

66. Slot van een brief van Heeren XVII van 4 April 1614.

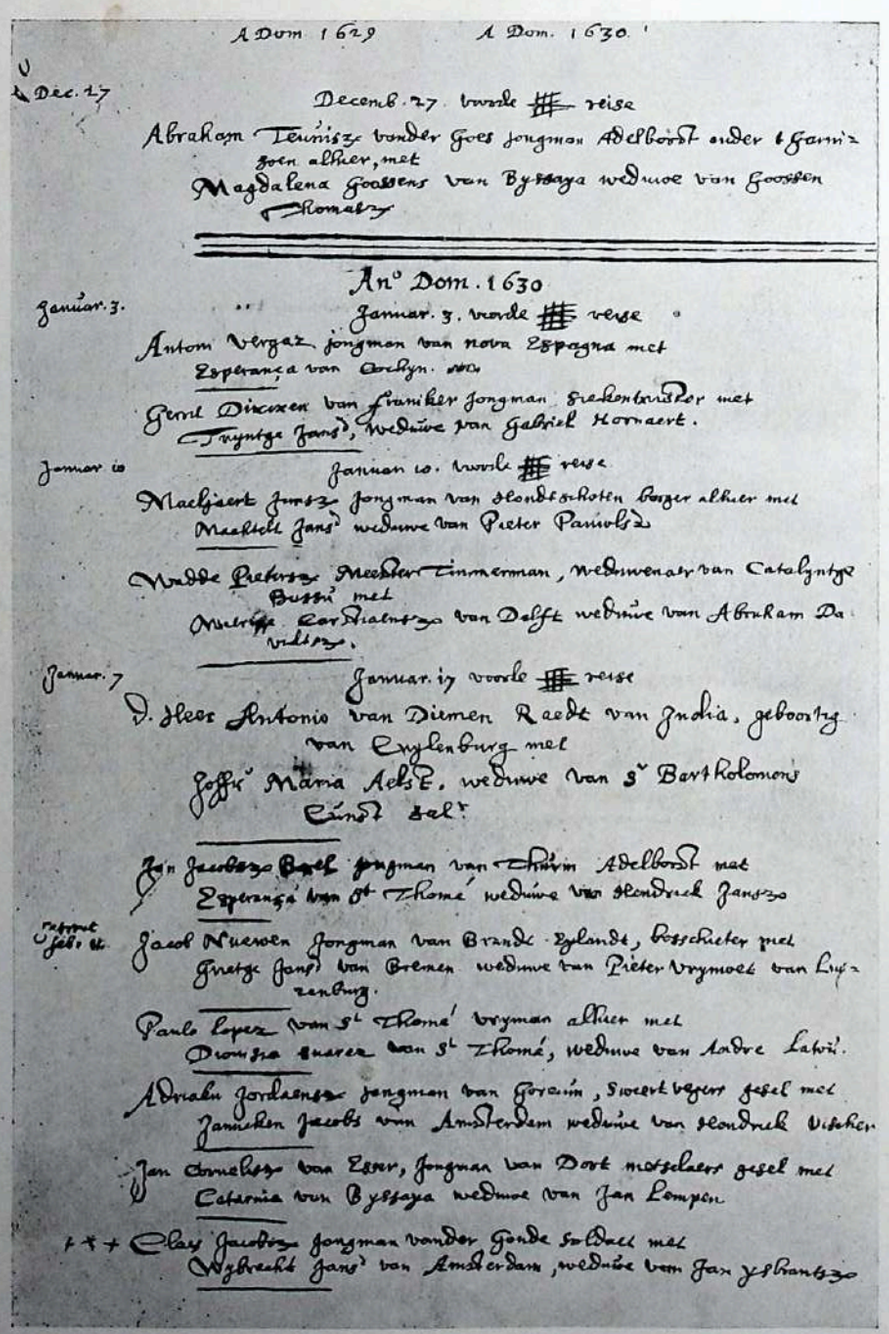

A Dom. 1629 A Dom. 1630.

Dec. 27 Decemb. 27. voorde # reise
Abraham Teunisz vonder Goes jongman Adelboordt onder t Gamiz zoen alhier, met
Magdalena Goossens van Byssaya weduwe van Goossen Thomasz

An° Dom. 1630

Januar. 3. Januar. 3. voorde # reise
Antom Vergaz jongman van nova Espagna met
Esperança van Corbyn. wdu

Gerrit Dircxen van Franiker jongman siekentrooster met
Trijntje Jans, weduwe van Gabriel Hornaert.

Januar. 10 Januar. 10. voorde # reise
Maeljaert Jansz jongman van Sloudtschoten boeger alhier met
Maeltjet Jans weduwe van Pieter Pauwels

Wedde Pietersz Meester Timmerman, weduwenaar van Catalyntje Bussi met
Meeltje Cordialensz van Delft weduwe van Abraham Davidsz.

Januar. 17 Januar. 17 voorde # reise
D. Heer Antonio van Diemen Raedt van India, geboortig van Zwylenburg met
Joffr Maria Aelst, weduwe van S Bartholomeus Cunst selt.

Jan Jacobsz Bach jongman van Thuirn Adelboordt met
Esperança van St Thomé weduwe van Hendrick Jansz

Januar. 24 Jacob Nuevoen Jongman van Brande Zylande, bosschieter met
Gretje Jans van Bremen weduwe van Pieter Vrymoet van Luxenburg.

Paulo Lopez van St Thomé vryman alhier met
Dionysia Suarez van St Thomé, weduwe van Andre Latri.

Adriaen Jordaensz jongman van Goraim, sweert vegers gesel met
Jannetje Jacobs van Amsterdam weduwe van Hendrick Vitscher

Jan Cornelisz van Essen, jongman van Dort metselaers gesel met
Catarina van Byssaya weduwe van Jan Lempen

+ + + Claes Jacobsz jongman vonder Gonde soldaet met
Wybrecht Jans van Amsterdam, weduwe van Jan Jelbrantsz

68. Het huwelijk van Antonio van Diemen.

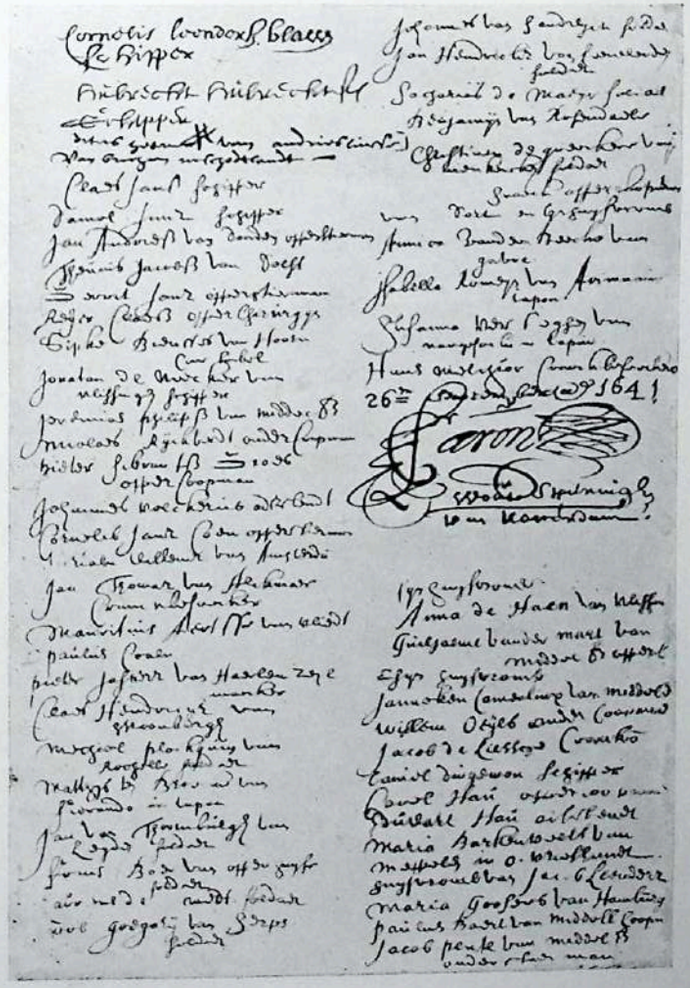

69. François Caron op de lidmaten lijst der Kerk.

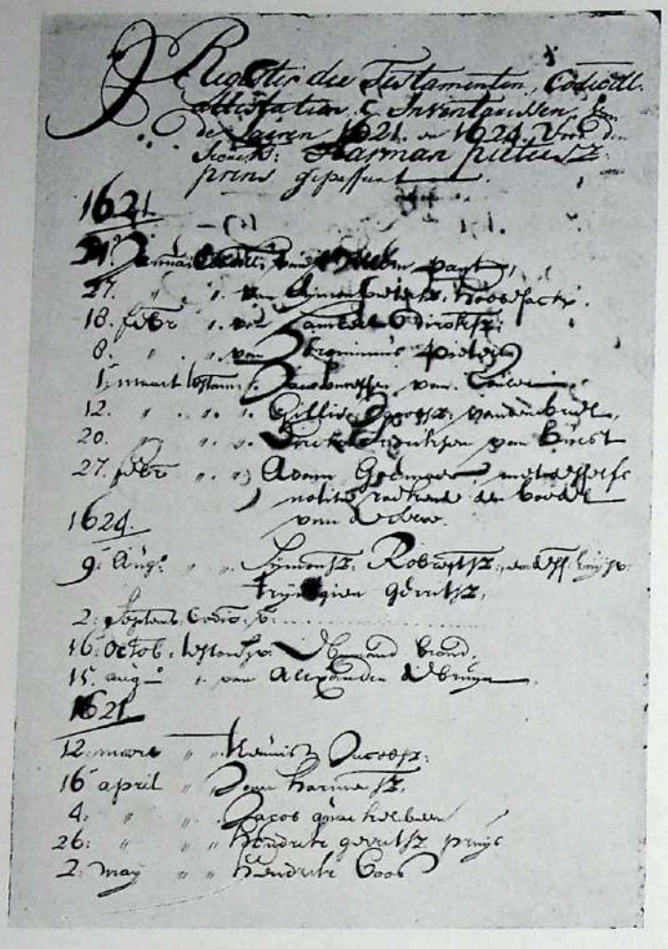

70. Register der testamenten, enz.
1621 — 1624.

71. Jacques Specx.

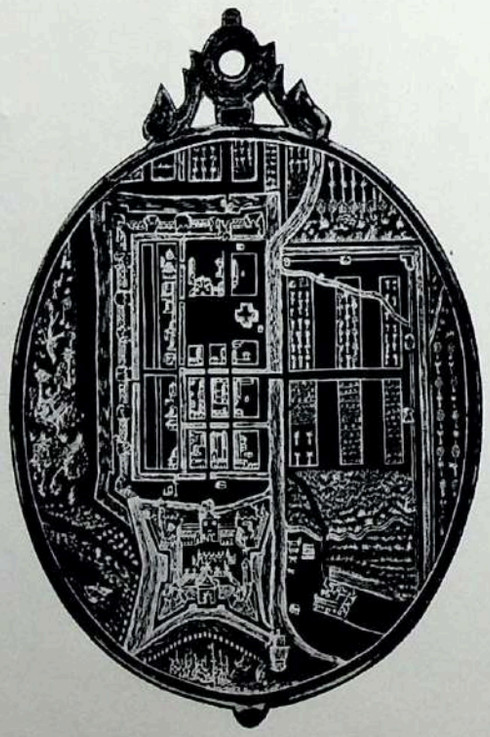

72. Gouden penning door de Chineezen te Batavia
den G. G. Specx aangeboden in 1632.

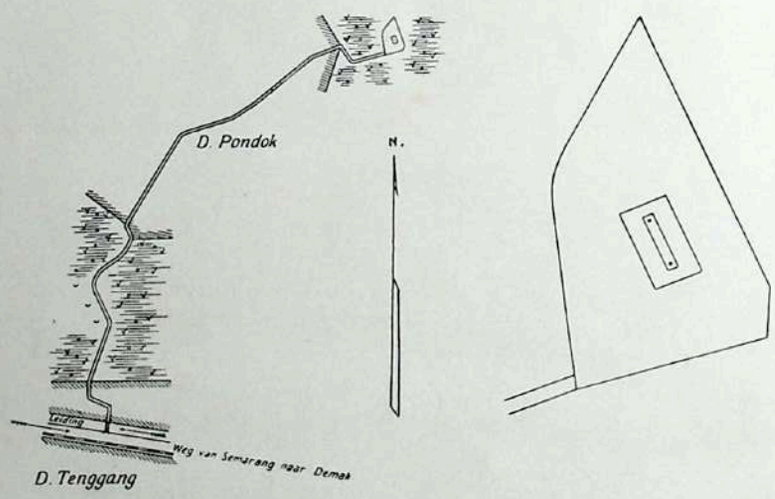

74. Graf van Sech Djoemadil kobra tusschen Semarang en Demak.

75. Portugeesche wapenzuil, ter herinnering aan het verdrag gesloten met Padjadjaran in Augustus 1522, gevonden in 1918 in de Prinsenstraat te Batavia.

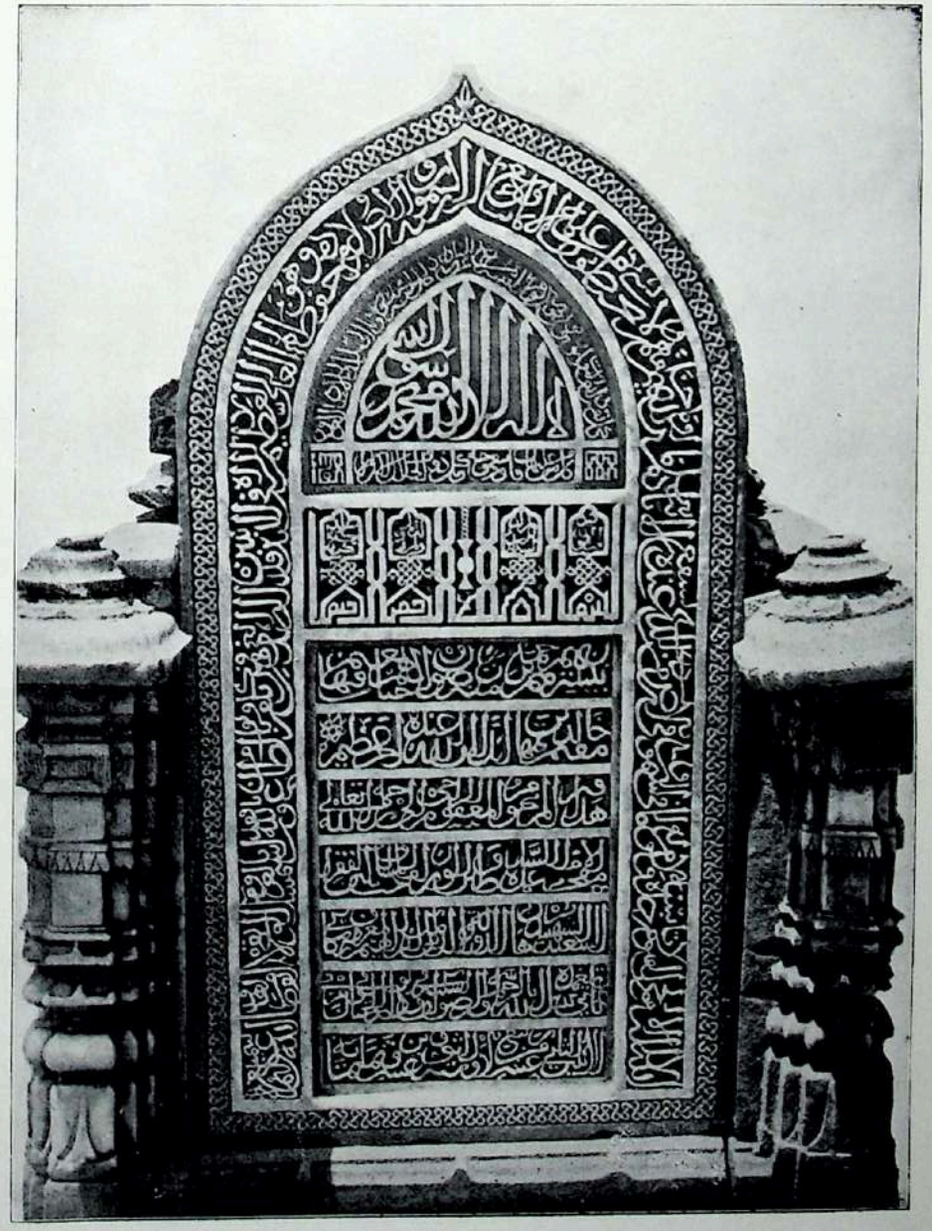

73. Grafsteen van Malik Ibrahim te Gresik † 1419.

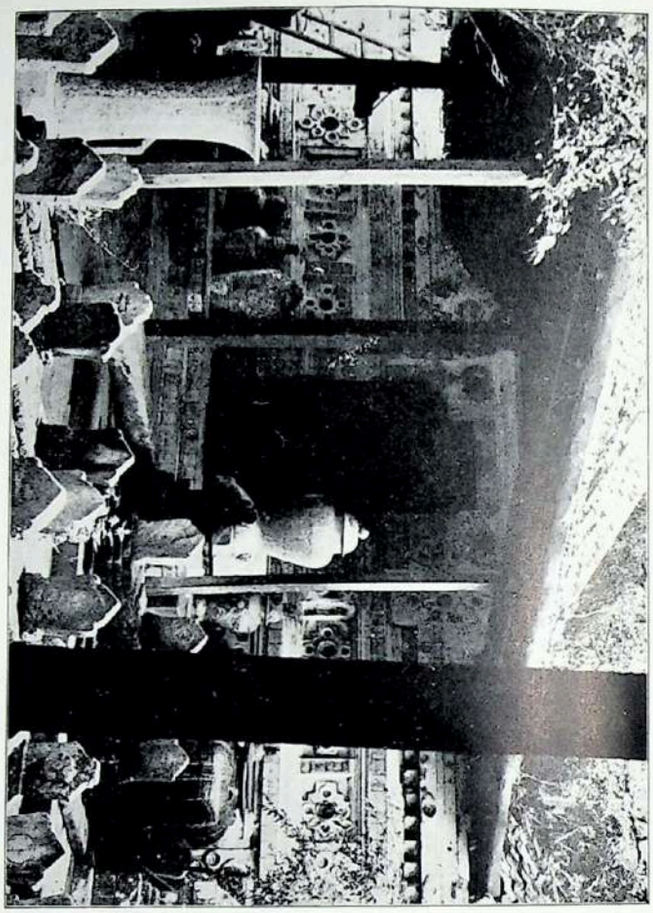

76. Graf van Faletehan te Cheribon.

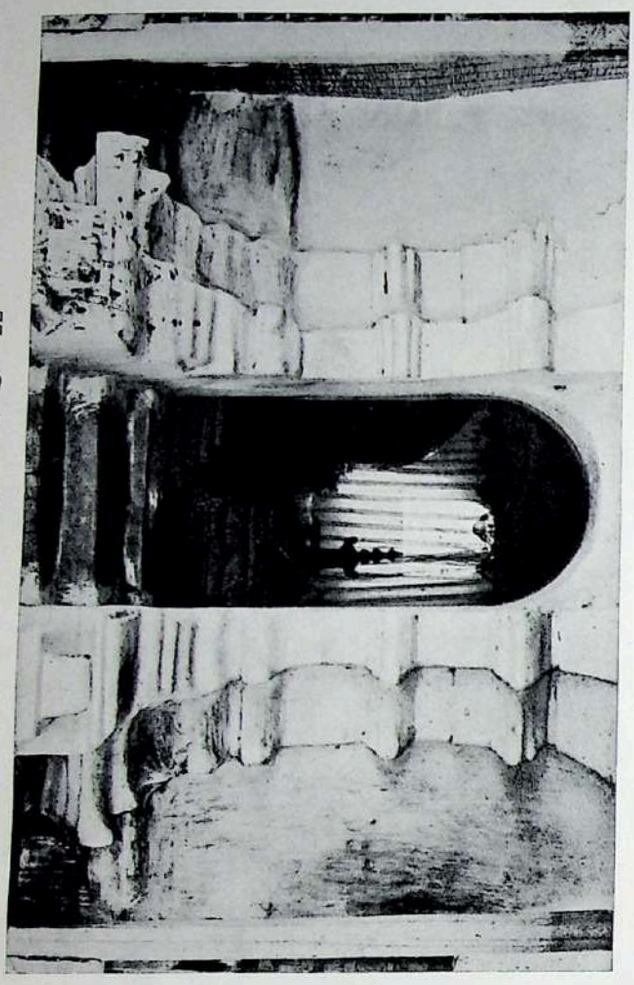

77. Graf van Hassan Oedin.

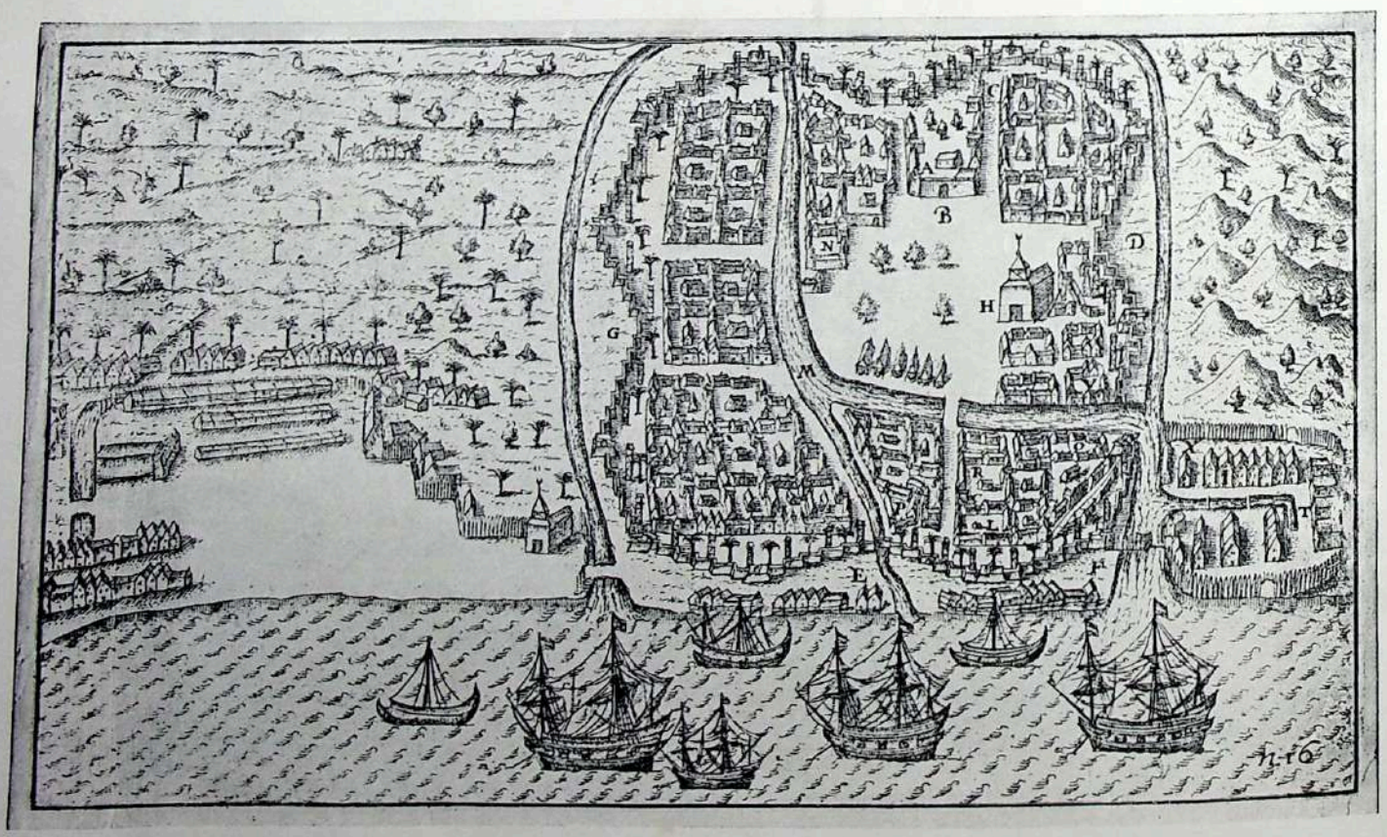

78. Bantěn omstreeks 1600.

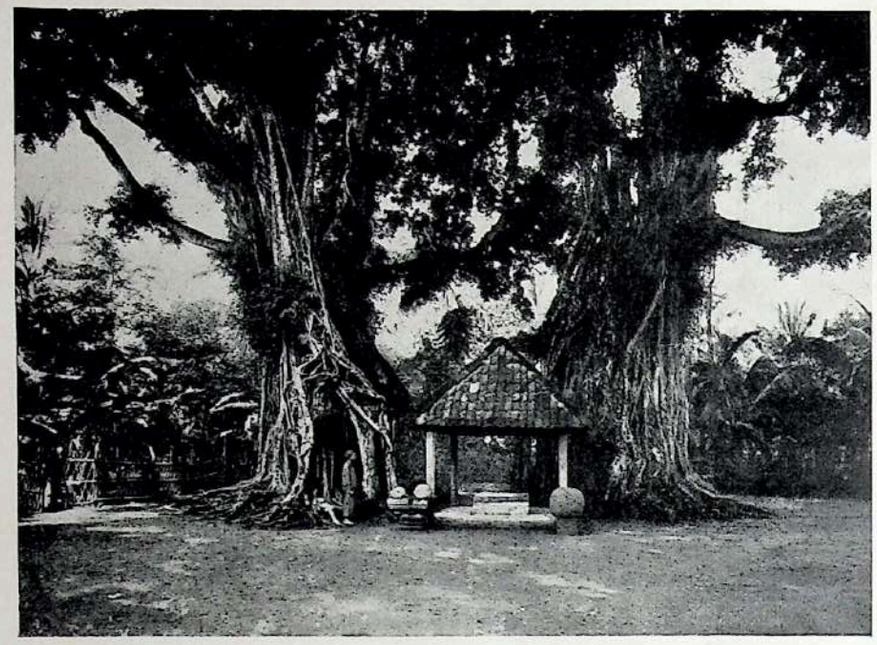

79. Senapati's vermoedelijk graf te Pasar Gedeh.

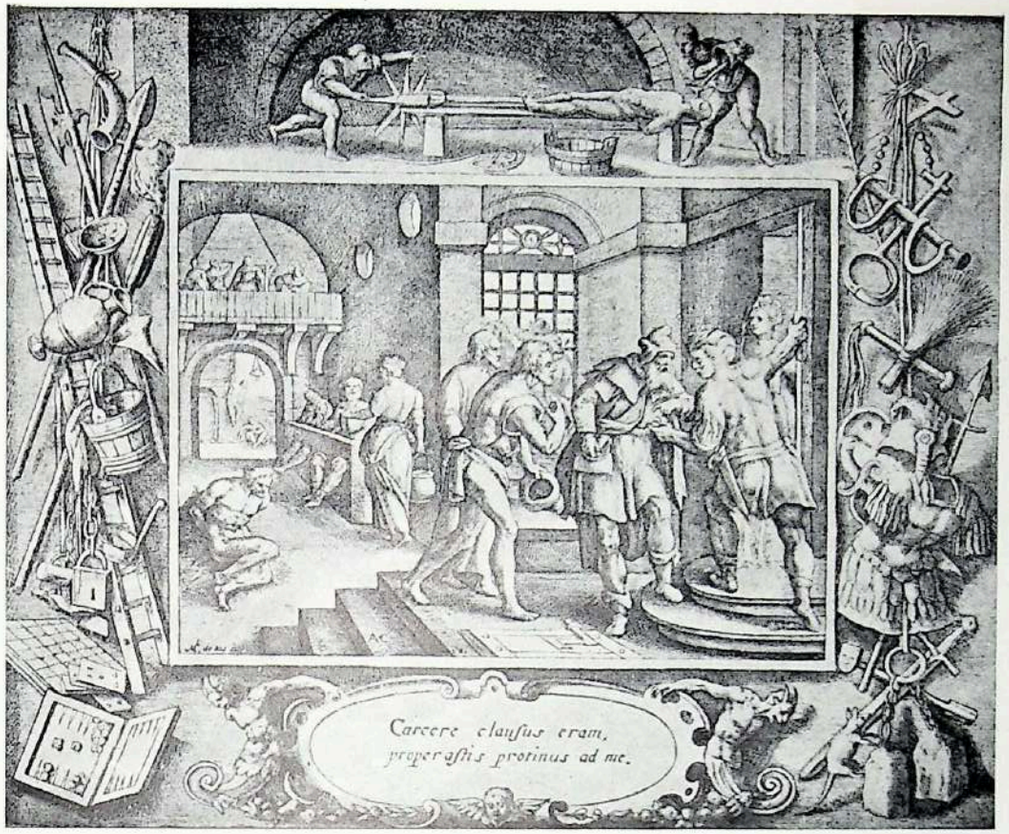

81. Oud-Hollandsche straffen.

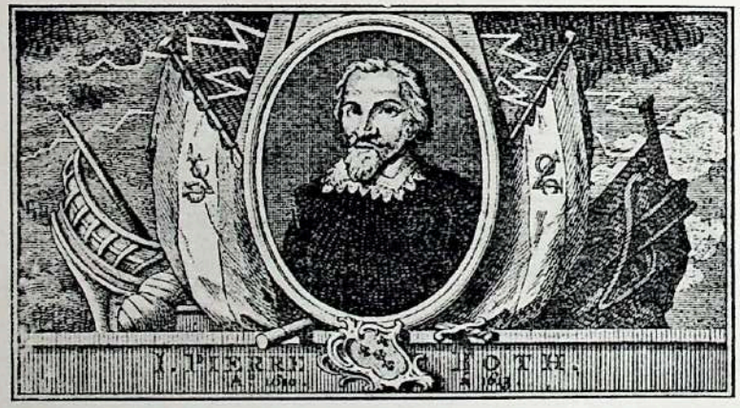

80. Gouverneur-Generaal Pieter Both.

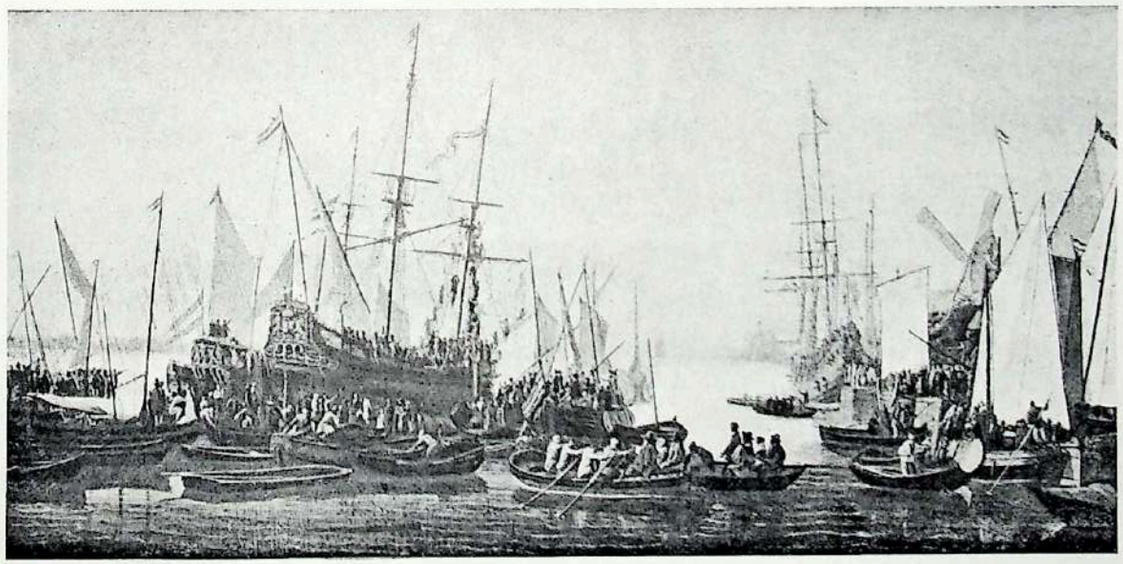

82. Kielhalen.

83. Colombo onder Hollandsche vlag.

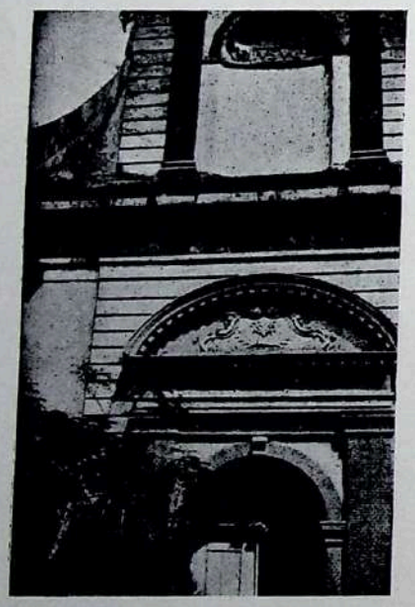

85. Kerkgevel te Colombo uit den Compagnies tijd.

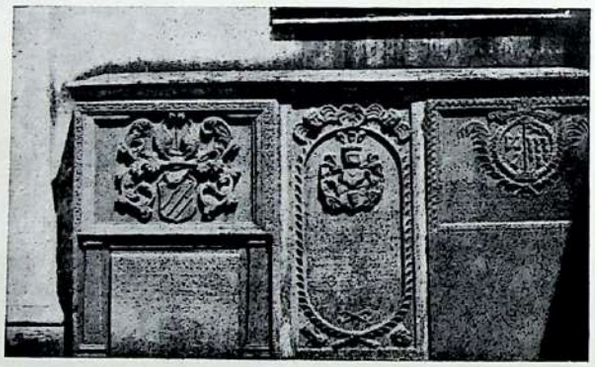

84. Nederlandsche familiewapens te Colombo.

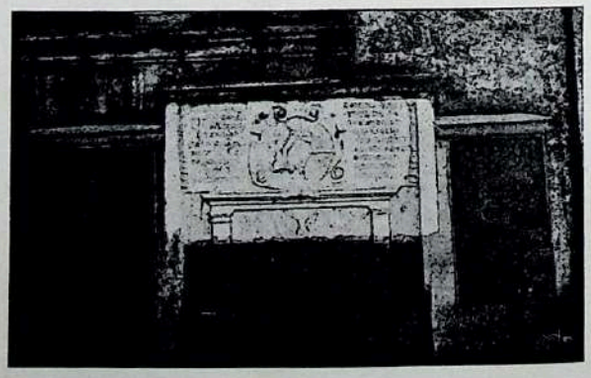

86. Nederlandsche grafzerk te Colombo.

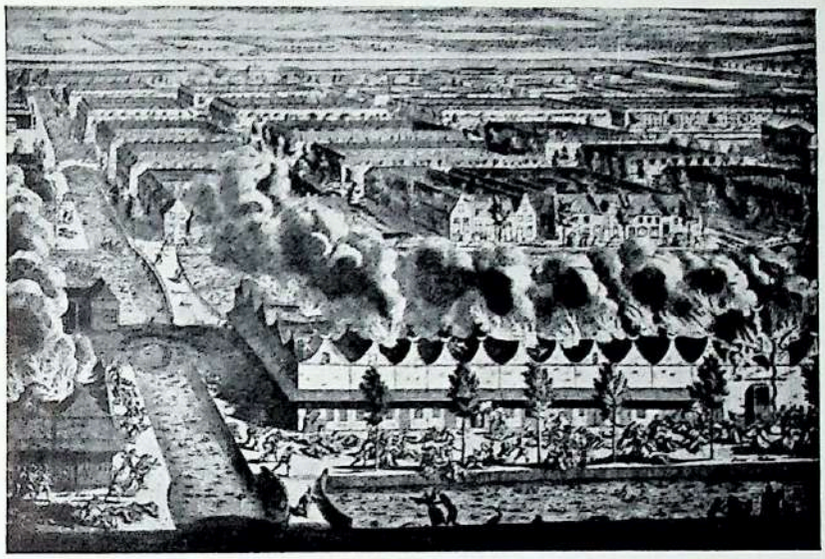

87. De „Chineesche Revolutie" van 1740.

89. Terechtstelling van Engelschen te Ambon.

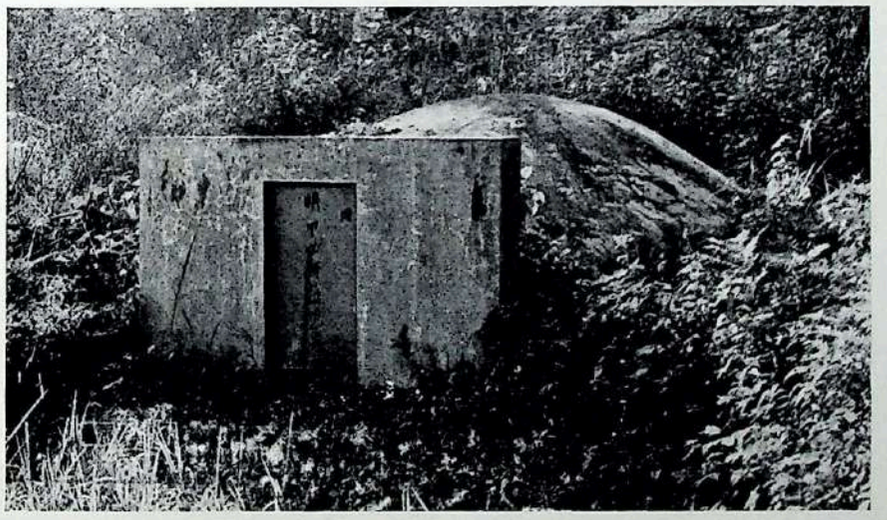

88. Chineesch Graf van Kapitein Beng Kon aan den Jakatra-weg te Batavia.

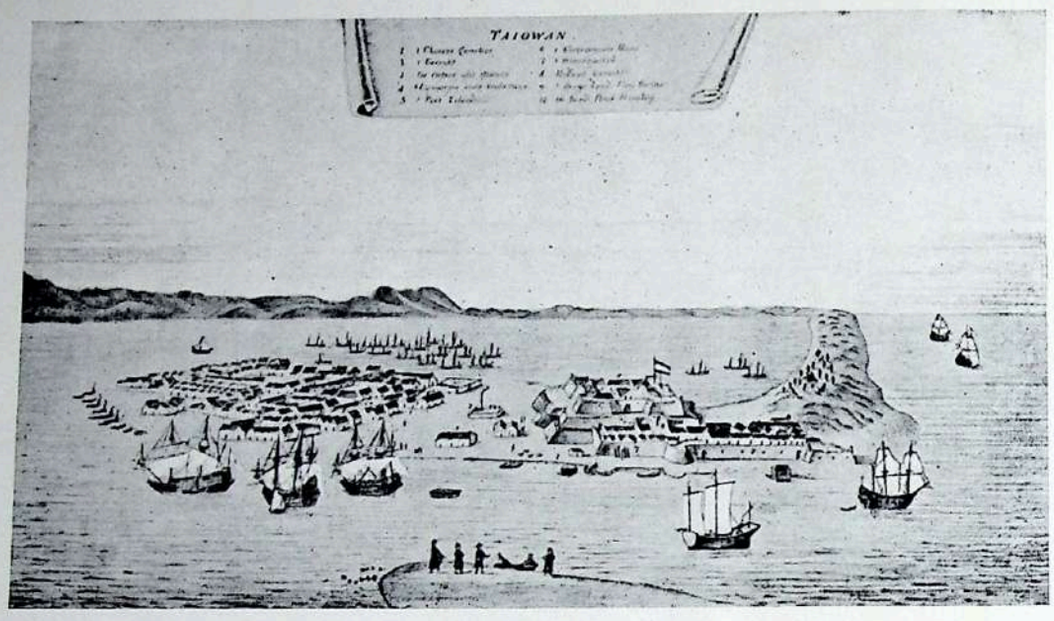

90. Formosa onder Hollandsche vlag (17de eeuw).

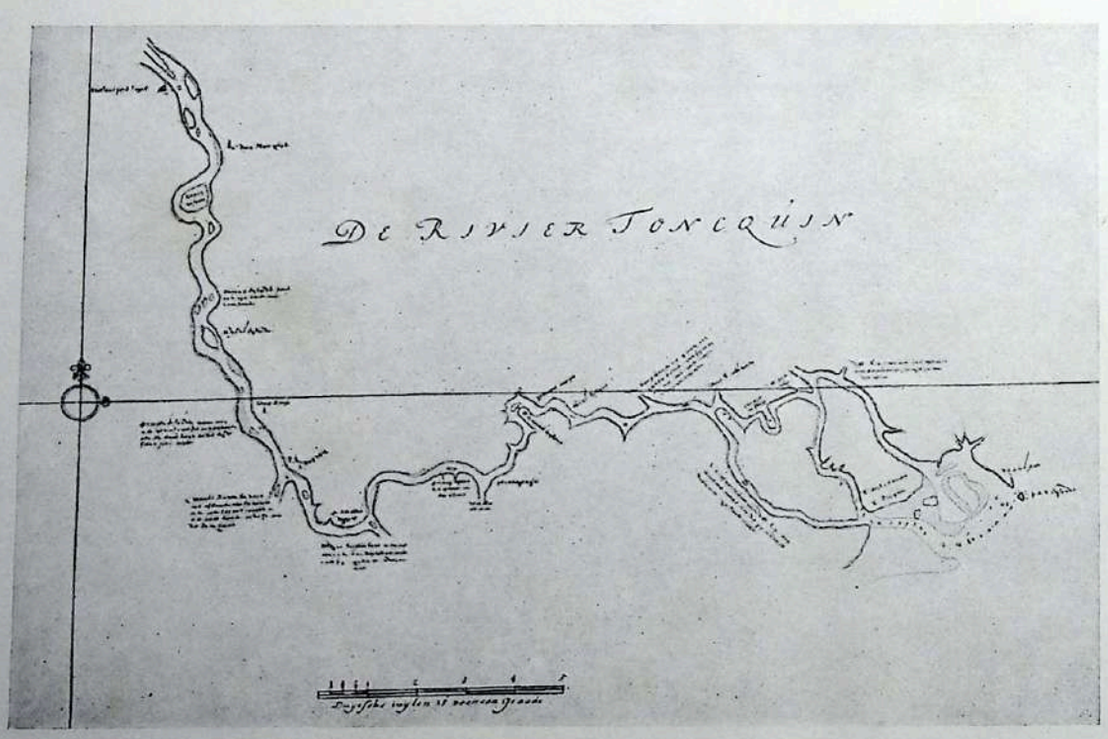

91. Hollandsche Loge aan de Toncquin-rivier (17de eeuw).

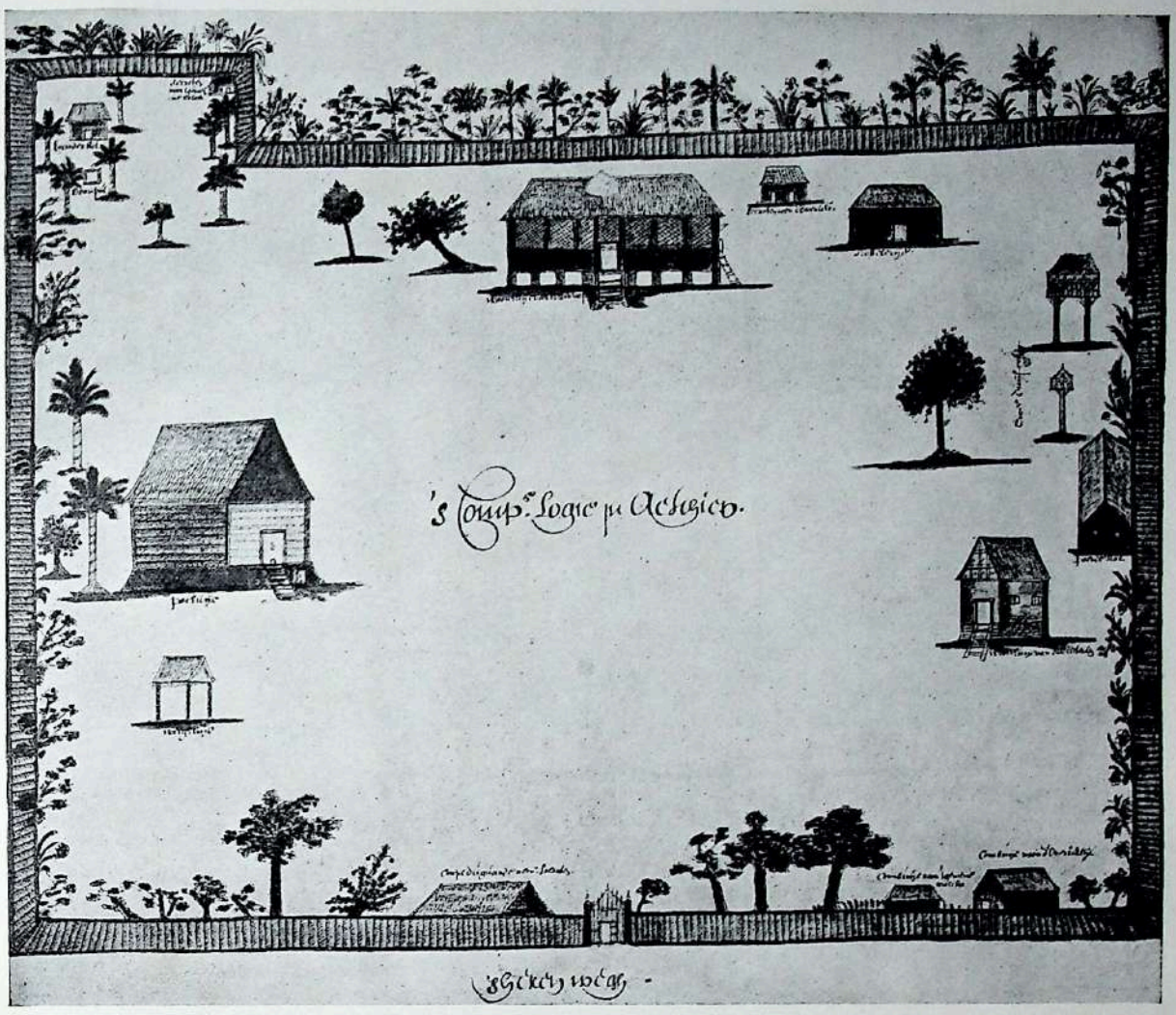

92. Hollandsche Loge in Atjeh ten tijde van de Compagnie.

93. Malaka onder Hollandsche vlag.

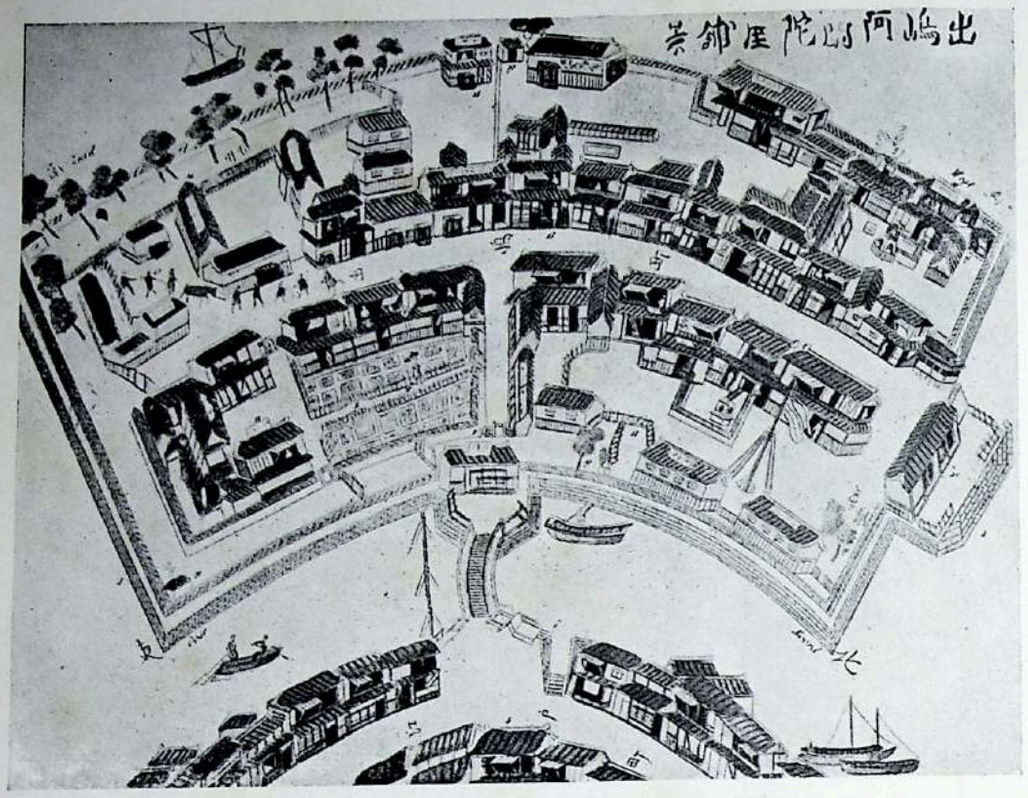

94. De Hollandsche Loge op Decima.

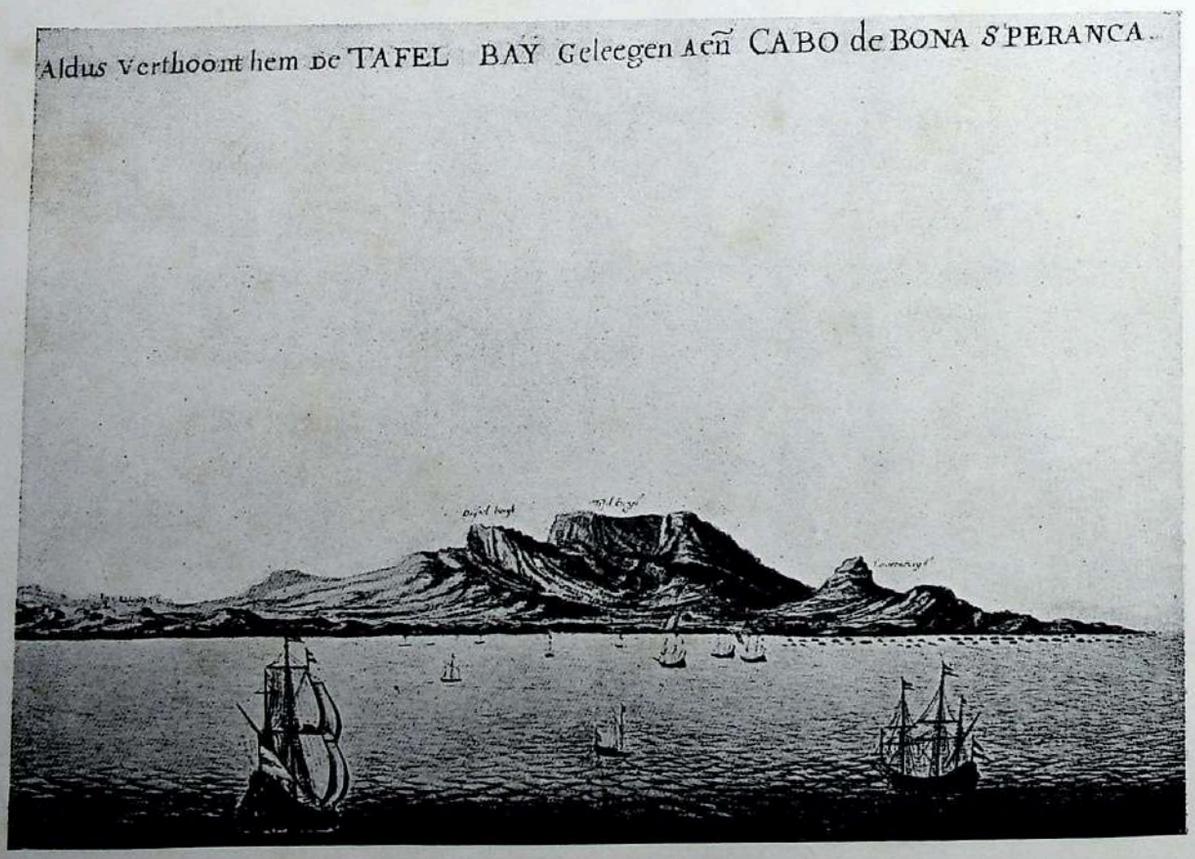

95. Kaapstad in 1656.

97. Jan van Riebeeck, de stichter van Hollandsch Zuid-Afrika.

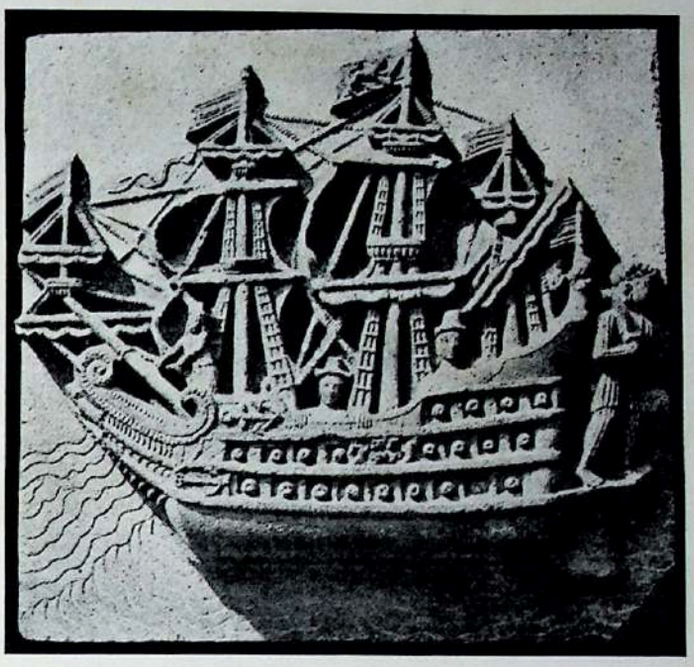

96. Steen uit het afgebroken Kasteel te Batavia.

99. Gouverneur-Generaal Abraham van Riebeeck.

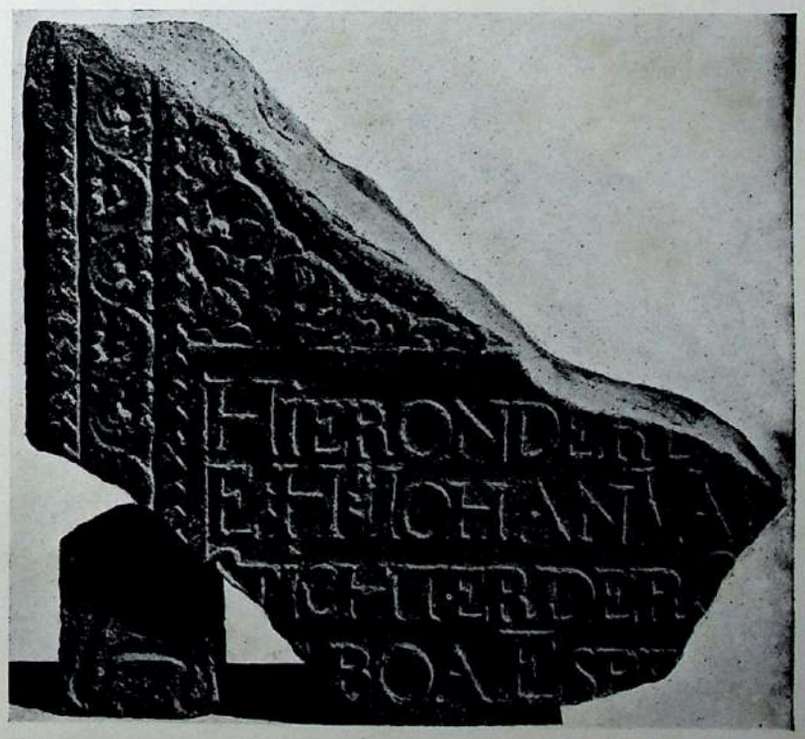

98. Stuk van Jan van Riebeeck's grafsteen in Zuid-Afrika.

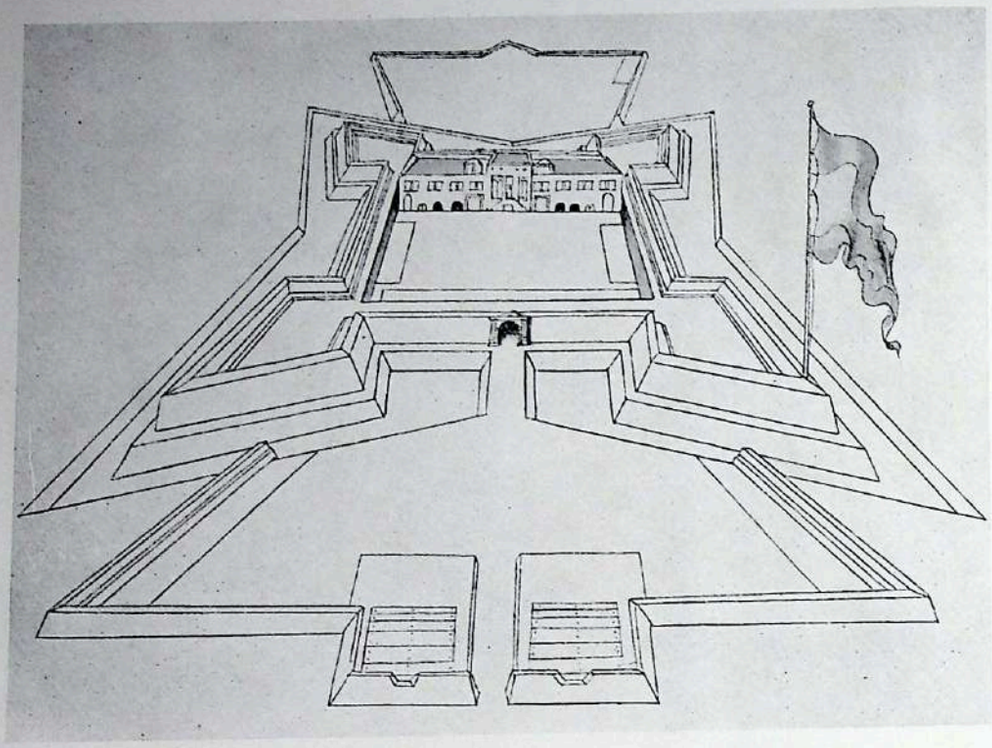

100. Fort aan de Tafelbaai in de zeventiende eeuw.

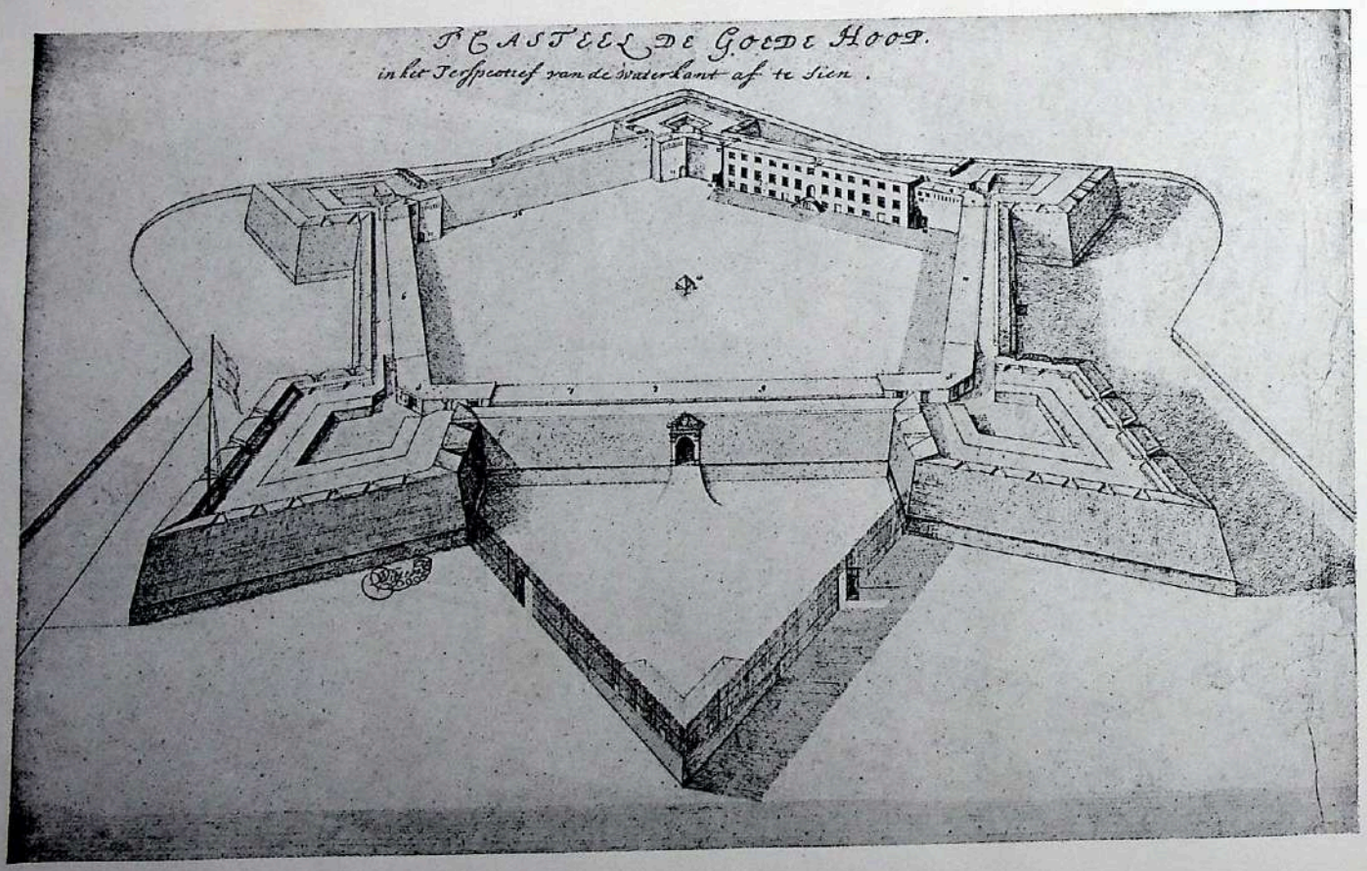

101. Het Kasteel te Kaapstad uit den Hollandschen tijd.

102. Acte van vrijlating uit 'sCompagnies dienst.

103. Muurlamp van Delftsch aardewerk, voorstellende de Tafelbaai, Duivelsberg, Tafelberg en Leeuwenberg.

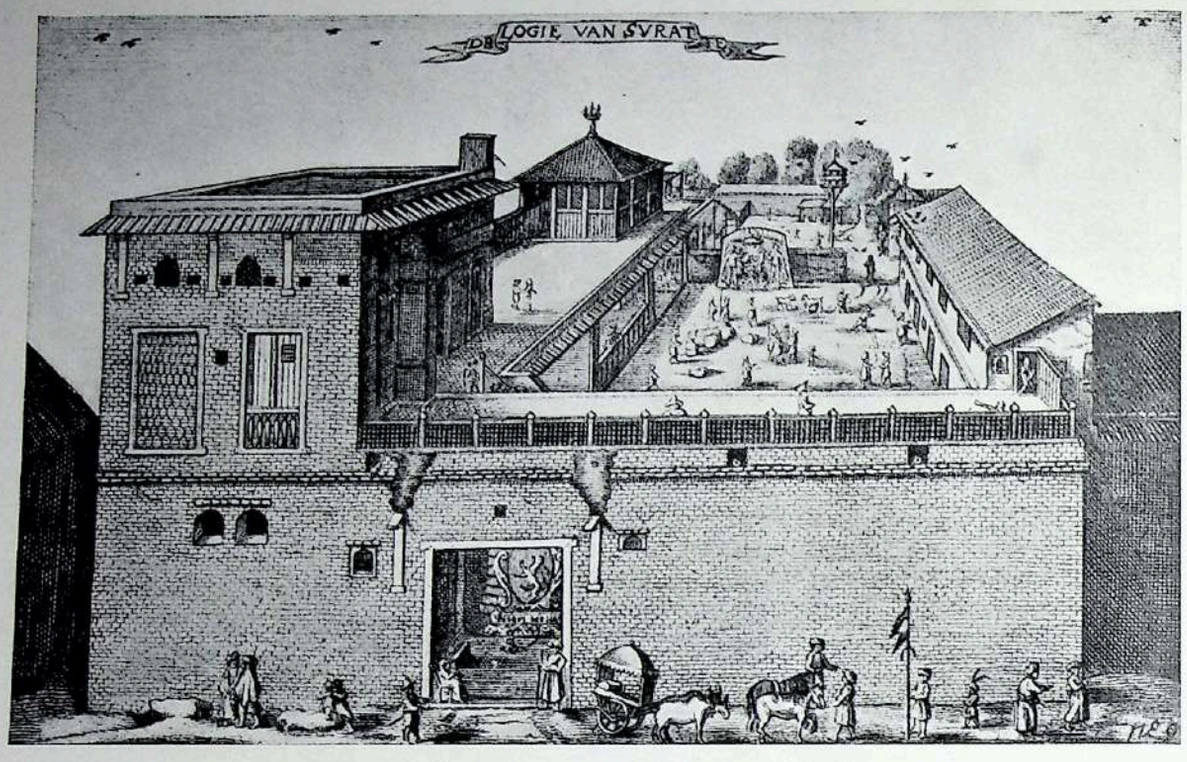

104. Hollandsche Loge te Soeratte.

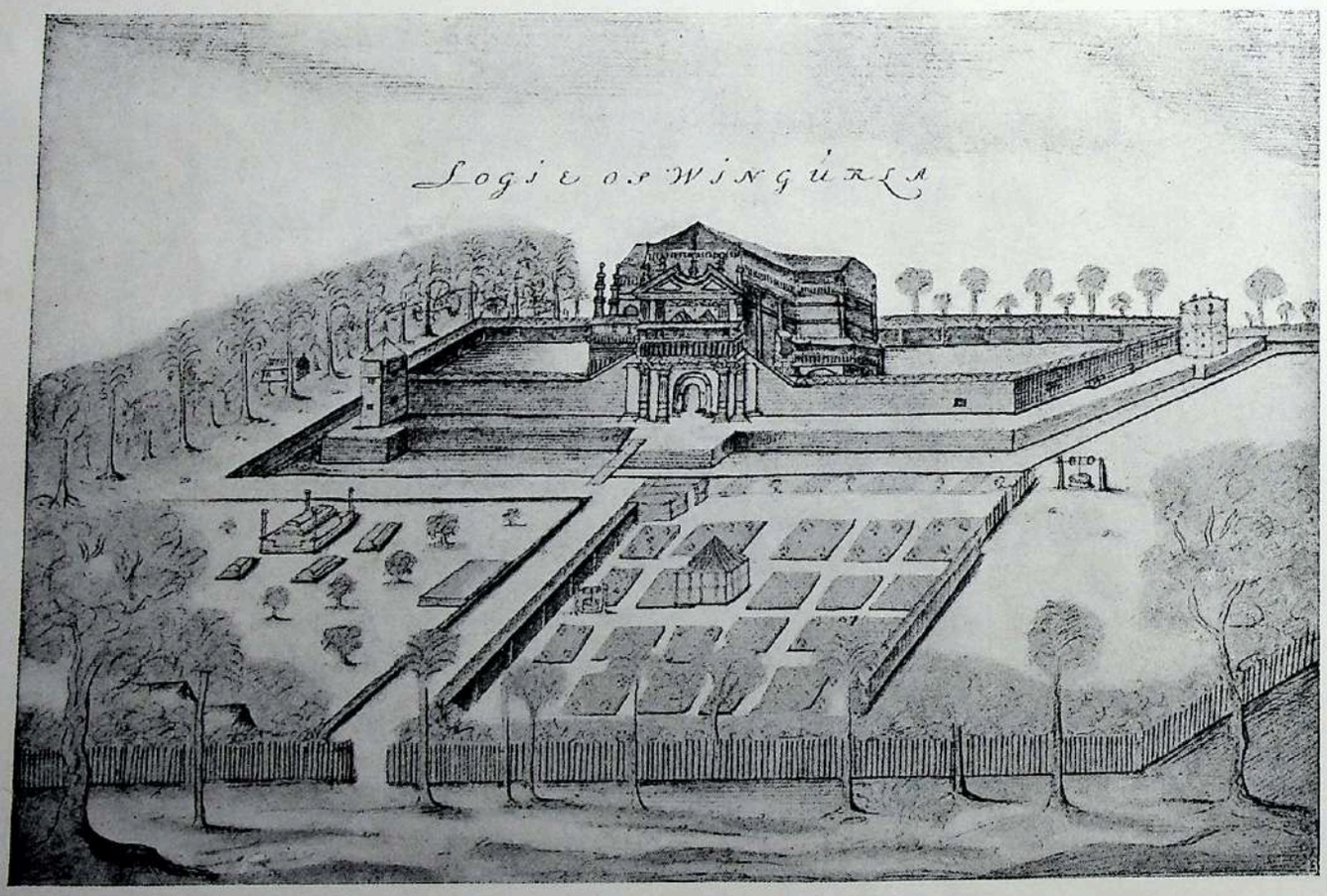

105. Hollandsche Loge te Wingoerla.

106. Gerard Hulft (door Govert Flinck).

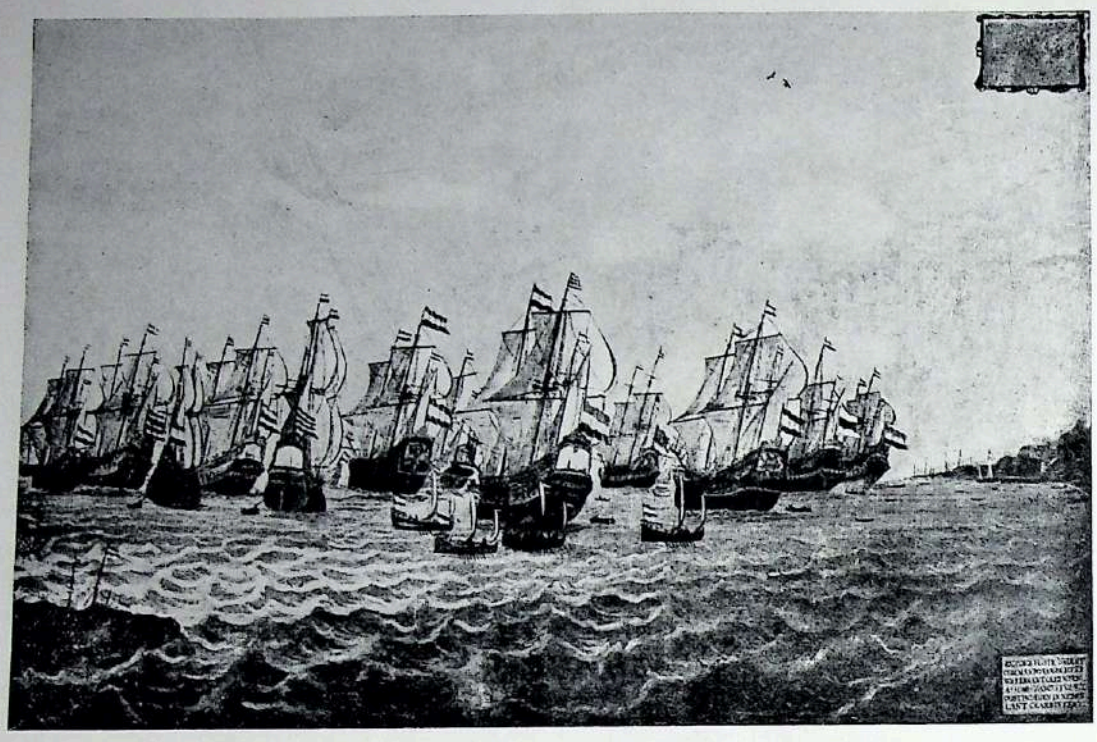

108. De Retourvloot van 1648.

107. Gerard Hulft op audientie te Kandy (Ceylon).

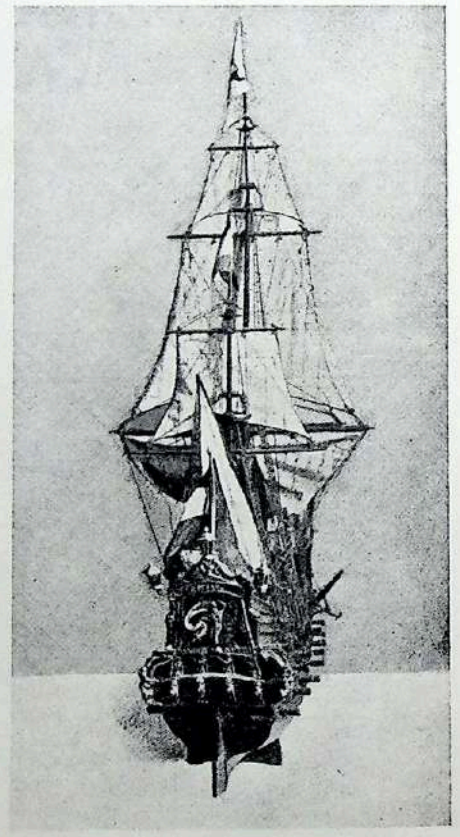

109. Het jacht der Bewindhebbers.

110. Rijckloff van Goens (de Oude) en zijn gezin.

111. Een Commandeur van een retourvloot (door Albert Cuyp).

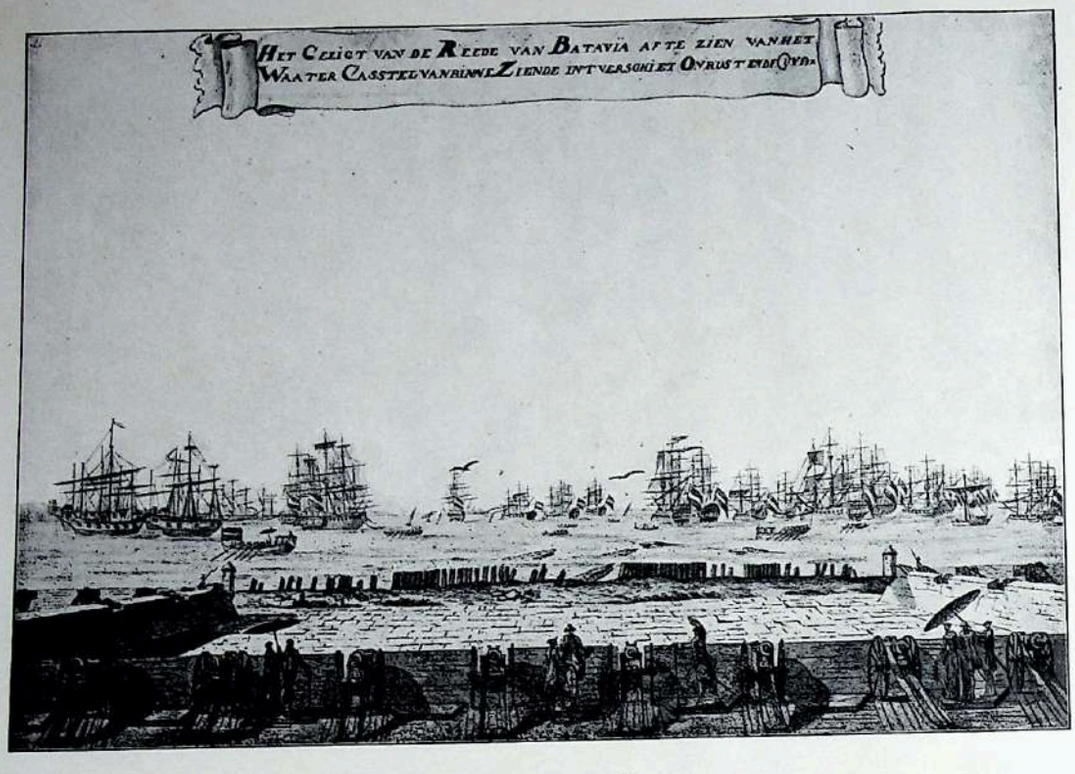

112. De Reede van Batavia.

113. Het Stadhuisplein met Stadhuis en Groote Kerk te Batavia.

114. Andries Beekman: Pasar Ikan en het Kasteel te Batavia in de zeventiende eeuw.

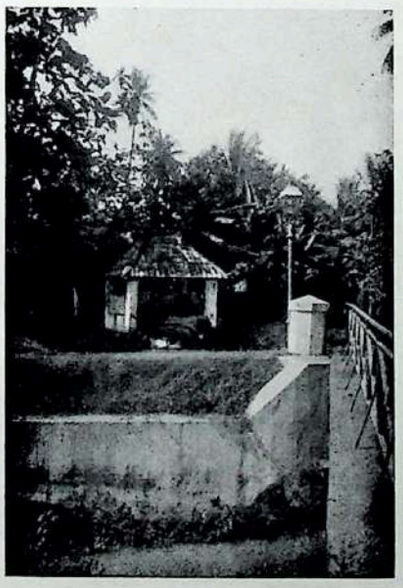

116. Wachthuis aan den Jakatra-weg.

115. Missigit aan den Jakatra-weg.

117. Rijswijk, Batavia.

118. Noordwijk, Batavia.

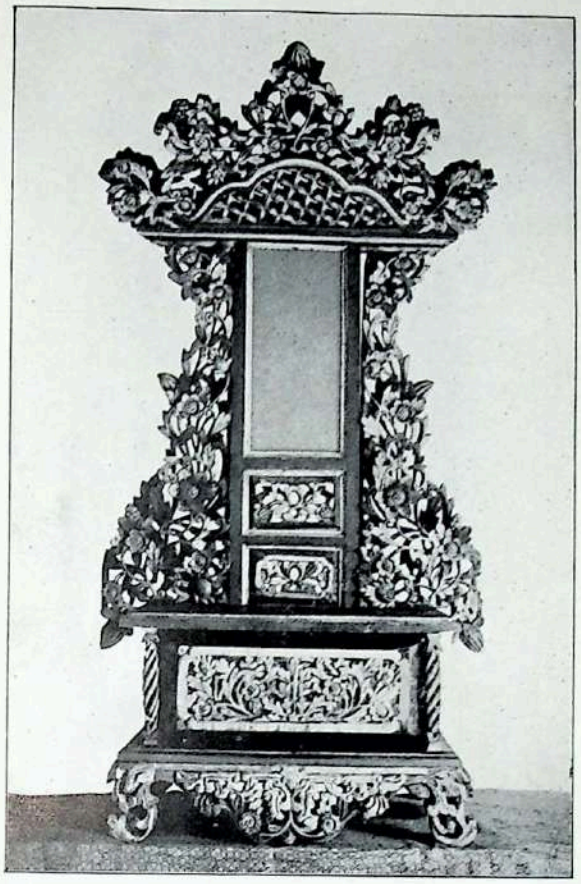

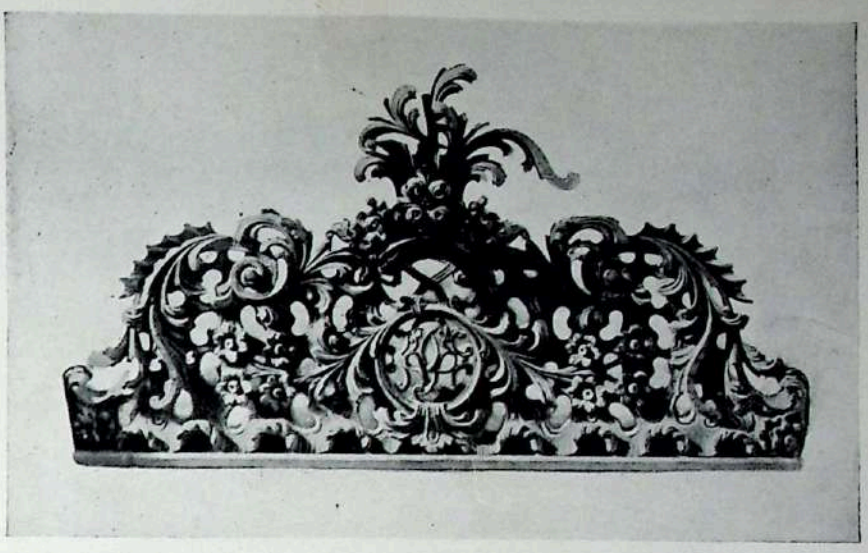

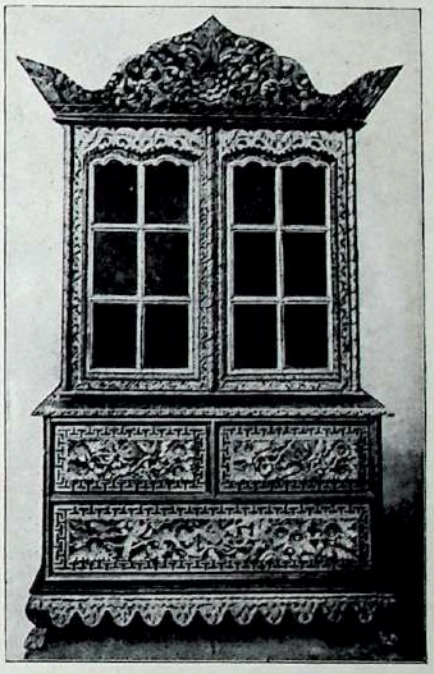

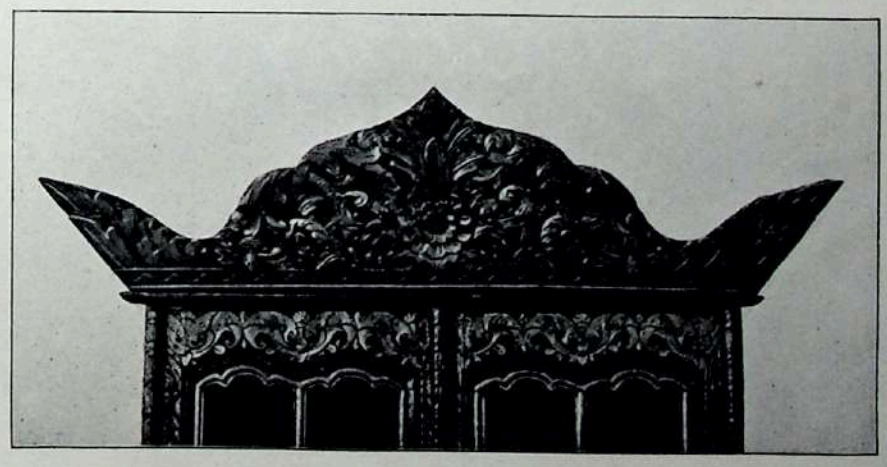

Meubelen uit den tijd van de Oost-Indische Compagnie.

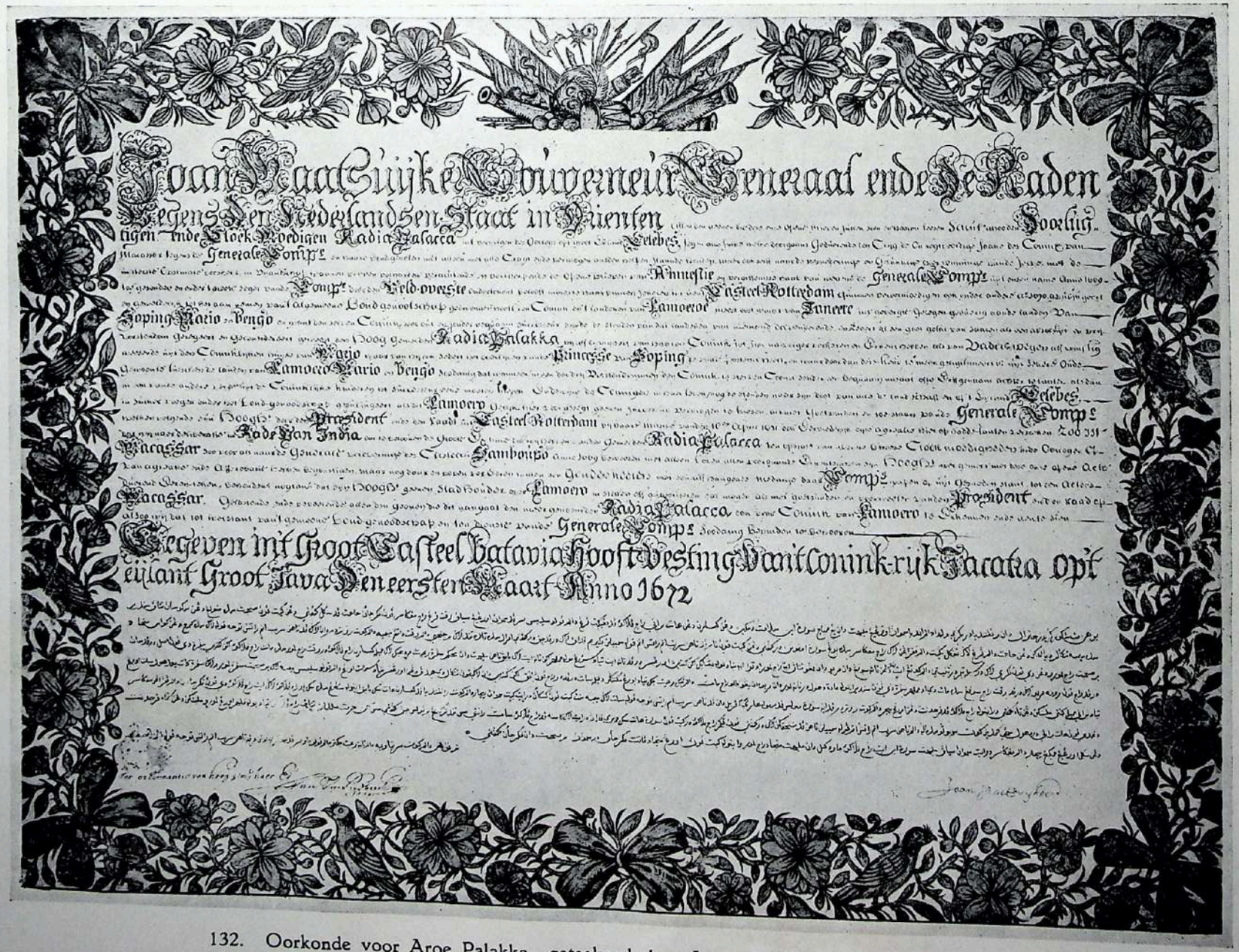
Joan Maatsuijker Gouverneur Generaal ende de Raden
Regens den Nederlandsen Staat in Orienten
Generale Compe
President
Castel Rotterdam
Radia Palakka
Lamoero
Celebes
Makasser
Hambonto
Gegeven int Groot Casteel Batavia Hooft-vesting van 't Coninkrijk Jacatra op 't eijlant Groot Java den eersten Maart Anno 1672

132. Oorkonde voor Aroe Palakka, geteekend door Jan van Riebeeck als Secretaris (1672).

124. Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer. (1632-1636).

125. Ds. François Valentijn.

126. Gouverneur-Generaal Joan Maatsuyker. (1653-1678).

127. Verzameling medische werken. Portret van Dr. Willem ten Rhijne.

128. Mr. Nicolaas Witsen.

129. Hendrik Adriaan van Rheede.

130. Isaac de l'Ostal de Saint-Martin.

131. Georg Everhard Rumphius.

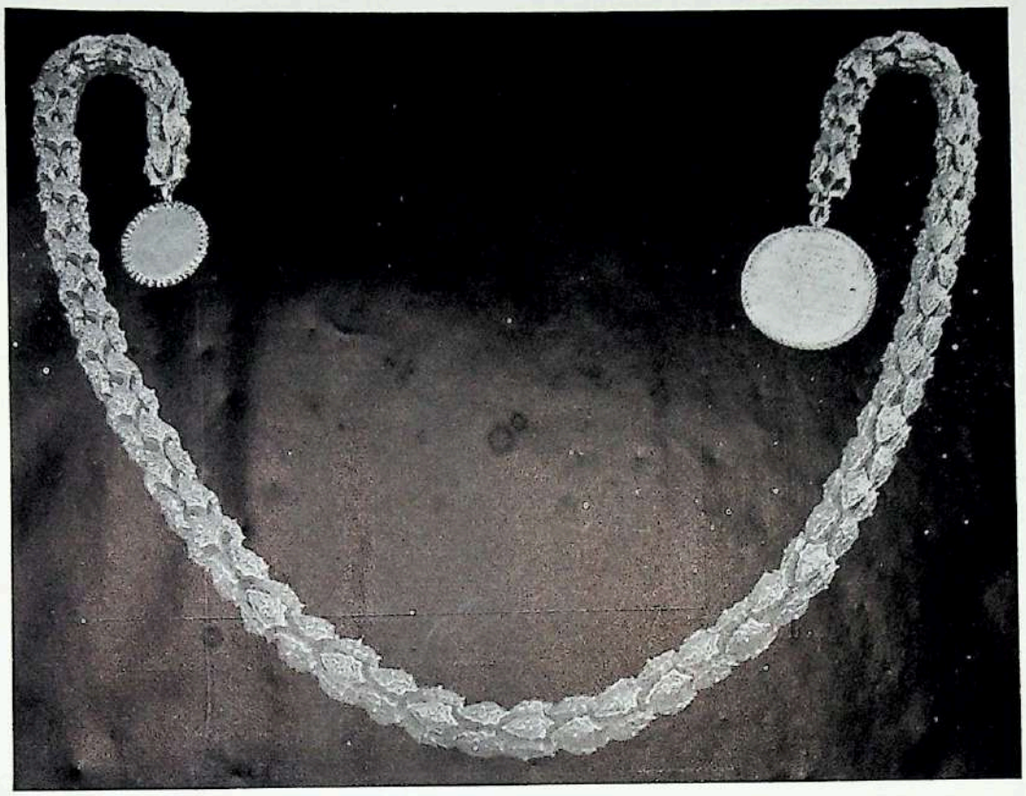

132. Eereketen voor Aroe Palakka.

133. Gouverneur-Generaal Cornelis Speelman.
(1681 — 1684).

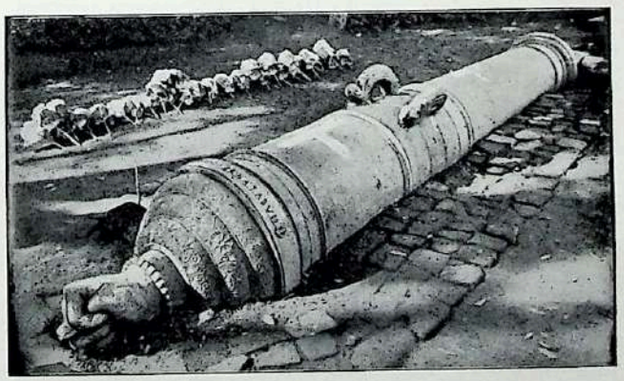

134 Oud kanon te Batavia.

135. Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys. (1684-1691).

136. Oude pedati te Cheribon.

138. Oud-Hollandsch wachthuis te Cheribon.

137. Houtsnijwerk met Arabische teksten.

139. Wouter Schouten.

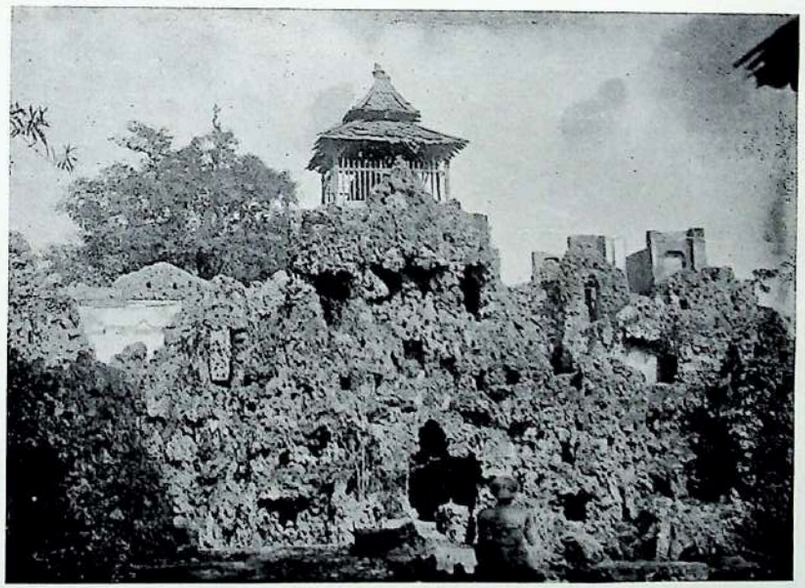

140. Lustoord Soenjaragi (Cheribon). 141.

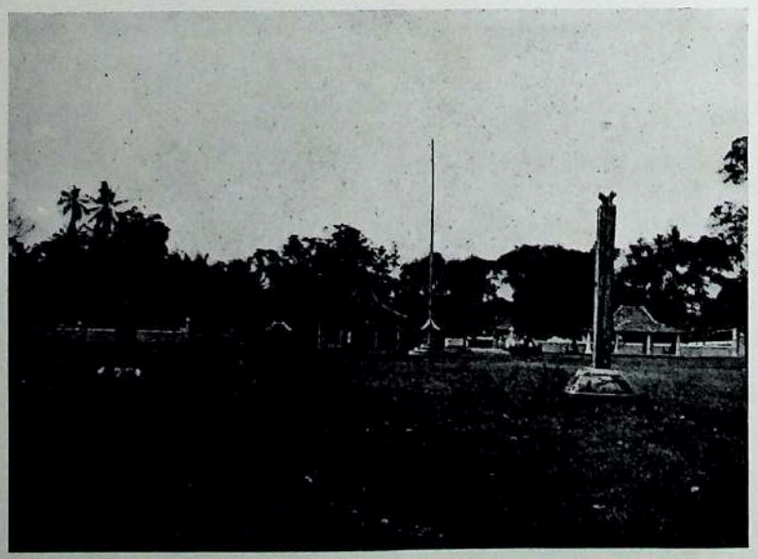

142. Schandpalen te Cheribon.

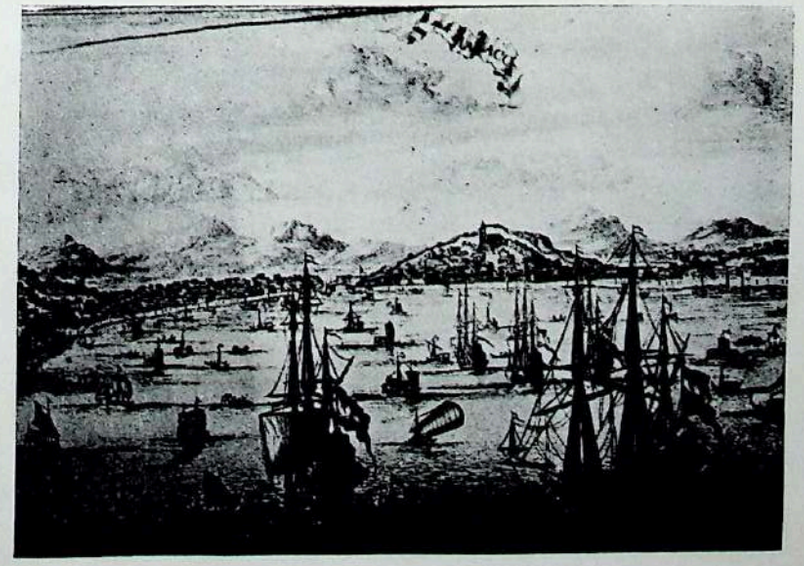

143. De reede van Malaka.

144. De Waterpoort van het Kasteel Nieuw-Victoria te Ambon.

145. Ruïne van het Fort Kuylenburg, in 1636 door Van Diemen naar zijn geboortestad genoemd.

146. Ruïne van het Kasteel „Revenge".

147. De nieuwe Hollandsche kerk aan het Stadhuisplein, gebouwd van 1733 — 1736.

148. Zilveren doopbekken in de Portugeesche Buitenkerk.

149. Gouverneur-Generaal Gustaaf Willem Baron van Imhoff (1743-1750).

150. Kerk te Ambon.

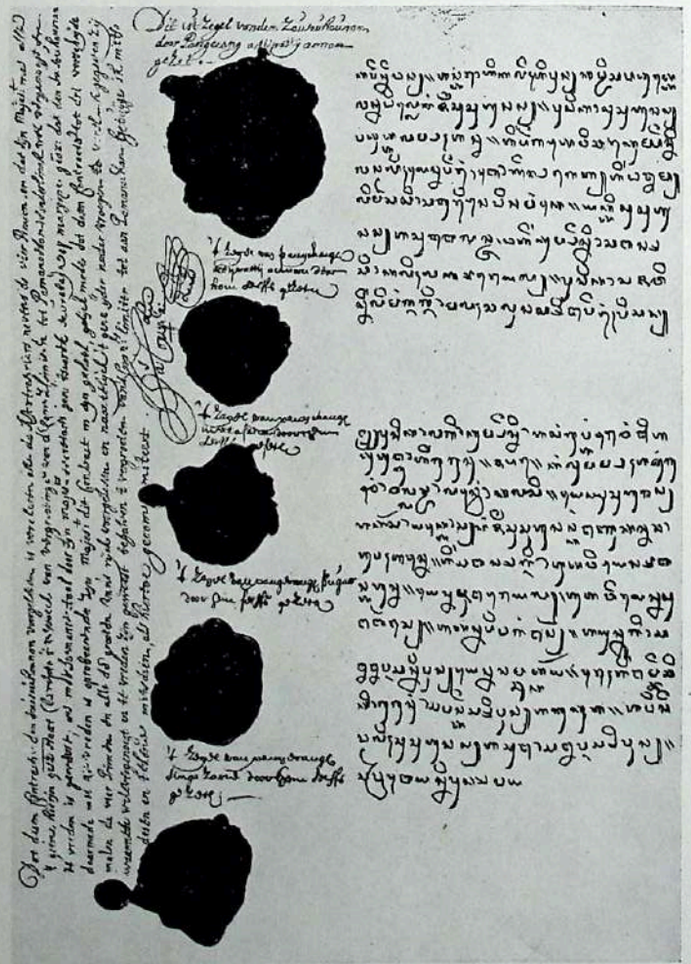

151. Slot van het contract met Mataram van 28 Februari 1677.

152. Doos in lakwerk met de passen tot handeldrijven in Japan.

SOERABAIA
URSULINEN

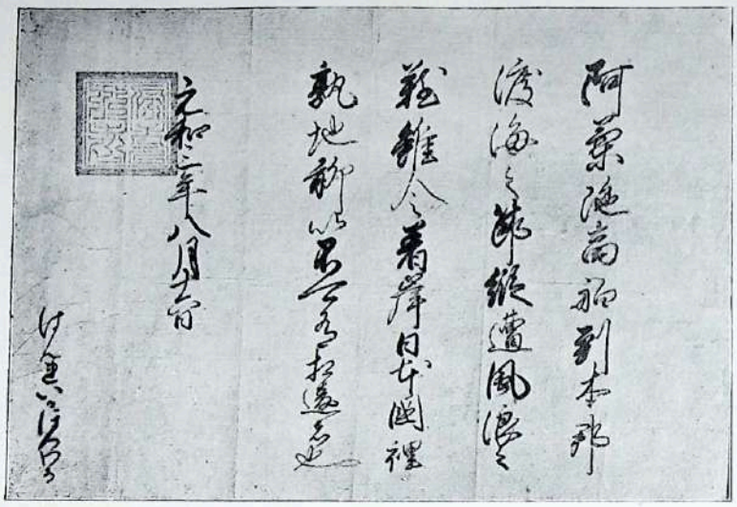

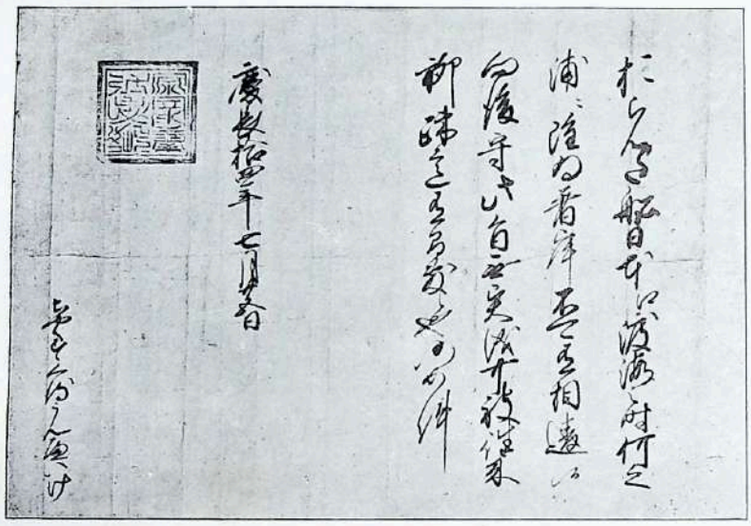

153

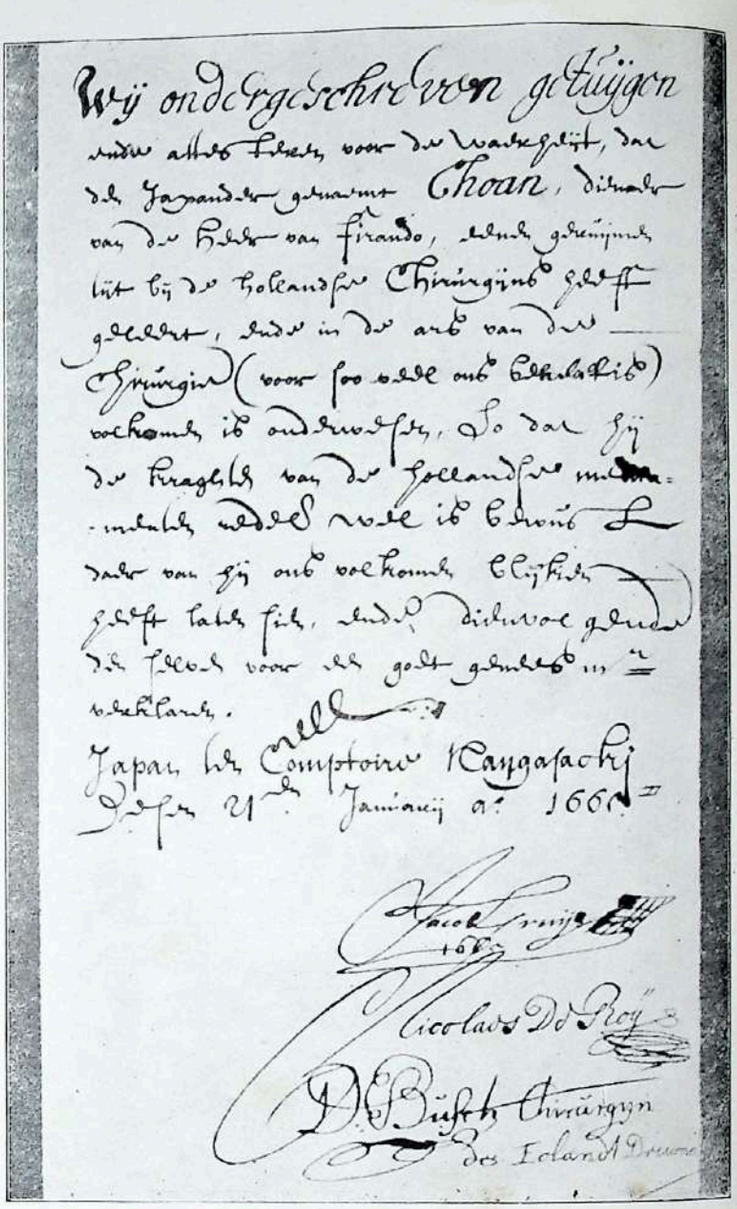

Wij ondergeschreven getuigen
uit alles blijkt, voor de waarheid, dat
de Japander genaamt Choan, dienaar
van de Heer van Firando, alhier gedurende
tijd bij de Hollandsche Chirurgijns geleerd
geleerd, ook in de arts van de
Chirurgijn (voor zoo verre ons bekend is)
vorderingen is ondervonden, so dat hij
de kuyschte van de Hollandsche inwo-
-nende wel wel is bekend
dat hij ons vorderingen blijkelijk
geleerd heeft, ook dienvolgens
de Heer voor zijn goed gedrag in
verklaard.
Japan het Comptoire Nangasacki
heden 21e Januarij a° 1667

Jacob Cruijs
1667
Nicolaes De Roy
D. Büsch Chirurgyn
des Eilandt Deuro

154

155

153. Passen tot handeldrijven in Japan.

154. Getuigschrift voor een Japansch medicus.

155. C. P. Thunberg.

156. Tiamah of Vrouwenhuis bij de Missigit (Bantĕn).

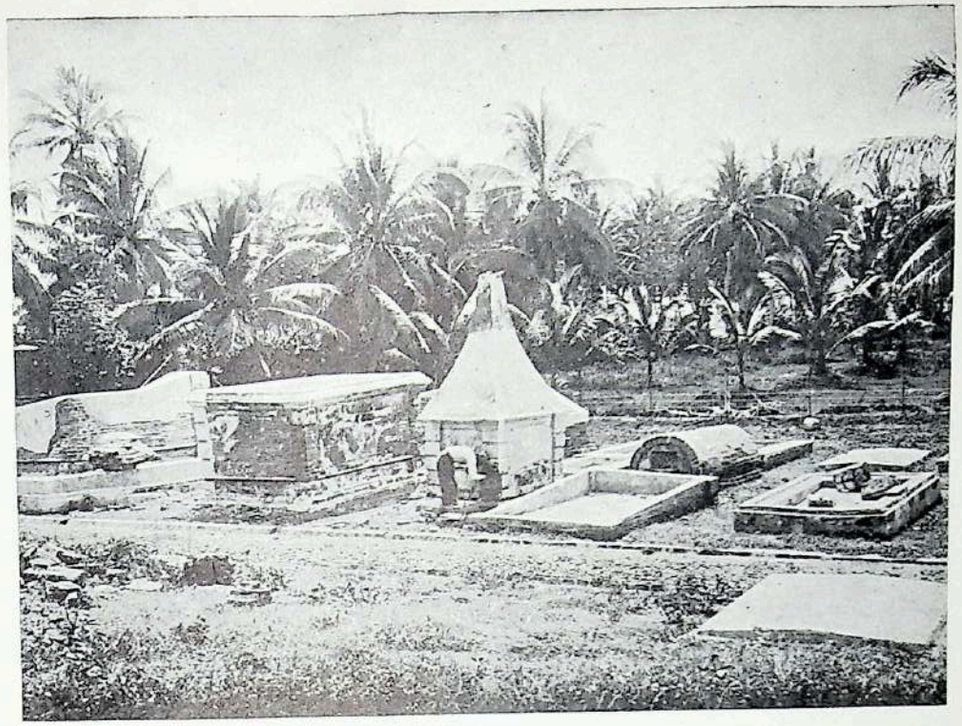

158. Kerkhof bij Fort Speelwijk (Bantĕn).

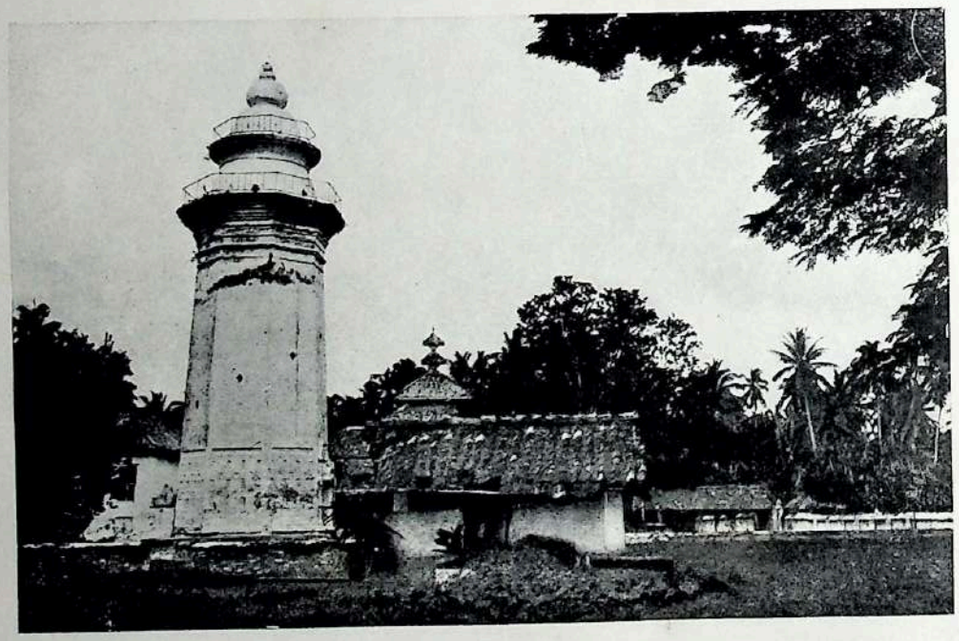

157. Minaret bij de Missigit (Bantĕn).

159. Het Fort Speelwijk (Bantĕn).

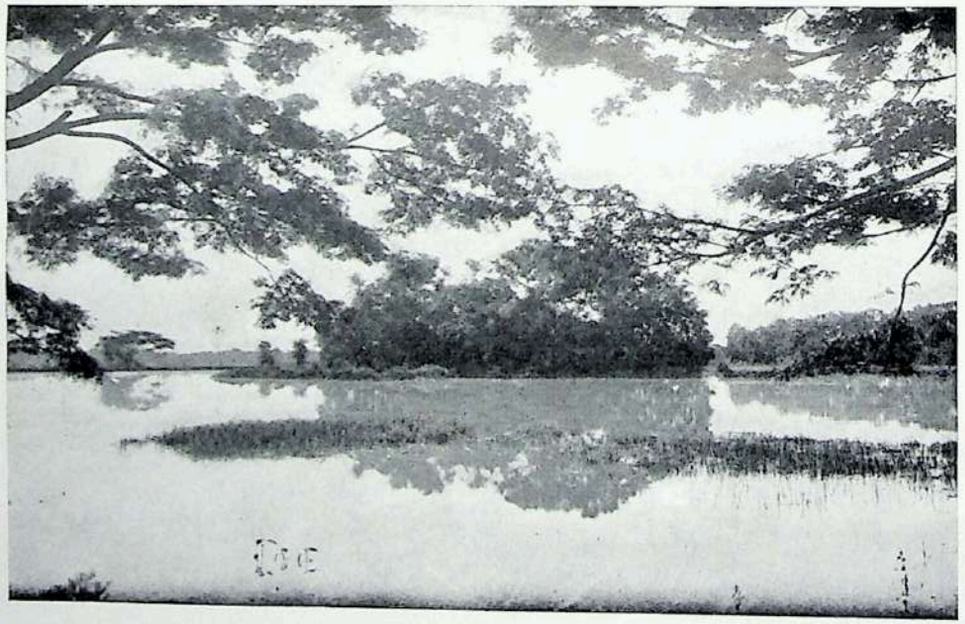

163. Het eilandje Tasikardie in Bantĕn.

161. De plechtigheid die vroeger in Bantĕn plaats had op den 12den dag van de maand Moeloed.

162. De Batoe Gilang te Bantĕn.

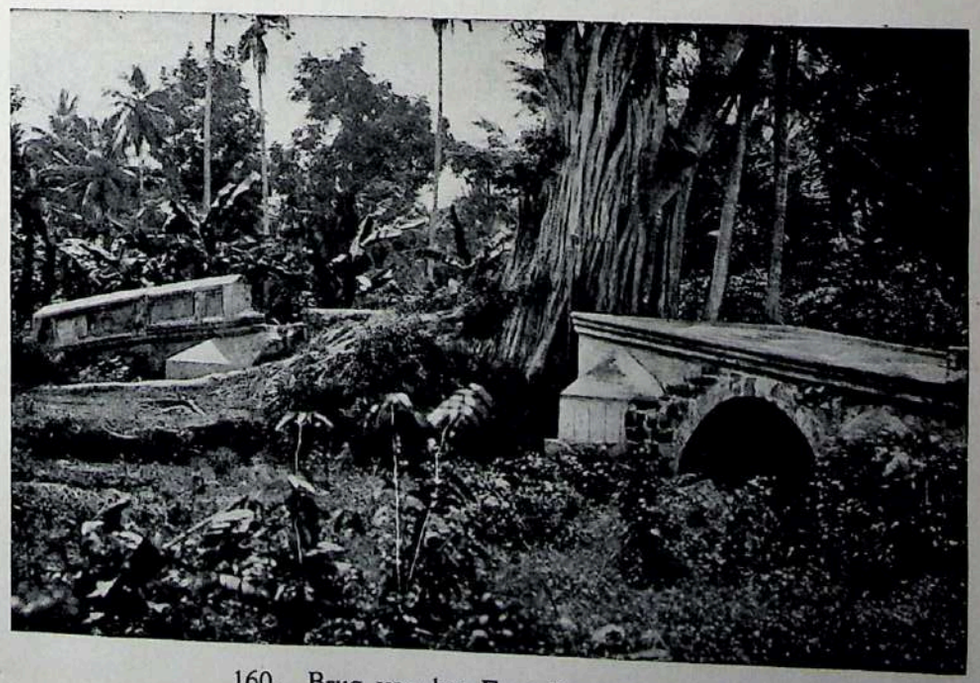

160. Brug van het Fort Diamant (Bantĕn).

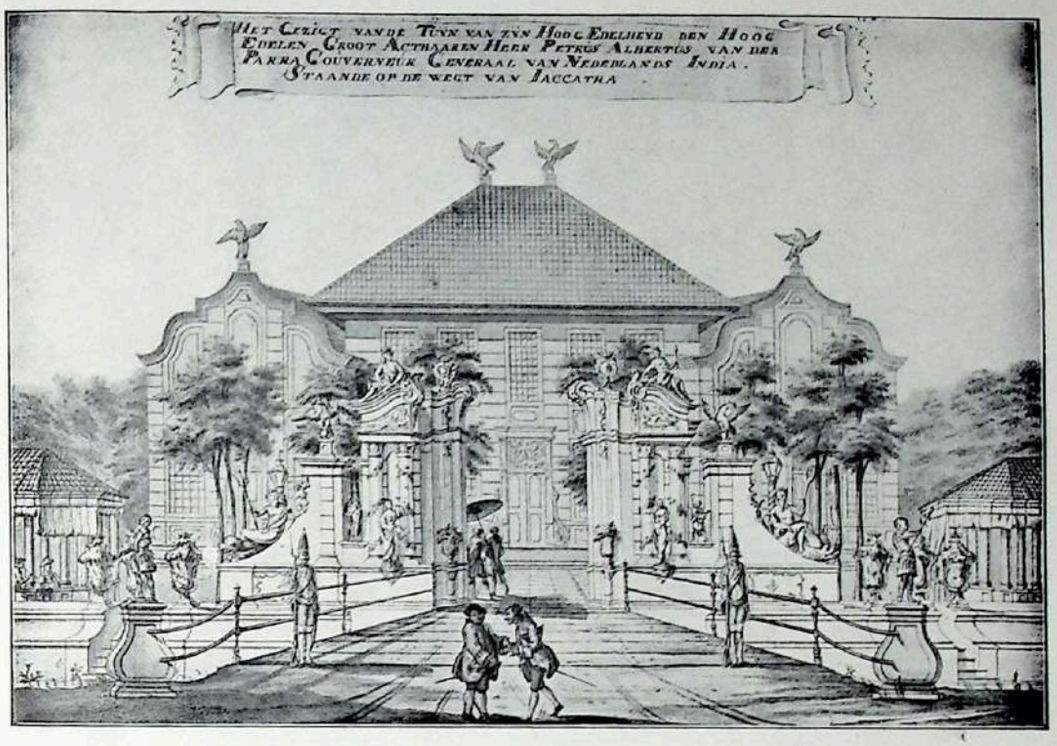

164. Huis en tuin aan den Jakatraweg van Gouverneur-Generaal Petrus Albertus van der Parra (1761 — 1775).

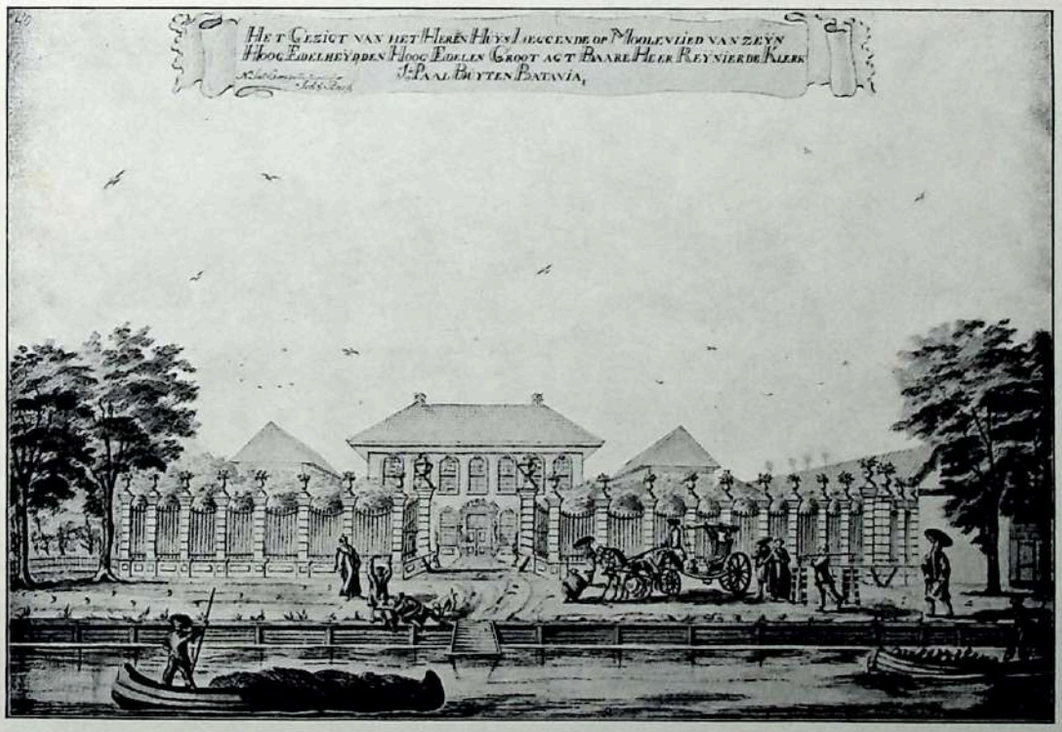

165. Huis en tuin aan Molenvliet van Reynier de Klerk, Gouverneur-Generaal van 1777 — 1780. (Gebouw van 's Landsarchief).

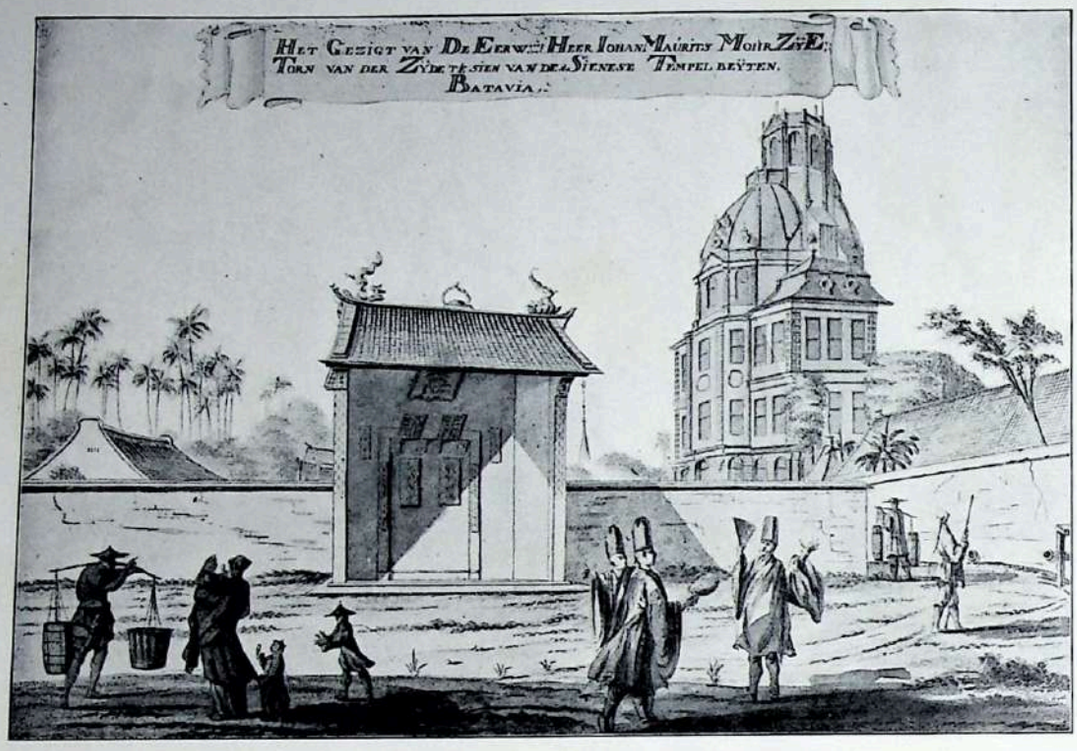

166. Sterrenwacht van Ds. Johan Maurits Mohr bij den Chineeschen tempel ten W. van Molenvliet.

167. Landhuis met tuin en vijvers aan den Jakatraweg.

168. Landgoed Soeka Ati (Hartenlust) boven Buitenzorg.

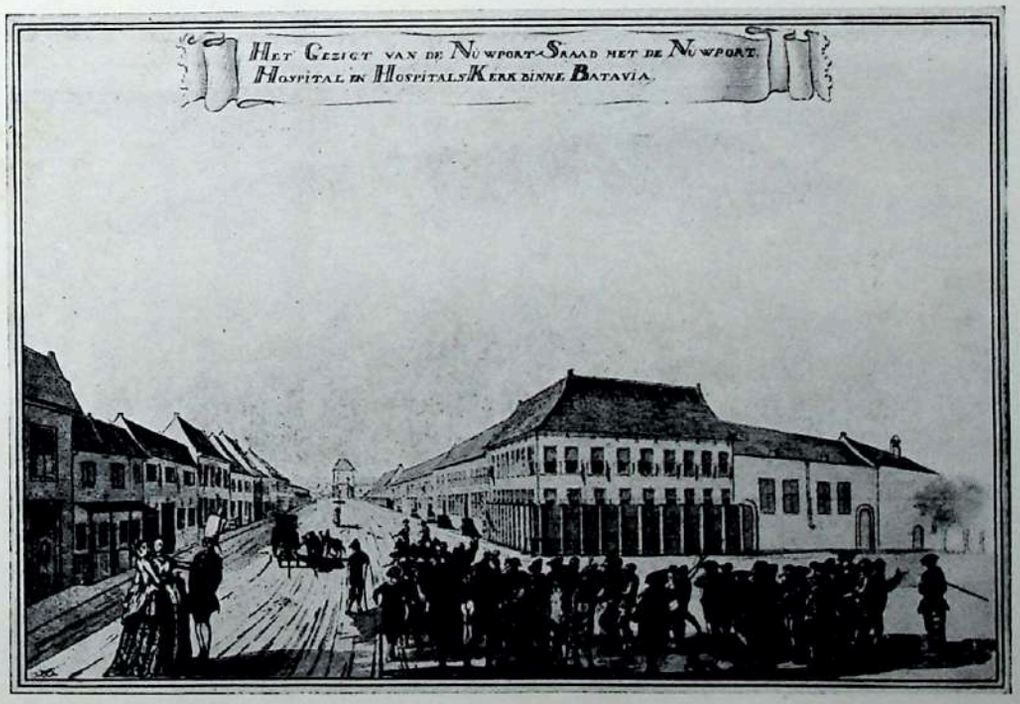

169. Nieuwpoortstraat, Nieuwpoort, Hospitaal en Hospitaalskerk.

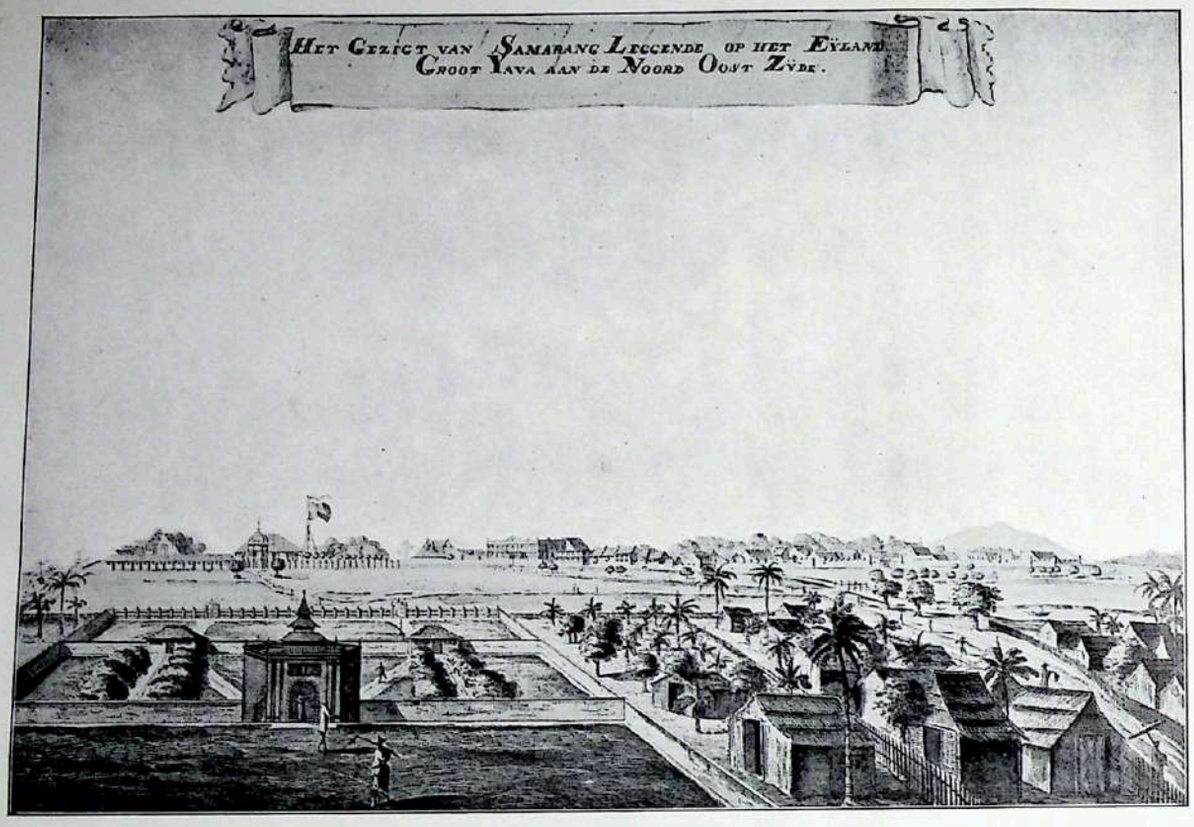

170. Semarang in de achttiende eeuw.

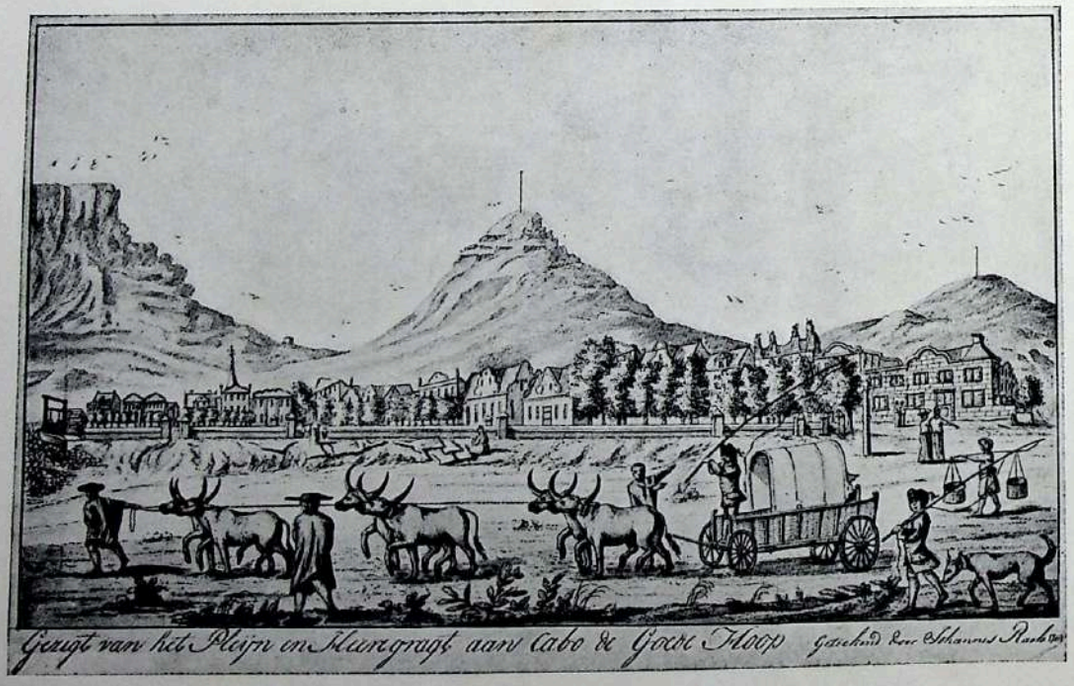

171. Plein en Heerengracht te Kaapstad in de achttiende eeuw.

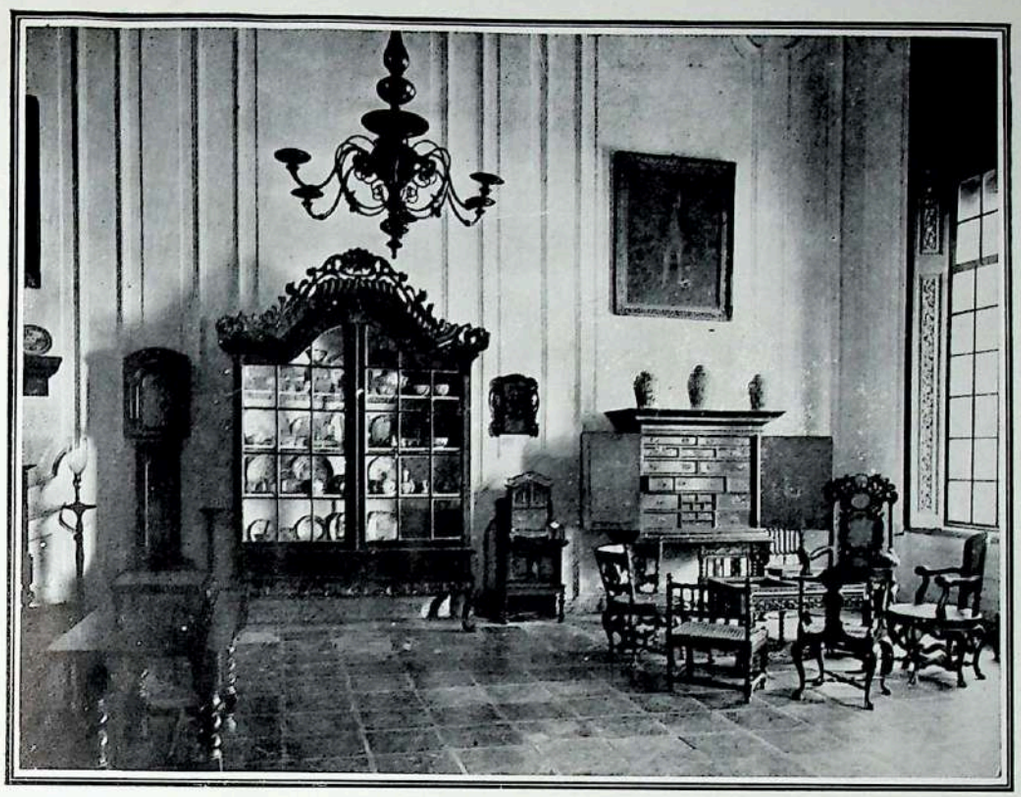

172. Compagnieskamer in het Museum van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

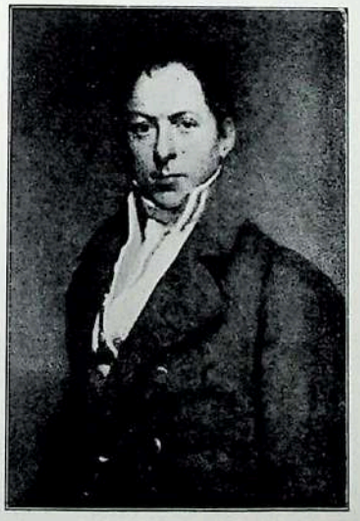

174. Dr. Andries de Wilde. (1781-1865).

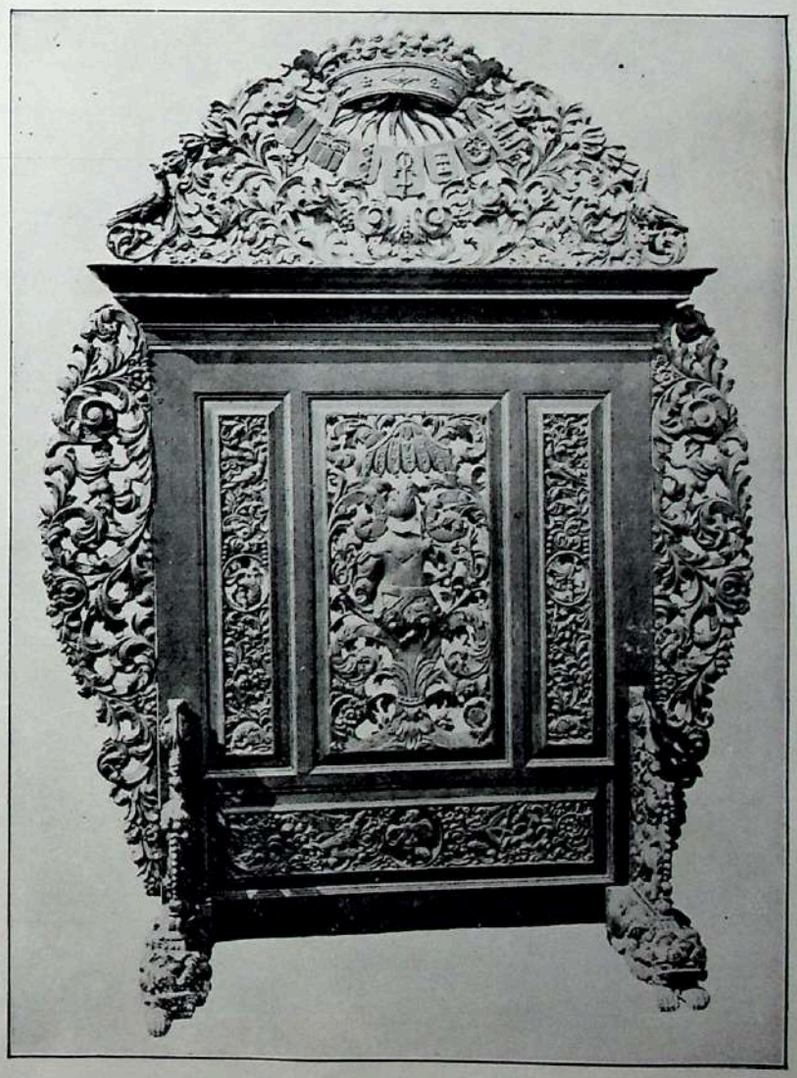

173. Houten kamerschut afkomstig van de Raadzaal der Hooge Regeering (Museum).

175 De Willemskerk te Weltevreden.

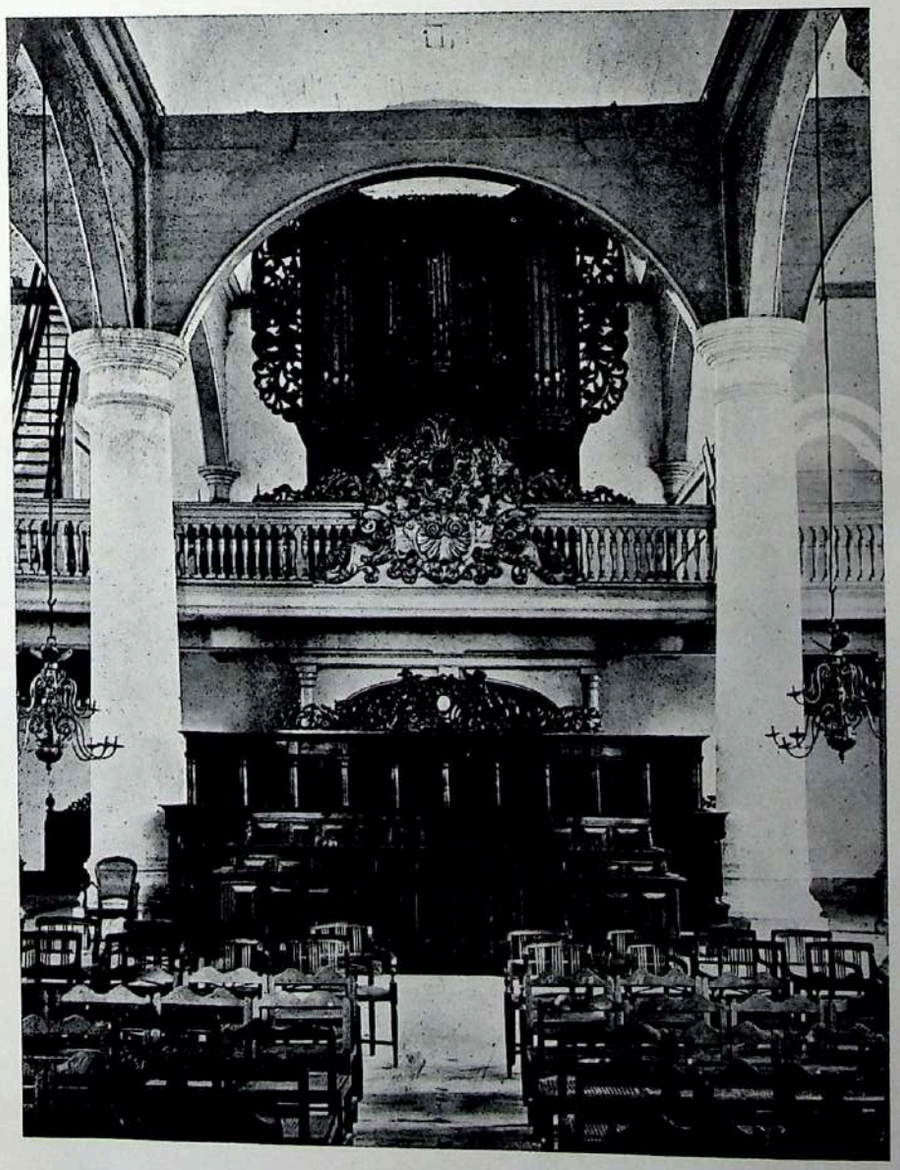

176 De Portugeesche Buitenkerk.

177. Ophaalbrug in de benedenstad van Batavia.

178. Gouverneur-Generaal Joannes Siberg (1801-1804).

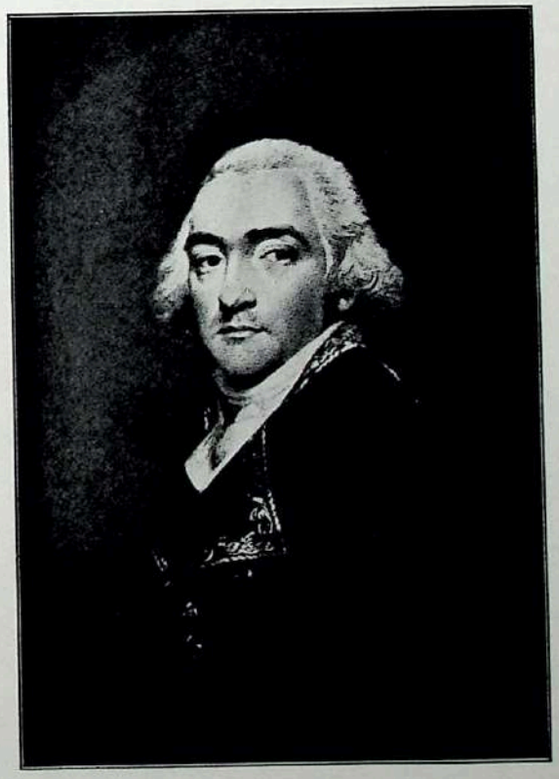

179. Gouverneur-Generaal Mr. Herman Willem Daendels (1808-1811).

180. Luitenant-Gouverneur Thomas Stamford Raffles (1811-1816).

181. Hendrik Doeff. Opperhoofd op Desima, (1803-1817).

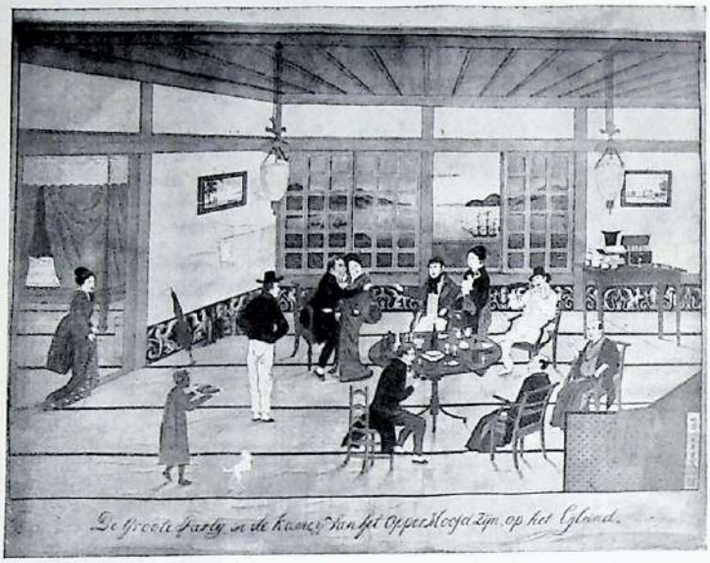

182. Partij in de Kamer van het Opperhoofd op Desima.

183. Dipå Negårå.

184. Sentot.

MAX HAVELAAR,

OF DE

KOFFIJ-VEILINGEN

DER

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ,

DOOR

MULTATULI.

EERSTE DEEL.

AMSTERDAM,
J. DE RUYTER.
1860.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.E.N.W.

185. Verkleinde afbeelding van den eersten druk van de Max Havelaar.

SCHETS

VAN DE

GESCHIEDENIS DER NEDERLANDERS

IN DEN OOST-INDISCHEN ARCHIPEL,

OP RIJM GEBRAGT

EN MET DE NOODIGE ZANGWIJZEN VOORZIEN, TEN EINDE DOOR DE JEUGD ZINGENDE BEOEFEND TE KUNNEN WORDEN.

Gedrukt voor rekening van den Auteur en uitgegeven ten voordeele der Algemeene Armen te Arnhem.

TE ARNHEM, BIJ
IS. AN. NIJHOFF EN ZOON.
1857.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.E.N.W.

186. Verkleinde afbeelding van een Geschiedenis der Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel.

187. Raden Saleh.

188. R. A. Kartini.

189. Raden Adipati Aria Wira Tanoe Datar, Regent vanTjiandjoer († 1818).

190. Pangeran Arija Soerija Atmadja, in leven Regent van Soemedang.

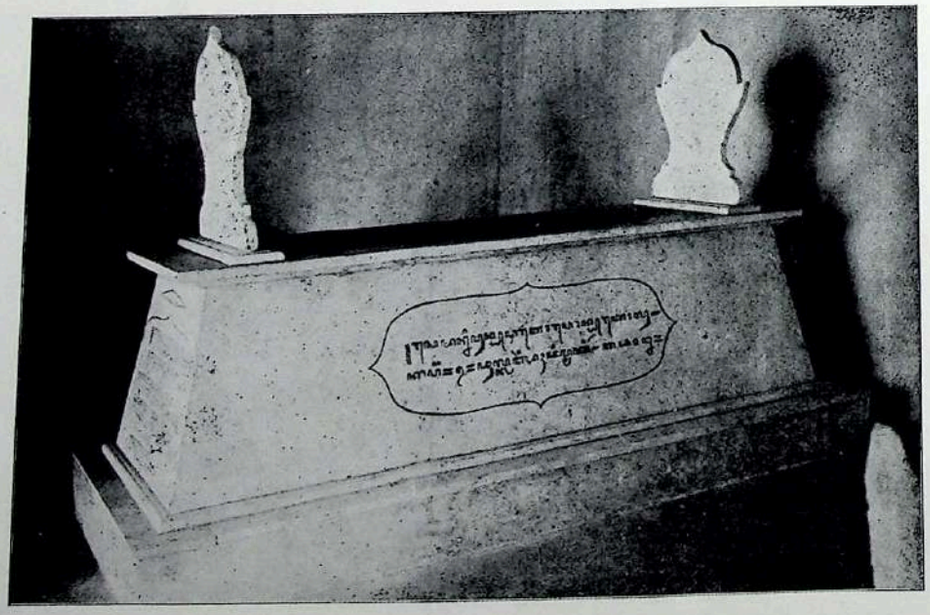

191. Graf van R. Ng. Ronggowarsito (1803-1873) bekend Javaansch dichter.

192. Pakoe Boewono VII (1830-1858).

193. Pakoe Boewono VIII (1858-1861).

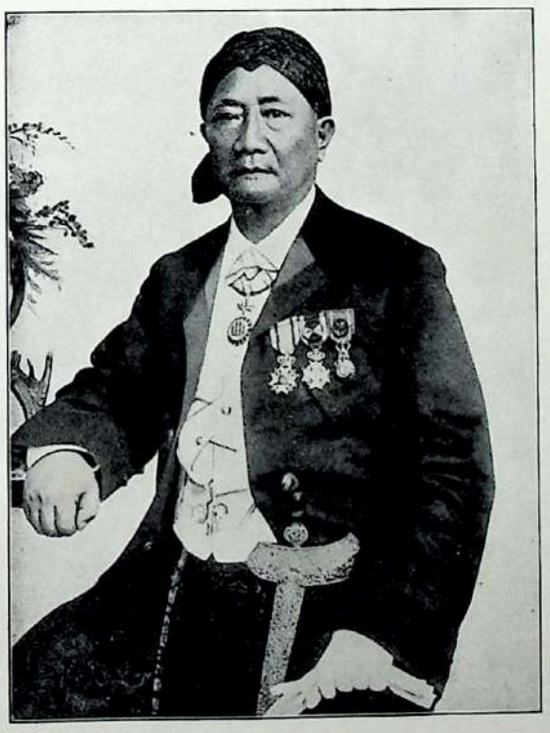

194. Radén Adipati Arija Prawiradiredja. Regent van Tjiandjoer (1863 — 1910).

195. Mas Aboekasan Atmodirono, in leven Architect B. O. W. te Semarang, lid van den Volksraad.

196. Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdoerachman Saijidin Panoto Gomo X
Luitenant-Generaal bij het Ned.-Indische Leger,
Soesoehoenan van Soerakarta.

197. Sajjid Oethman († 1914).

198. Generaal Karel van der Heijden.

199. Kasepoehan te Cheribon.

201. Het Atjeh-monument in het Wilhelminapark.

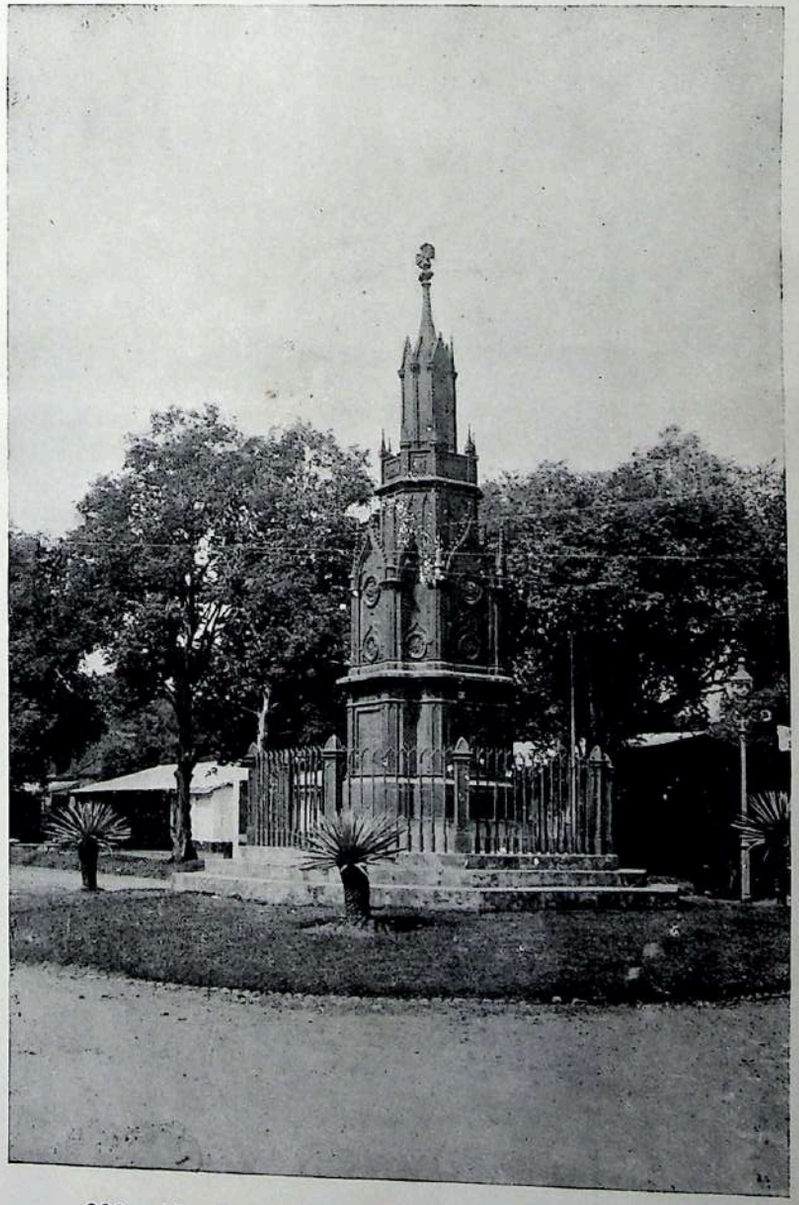

200. Het Michiels-monument op het Waterlooplein.

202. Generaal J. B. van Heutsz en zijn staf bij het gevecht te Batèë Ilèë.

203. Portiek van het kerkhof te Petjoet (Atjeh).

204. Gouverneur-Generaal J. B. van Heutsz.
(1904-1909) † 1924.

205. H. M. Wilhelmina
Koningin der Nederlanden,
H. C. Doctor in de Nederlandsche Letteren
en H. C. Doctor in de Rechtsgeleerdheid.

206. C. G. C. Reinwardt. (1773-1854).

207. J. K. Hasskarl. (1811-1894).

208. C. Ledger. (1818-1905).

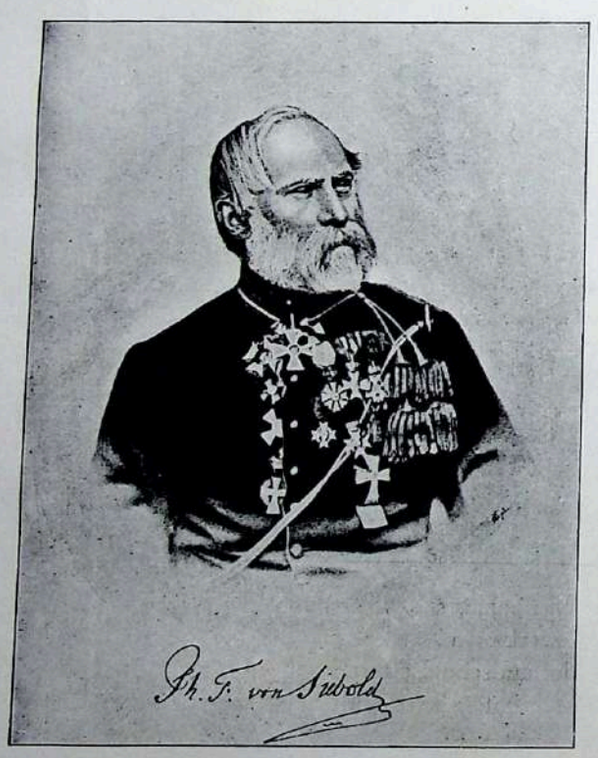

209. Ph. F. von Siebold (1796-1866).

210. F. W. Junghuhn (1809-1864).

211. C. F. Winter (1799-1859).

212. J. A. Wilkens (1813-1888).

213. Dr. A. L. J. Brandes (1875-1905).

214. Dr. A. C. Kruyt.

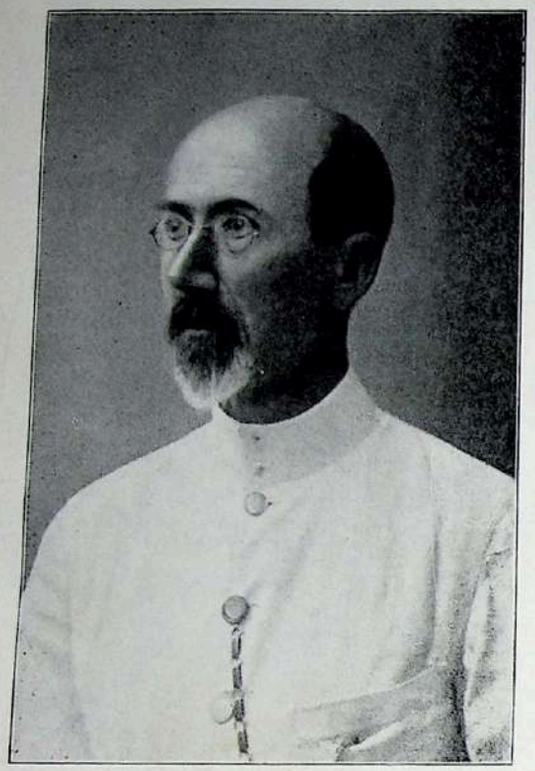

215. Dr. N. Adriani.

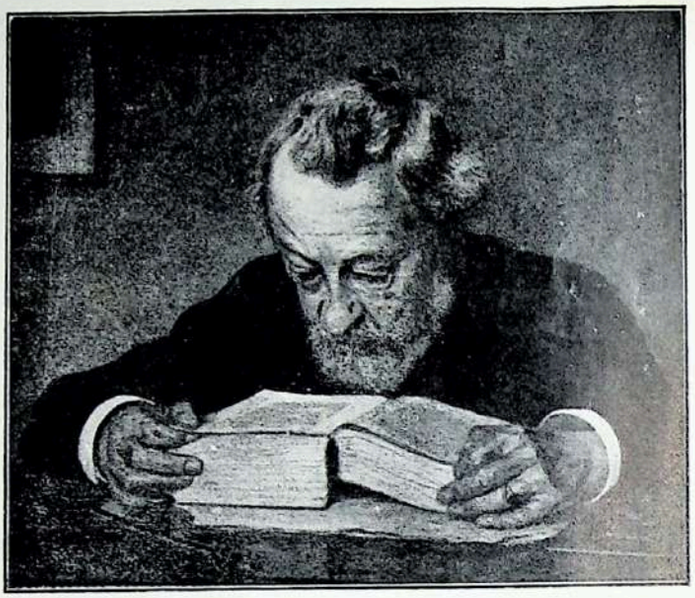

216. Professor Dr. J. H. C. Kern (1833-1917).

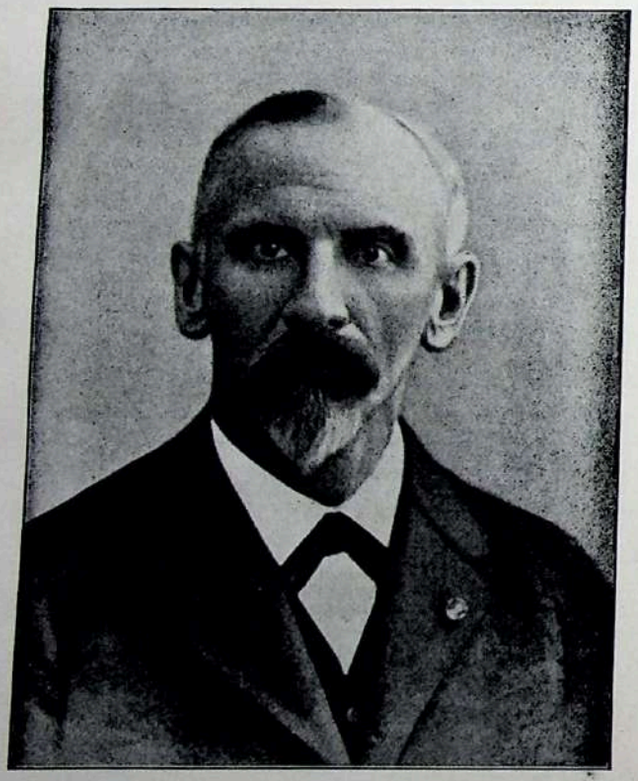

217. Professor Dr. C. Snouck Hurgronje.

218. Hamengkoe Boewono Senopati Ingelogo Abdoerrachman Saijidin Panoto Gomo Kalifatoellah de VIII^{ste}, Sultan van Jogjakarta.

219. Loge „De Ster in het Oosten" te Weltevreden.

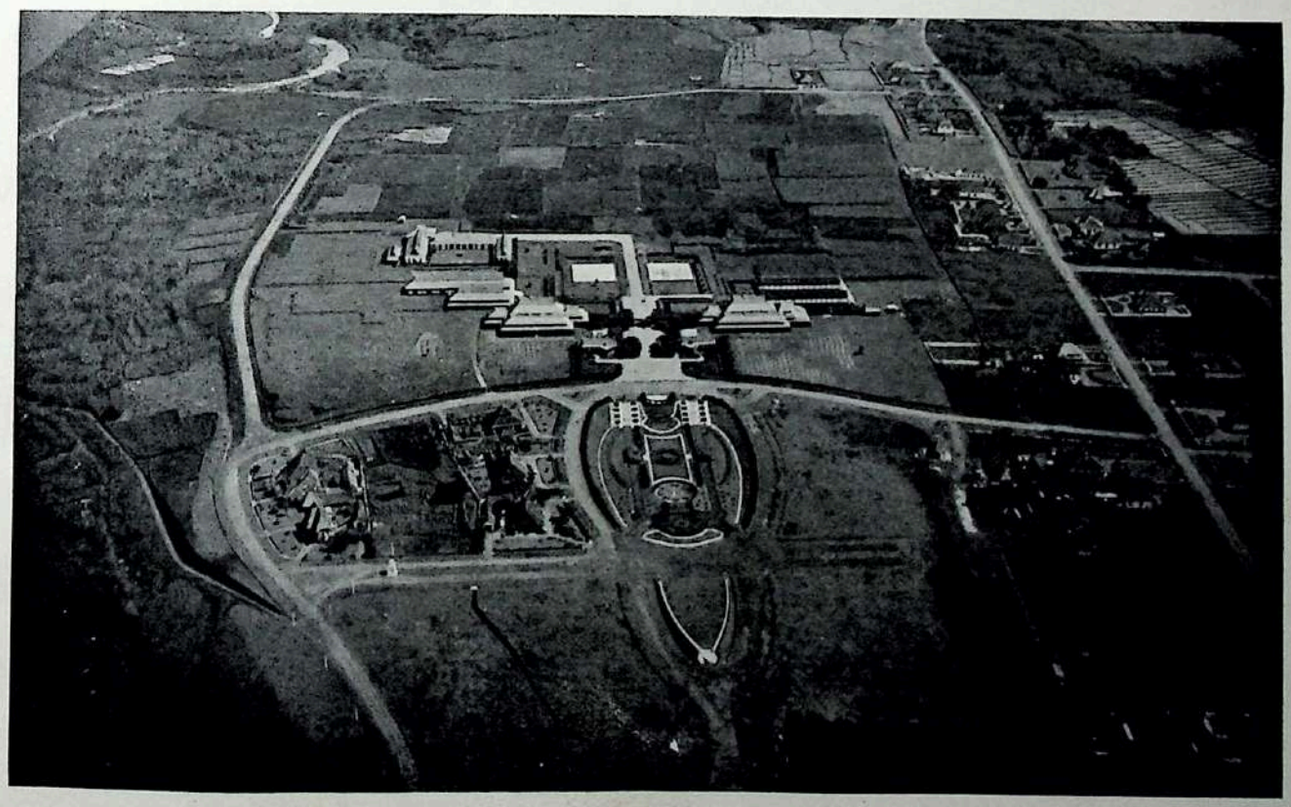

220. De Technische Hoogeschool te Bandoeng.

221. Zijne Excellentie H.N.A. Swart, gewezen Vice-President van den Raad van Indië.

222. Zijne Excellentie H. Colijn, Minister van Financiën in 1924.

223. Monseigneur E. S. Luypen, titulair Bisschop van Orope † 1923.

224. Gouverneur-Generaal
Jhr. Ch. H.A. van der Wijck.
(1893-1899).

225. Gouverneur-Generaal
W. Rooseboom (1899-1904).

226. Gouverneur-Generaal
A. W. F. Idenburg.
(1909-1916).

227. Gouverneur-Generaal
Mr. J P. Graaf van Limburg Stirum.
(1916-1921).

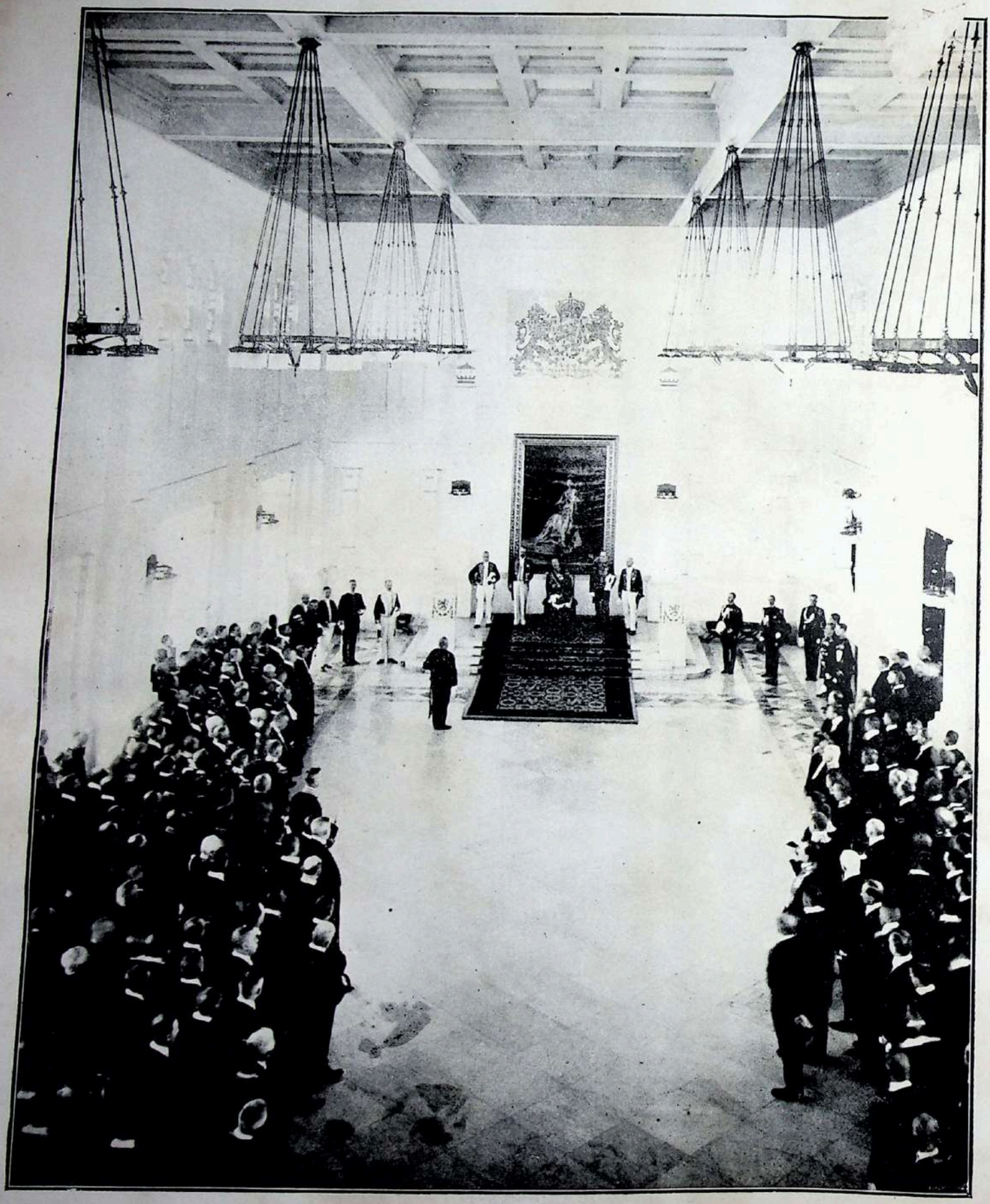

228. Openbaar gehoor (31 Aug. 1920).

229. Gouverneur-Generaal Mr. D. Fock. (1921).

TAN KHIK LIANG
Bollwerkstr. 34
SURABAJA

TEKST TOT TOELICHTING VAN DE AFBEELDINGEN.

Lang geleden woonden er in het gebied, dat nu Nederlandsch Oost-Indië genoemd wordt, geen menschen. Er leefden toen dieren, die behoorden tot nu uitgestorven soorten of die niet meer voorkomen op de eilanden waar hun overblijfselen nog gevonden worden: schubdieren, herten, varkens, hippopotamussen, rhinocerossen, olifanten, buffels, enz. Bij Trinil op Java werden ongeveer dertig jaren geleden door den medicus E. Dubois overblijfselen (een schedeldak, een linkerdijbeen en twee kiezen) aangetroffen van een aapachtig wezen,
1. **Pithecanthropos erectus** met zeer platten en lagen schedel, ver staande beneden het laagst ontwikkeld menschenras, maar wat hersenmassa betreft die van de grootste apensoort overtreffend. De overblijfselen worden bewaard in Teijler's museum te Haarlem.

Toen er later menschen in dezen Archipel woonden, en ze behoefte hadden aan werktuigen en wapens,
2. vervaardigden ze die uit steen. Hierbij is de **bewerking van een speerpunt** afgebeeld. Nog heden leeft een
3. deel der bevolking op **Nieuw-Guinea** in den steentijd; **bijlen** uit steen worden er nog vervaardigd.

Dat opschik in de oudste tijden al voorkwam blijkt
5. uit een **kralensnoer**, gevonden in een voorhistorisch graf te Djember.

Weer vele eeuwen later had men geleerd uit brons
4. wapens te maken. Veel **bronzen bijlen** welke nu nog gevonden worden, zijn overblijfselen uit dit tijdvak.

De kennis van het Oosten op aardrijkskundig gebied reikte bij de Oude volken van Europa niet verder dan de Indus, die Herodotus van Halicarnassus, de „Vader der Geschiedenis" (± 450 voor Christus) reeds kende maar ten tijde van Christus was men, blijkens de **ge-**
6. **gevens van Strabo,** nog niet heel veel verder. Bij Ceylon (Taprobane) hield de bekende wereld op.

Voor het doen van verre zeetochten bezigden machtige vorsten, b. v. Farao Necho van Egypte (± 600 voor Chr.) **Phoeniciërs,** die ervaren zeelieden waren. Zoo deden zij een tocht beginnend in de Roode Zee, om Afrika 's Zuidpunt, en keerden zoo in de Middellandsche Zee terug.

Met zeilen en roeispanen werden, zooals uit de afbeel-
7. ding blijkt, **hun schepen** voortgestuwd.

Te Rome kende men ± 50 jaren na Christus kruidnagelen, waarvan men wist dat ze groeiden „in een Indisch bosch". Waar dit lag en langs welken weg de specerijen Europa bereikten, was onbekend.

8. De Egyptische aardrijkskundige, **Claudius Ptolemaeus,** die ± 160 na Christus te Alexandrië leefde, spreekt in zijn Grieksch werk over Iabadiu, d. i. Yava dwipa d.i. Gierst-eiland, wat ook vermeld wordt in het heldendicht Râmâyana, ontstaan in den tijd dat Ptolemaeus leefde. Dit Sanskrit gedicht, het voorbeeld voor het Oud-Javaansche, gebruikt dezen naam, daar de Hindoes de van Java komende rijst op hun gierst vonden gelijken. Ptolemaeus deelt voorts mede, dat er in den Archipel veel eilanden zijn, welker bewoners menschenvleesch eten. Edele metalen kwamen in groote hoeveelheid voor. De hoofdstad van Java noemt hij „de Zilver-Stad".

De Hindoes, die naar Java kwamen, waren vóór ± 400 na Chr, aanhangers van het Brahmanisme. Ze vereerden voornamelijk de drie goden: Brahma (den Schepper), Vishnoe (den Onderhouder) en Çiva (den Vernietiger van het bestaande). Dit drietal tezamen wordt Trimoerti genoemd.

Een Chinees, de Boeddhistische monnik Chy Fa Hian, die in 414 na Chr. op Java was en er vijf maanden verbleef, vermeldt: „De ketters en de Brahmanen zijn er in grooten getale; er is geen sprake van de wet van Foë (d.i. Boeddha)". In West-Java werd vooral de Brahma-godheid Vishnoe vereerd, Çiva meer in Midden-Java. In het laatstgenoemd gebied drong ook de leer door van Boeddha, den prins, die de harde Brahmadienst verzachtte en de stichter werd van het Boeddhisme. Op Java kwam deze godsdienst ± 600 na Chr. Vele tempels en monumenten getuigen van den geloofsijver der Hindoe-overheerschers. De Tjandi Prambanan is
17. Çivaïtisch, Boeddhistisch zijn de **Boroboedoer,** de **Tjandi**
18. **Mendoet,** de tjandi Sewoe, e. a. De Çiva-dienst was op Java meer verbreid dan het Boeddhisme. Kort na 900 verviel de macht der Hindoes in Midden-Java en heerschten ze in Oost-Java tot ± 1500. Ze waren voornamelijk Çiva-vereerders.

Uit opschriften blijkt dat de Hindoes West-Java aandeden op hun tochten naar China, evenals Borneo's Oostkust. De Javanen brachten rijst naar Kedah (de Westkust van het schiereiland Malaka) en naar Ligor op de Oostkust. Deze beide plaatsen werden ± 400 na Chr. ook door Chineezen bezocht, maar naar Java kwamen ze toen nog niet. Chy Fa Hian zag op Java in 414 geen Chineezen. Wel zond volgens Chineesche berichten een West-Javaansch vorst gezanten naar China in 435, en in 518 deed dit een Boeddhistisch vorst, die in het rijk Po-Li op Sumatra's Noordkust heerschte. Deze Boeddhistische staat heeft daar tot na 900 bestaan.

Bali kenden de Chineezen reeds in ± 650 en ze ver-
9, 10. melden ervan o. a. het **schrijven met een mesje op lontarblaren,** en de lijkverbranding. Vorsten uit Bali zonden geschenken naar China, evenals heerschers uit Midden-Java (d.i. Ka Ling) dit deden. Veel Hindoes op Java waren gekomen uit Kalinga, gelegen op de Oostkust van Voor-Indië.

11. Te Moeara Kaman en Koetei, (Oostkust van Borneo) zijn Sanskritverzen gevonden, waarin **Koning Moelawarman,** ± 400 na Chr. verheerlijkt wordt. Het opgeteekende staat in Pallawa schrift.

12. Tot de vroegste getuigenissen van de vestiging der Hindoes in West-Java behoort het beschreven rotsblok

in de Tji Aroeteun (afd. Buitenzorg), waarop in een Sanskritvers staat vermeld, dat de **voetstappen van Koning Poernawarman,** heerscher van Taroema, te vergelijken zijn met die van Vishnoe. Het opschrift is uit de 5de eeuw na Chr. Het woord Taroema leeft nog voort in den naam van de Tji Taroem, de grootste rivier in de Residentie Batavia.

13. De beschreven **steen,** gevonden **te Dinaja** bij Malang dateert van 682 Çaka = 760 na Chr. Het origineel in het Museum te Batavia, in Kawischrift, de oudst bekende inscriptie in Oud-Javaansch schrift, vermeldt in het Sanskrit de oprichting van een beeld van den grooten asceet Agastya en de stichting van bouwwerken. (Zie hierover „Het Lingga-Heiligdom van Dinâjâ door Dr. F. D. K. Bosch. Tschr. v. I. T. L. en Vk. LXIV, 226 en volg. geschreven naar aanleiding van het vinden van het boven- en onderstuk).

14. Indonesische **bronzen keteltrommen** (No. 14 naar een teekening van den Heer Nieuwenkamp is uit Pedjeng op Bali), werden ± 100-600 na Chr. op Java en Oostelijker gelegen eilanden aangevoerd uit Zuid-China en Achter-Indië. Ze waren van vóór-Hindoesch maaksel, versierd met een veelstralige ster en kwakende kikvorschen, wellicht als regenaanroepende wezens en het geheel als windroos bedoeld. Het hier afgebeelde exemplaar is hoogstwaarschijnlijk op Java gemaakt en ± 900 na Chr. door landverhuizers naar Bali meegenomen. De Boeddhisten op Java zagen er heksen- of helleketels in. In de Molukken noemde men deze trommen „tifa goentoer" = Dondertrom. Dit exemplaar mist de vier kikkers, maar vertoont acht menschenhoofden op den mantel. Voor verdere bijzonderheden over deze geheimzinnige oudheden leze men in de Encyclopædie van Ned. O. Indië het hoogst belangwekkend artikel van Dr. G. P. Rouffaer, deel II bl. 305 en volg. (1918).

15. De afgebeelde beker draagt den naam van **Zodiak- of dierenriem-beker,** daar er de teekens van den dierenriem op voorkomen:

1. een geit met baard en gebogen horens.
2. een stier.
3. een koningskrab (= de tweelingen, daar meestal een paar ervan wordt aangetroffen).
4. een krab.
5. een leeuw op de achterpooten staande.
6. een zittende maagd.
7. een weegschaal.
8. een schorpioen.
9. een gespannen boog met pijl.
10. een garnaal met twee groote voelhorens.
11. een pot om water in te bewaren.
12. een visch met een olifantskop.

Er zijn ook bekers met geheel afwijkende figuren. Ze zijn voornamelijk in Oost-Java gevonden, dragen jaartallen uit Mâdjâpahit 's bloeitijd en worden door de Tenggereezen bij plechtige gelegenheden gebruikt als wijwatervat.

16. Het beeld van **Manjoeçrî** bevindt zich te Berlijn en is afkomstig van Tjandi Toempang bij Malang.

Deze Boeddhistische godheid stelt den Bouwmeester van het Heelal voor en de verpersoonlijkte wijsheid. Een gipsafgietsel ervan is te zien in het Museum te Batavia.

17. De **Boroboedoer** is een Boeddhistisch heiligdom in stoepa-vorm; de aanleiding tot de stichting kent men niet. In 1814 is voor het eerst het bouwwerk wetenschappelijk onderzocht. Een natuurlijke heuvel vormt de kern. Er zijn 9 terrassen, 6 met een vierkant, 3 met een cirkelvormig grondplan. In reliefs wordt veel uit Boeddha 's leven weergegeven, ter overpeinzing voor den geloovigen Boeddhist.

De naam Boroboedoer is nog niet met zekerheid verklaard. Men meent dat de beteekenis is: kloosterstad.

De bouwtijd is van omstreeks 850.

Het heiligdom ligt in één lijn met de groote Tjandi Mendoet en de kleine Tjandi Pawon; deze lijn meet ± 3 K.M.

18. In de **Tjandi Mendoet** is een 14 voet hoog Boeddhabeeld. Het prachtige bouwwerk is om het beeldhouwwerk heengebouwd; de ingang is te klein tot het doorlaten der beelden.

De bloeitijd van het Rijk van Mâdjâpahit valt kort na 1300. Dit rijk was gesticht door Radèn Wijaya, die betrokken was bij den Tatareninval in Oost-Java in 1292-1293, uitgevoerd op last van den Mongolenvorst Koeblai Khan, kleinzoon van Dzjenghis Khan, die Europa bedreigd had met Mongolenoverheersching. Radèn Wijaya steunde de Mongolen, door hun een landkaart te verstrekken.

Koning Krtanâgara (1268-1292), schoonvader van Radèn Wijaya, werd vermoord door een vorst van Kediri, Jayakatwang. Radèn Wijaya 's doel was met hulp der Mongolen den troon te bestijgen. De Mongolen versloegen en doodden Jayakatwang benevens zijn zoon.

Daarop verdreef Radèn Wijaya de Mongolen en werd zoo vorst van het Rijk van Mâdjâpahit, onder

19. den naam van **Krtarâjasa Jayawarddhana** (1294-1309).

Het portretbeeld van dezen koning stelt hem voor als Çiva, den Hindoegod van vernieling en ook van vernieuwing. Het is afkomstig van Tjandi Soemberdjati, Residentie Kediri, en is nu in het Museum te Batavia.

20. Een der opvolgers was Prins **Hayam Woeroek,** die, als koning, Râjasanagara heette, en leefde van 1334-1389. Onder zijn uitstekende regeering werd in 1273 Çaka (= 1351 na Chr.) een herdenkingsheiligdom gesticht voor in 1214 Çaka omgekomen Brahmanen, welk feit vermeld is op een steen gevonden bij een vijvertje, vlak bij Tjandi Singosari bij Malang, nu in het Museum te Batavia.

In 1365 na Chr. verscheen Prapanca 's Lofdicht op Hayam Woeroek, genaamd Nâgarakrtâgama. Ook bestaat een prozawerk, de Pararaton, de lotgevallen gevend der Rijken van Singasari en van Mâdjâpahit.

Een groot deel van den Indischen Archipel was aan Mâdjâpahit onderworpen.

Iets later bestond in de Preanger het Rijk van Padjadjaran, waaraan geheel West-Java gehoorzaamheid verschuldigd was.

Een Arabisch bericht over Java uit ± 850, dus toen de Boroboedoer bijna gereed zal geweest zijn, vermeldt dat het tin-rijke Kedah onderworpen was aan den Midden Javaanschen vorst, die Boeddhavereerder was. De schrijver, Ibn Chordâdhbeh, wist veel over den Indischen Archipel mee te deelen en spreekt o.a. over kamferboomen, hanengevechten, de specerijeilanden, enz.

Toen de Javanen nog een zeevarend volk waren, bezochten ze zelfs de Oostkust van Afrika en het eiland Madagascar. De Hova-bevolking van Madagascar spreekt nog heden de Maleische taal en daar deze vrij is van Sanskrit woorden, moet deze Maleische volksverhuizing heel lang geleden hebben plaats gehad.

Het Hindoe-Javaansche rijk Mataram, ter plaatse van de tegenwoordige Vorstenlanden, had zijn bloeitijd in de 9de eeuw. Door onbekende oorzaak, wellicht vulcanische uitbarstingen, werd het beschavingsmiddelpunt verplaatst van Midden- naar Oost-Java.

21. Omstreeks het jaar 1000 leefde een koning **Airlangga**, zoon van Oedaijana en Mahendradattâ, een menschwording, naar men geloofde, van den Hindoegod Vishnoe, den Onderhouder van het geschapene, meestal afgebeeld zittend op een Garoeda of zonne-arend. Brahmanen en het volk boden Airlangga de heerschappij aan.

22. No. 22 is een **schenkingsoorkonde van Airlangga** van 1034 aan de hoofden van de gemeente Baroe, die hem een nacht onderkomen hadden verleend en hem trouw waren gebleven op een gevaarlijk oogenblik gedurende den oorlog met den vorst van Mahâsin. Het zegelmerk, een Garoeda-kop, staat boven de oorkonde. Hij verdeelde later zijn rijk onder twee zoons; de een kreeg Westelijk Kediri, de ander Oostelijk Janggála. Onder zijn bestuur werden gedichten opgeschreven en Javaansche bewerkingen gemaakt naar Sanskrit voorbeelden. Airlangga stierf ± 1040 na Chr.

Kort vóór 1200 werd Kediri onderworpen aan het rijk van Toemápel, waar de vorst vermoord was door Ken Angrok. Afstammelingen van dezen overweldiger stichtten het rijk van Mâdjâpahit, Midden- en Oost-Java omvattend.

Vóór de komst van de Hindoes in den Archipel kende de bevolking der eilanden metaalbewerking, aanleg van sawahs voor den natten rijstbouw, **vuur** maken
23. **door** middel van **wrijving**, misschien de wajang en de gamelan en het batikken. In sterrenkunde waren ze ver. Het koppensnellen kwam veel voor; het stond in verband met de opvattingen over de geestenwereld. No.
24. 24 toont het fraai bewerkte zwaard **(mandau)** uit Z. O. Borneo, alsmede het kleine mesje **(poeai of pisau raoet)**, waarvoor aan de binnenzijde van de scheede een kleinere was aangebracht (de figuur links). Dit diende om den gesnelden kop van vleesch en hersenen te ontdoen.

25. De Venetiaan **Marco Polo** verbleef van 1271—1295 in Azië en was zeer in eere bij den vorst Koeblai Khan, die hem benoemde tot stadhouder van een Chineesche provincie. Hij kreeg heimwee en hem werd opgedragen een prinses over zee naar Perzië te begeleiden. Op dezen tocht bezocht hij de Oost- en Noordkust van Atjeh. Zijn reizen en wat hij ervan van belang vond om mee te deelen, dicteerde hij van 1298—1299 aan een monnik, die zijn celgenoot in Genua was, nadat hij gevangen genomen was in den strijd tusschen zijn vaderstad en Genua. Na zijn vrijlating werd hij te Venetië lid van den Grooten Raad. Hij stierf in 1323.

Tot zijn groote verbazing zag hij op Sumatra de Poolster niet, en nauwelijks het sterrenbeeld „de groote Beer".

De Arabieren en andere Mohammedanen waren behalve in Perlak in Polo's tijd nog niet ver in den Archipel doorgedrongen.

Arabië zelf bleef voor niet-Mohammedanen langen
26. tijd geheel onbekend. Daarom is de **kaart van Arabië**,
197. geteekend **door wijlen Sajjid Oethman**, zeer merkwaardig als voorbeeld hoe nog in onze dagen, evenals dikwijls vroeger, aardrijkskundige gegevens, elders dan in het beschreven land zelve werden in kaart gebracht.

Koeblai Khan, die zijn rijk tot in verre streken wilde uitbreiden slaagde in tochten tegen Annam en Pegoe. Die tegen Japan en Java mislukten. Zijn vloot, onder leiding van twee Tataren, een admiraal en een generaal, en een Chineeschen onderbevelhebber, bereikte Toeban. Bij de Brantas vond men twee Javaansche rijken, Toemápel (in de Residentie Soerabaya) en Dâhâ (in Kediri). De Javaansche admiraal durfde geen gevecht aan, en de Chineezen veroverden vele schepen. Het invallend leger trok verder. Tegen den vorst van Dâhâ was Radèn Wijaya in opstand en daarom hielp hij aanvankelijk de Chineezen. Dâhâ werd veroverd en de vorst gaf zich over. Radèn Wijaya ging met Tataarsch gevolg naar Mâdjâpahit, doodde de Tataren die bij hem waren, en verjoeg de verdere invallers, die den vorst van Dâhâ en diens zoon vermoord hadden. Daarna kwam Mâdjâpahit tot bloei.

Het Rijk is goed beschreven in 1416 door den Mohammedaanschen Chinees Ma Hoean. Toen was Palembang aan Java onderworpen. Op Java woonden Mohammedaansche Arabieren en Chineezen, en niet-Mohammedaansche Inlanders. De sirihpruim (tiga-an) bestond in die dagen nog alleen uit de samenvoeging der drie dingen, het sirihblad, de pinangnoot en kalk. Bij bruiloften droegen de Javanen, als herinnering wellicht aan hun vroegere zeetochten, een versierd scheepje mee.

De Islam vond hij op Malaka en Sumatra's Noordpunt al sterk verbreid.

29. **Fra Mauro's wereldkaart** van 1459, waarvan het origineel in Venetië berust, is van bijzondere waarde voor onzen Archipel, wegens enkele mededeelingen.

De Venetiaan Nicolo de Conti vermeldde kort na 1430 wat hij op zijn reizen (hij was inmiddels tot den Islam overgegaan) gezien had, en zoo spreekt hij over koppensnellers, hanengevechten en weddenschappen, en wat vooral van belang was, van specerijen, en waarvandaan die gewassen kwamen.

Ongeveer dertig jaren later teekende Fra Mauro op zijn wereldkaart bij de Molukken het volgende aan: „op deze eilanden groeien muskaatnoten en andere soorten specerijen."

Portugal was door gebergten van Spanje afgesloten. De rivieren vormden wegens onbevaarbaarheid geen verkeersweg met Spanje. Met de Spanjaarden stonden de Portugeezen overigens niet op goeden voet. Zoo zochten ze verkeer met andere landen en de zeevaartkundige Italianen hielpen hen hierbij. In 1415 liet Koning Joan I van Portugal een tocht ondernemen tegen Ceuta op Afrika's Noordkust. Zijn zoon
27. Hendrik, later bekend als **Prins Hendrik de Zeevaarder,** onderscheidde zich hierbij zeer. Als Grootmeester van de Christusorde wilde hij een bondgenoot vinden in den zoogenaamden Priesterkoning Johannes, die, naar men meende, ergens in Afrika (of het z. g. Derde Indië) zou wonen. Om hem te vinden liet Prins Hendrik de zeetochten om Afrika's Westkust doen. Bij hem bestond niet het plan om den zeeweg naar Indië te zoeken. Dit denkbeeld kwam pas op na zijn dood.

28. De **Portugeesche schepen** waren toen zeer plomp van vorm. Toch is met zulke schepen om Afrika's Zuidpunt gevaren en over zee Indië en de Archipel bereikt.

30. **Vasco da Gama** overtrof zijn voorgangers. Afrika's Westkust kende men reeds. Bartolomeo Dias was langs de Zuidpunt gevaren. De Oostkust kende men ten deele, b. v. Sofala, en men had berichten over Madagascar, door Covilham, die van het Noorden uit die kust had bereisd.

Da Gama voer om de Kaap der Goede Hope, zag op Kerstmis 1497 land en noemde dit Natal (= geboortedag van Christus), stak van Melinde over naar Calicoet en zoo was de zeeweg naar Indië ontdekt. Da Gama kreeg den titel van Admiraal van de Indische Zee.

31. **Fernâo de Magalhâes,** een Portugees, was op een tocht in 1509 te Malaka geweest. Toen hij verschil van meening kreeg met den toenmaligen Onderkoning Affonso d'Albuquerque, verliet hij in 1517 zijn land en ging over in Spaanschen dienst. In 1519 voer zijn vloot van vijf schepen uit. Door wat nu de „Straat van Magalhâes" heet bereikten drie schepen de Filippijnen, waar Magalhâes in 1521 in een gevecht tegen de inboorlingen sneuvelde.

Schepelingen van zijn vloot bereikten ten slotte Europa en zoo was de eerste tocht om de aarde volbracht.

Na een tijd van strijd tusschen Portugeezen en Spanjaarden, die elkaar in de Molukken gebied betwistten, kwam in 1580 de vereeniging van Spanje en Portugal, welke geduurd heeft tot 1640.

Pas in 1663 zijn de Spanjaarden uit den Indischen Archipel verdreven.

Waar de Portugeezen in nieuw gebied buiten Europa voet aan wal zetten, plaatsten ze een wapenzuil, vooral later in verband met de Pauselijke regeling van 1494, het Verdrag van Tordesillas, waarbij de aarde, voorzoover het nieuw ontdekte landen betrof, verdeeld werd tusschen Spanje en Portugal.

32. De **wapenzuil (padrao),** afgebeeld in houten stellaadje, bevindt zich in het Museum te Kaapstad en is vermoedelijk geplaatst door Bartolomeo Dias op diens beroemden tocht, waarbij hij voer om Afrika's Zuidpunt. Portugeesche padrâo's zijn er ook op Java en elders
33. in den Archipel gevonden, b.v. die op **Lonthoir** (Banda Eilanden).

34. **Affonzo d' Albuquerque** was Portugal's tweede Onderkoning in Indië, van 1509-1515. De eerste, Francisco d' Almeida in zijn hoog ambt van 1506-1509, had den Portugeeschen naam gevreesd gemaakt bij de Muzelmannen op Afrika's Oostkust en in Indië. Zijn zoon sneuvelde tegen hen, en de vader wreekte diens dood in den slag bij Dioe in Goezeratte. Zelf kwam hij op de thuisreis om in 1510 in een gevecht tegen Hottentotten bij de Tafelbaai in Zuid-Afrika. Daar velen hierbij sneuvelden vermeden de Portugeezen voortaan Zuid-Afrika.

D' Albuquerque maakte zich eerst meester van Calicoet, daarna van Goa, wat hij tot het middelpunt van de Portugeesche macht in Indië maakte, en waar een munt gebouwd werd. Toen was Malaka aan de beurt, waarvandaan nog steeds specerijen naar de Roode Zee en verder naar Venetië kwamen. In Juli 1511 werd Malaka Portugeesch, wat op den handel van die dagen grooten invloed had. Een Portugeesch gezantschap te Rome in 1514 bij Paus Leo X, vol pracht en praal, (een gedresseerde olifant en een jachtluipaard zittend op een Perzisch paard waren in den stoet) verhoogde d' Albuquerque 's naam in Europa.

De Portugeezen wilden in de Oostersche landen ook het Christendom verbreiden. De orde der Jezuieten heeft veel zendingwerk in den Archipel verricht. Hun grootste missionaris was Francesco Jasso, bekend als
35. **Franciscus Xaverius,** naar het kasteel zijner moeder Xavier in Navarra. Te Parijs studeerend, leerde hij er Ignatius de Loyola, den stichter der Jezuieten-orde, kennen en werd een der ijverigste medewerkers, eerst als missionaris in Brazilië, later, in 1541 in Portugeesch Oost-Indië; hij bezocht Ceylon, Malaka, en in 1546 Ambon en Ternate. Op dit laatstgenoemde eiland leidde hij een College tot opleiding van zendelingen, op Amboina stichtte hij vele scholen, organiseerde de Christenen op de Noordkust van Halmaheira, ging naar Japan en overleed in 1552 op een eilandje voor de Chineesche kust, waar hij begraven is. Later werd het stoffelijk overschot naar Malaka overgebracht en daarna naar Goa. „Apostel van Indië" noemt men hem. Zijn heiligverklaring dateert van 1622.

36. De **kaart** No. 36 is ontleend aan een globe in 1492 gemaakt **door** den Neurenberger **Martin Behaim,** die als koopman eerst in de Nederlanden vertoefde, daarna in Portugal, en vermoedelijk met Columbus omging. Hij maakte een reis langs Afrika's Westkust mee tot niet ver van de Zuidpunt en werd door den Portugeeschen Koning tot ridder geslagen. Voorzoover bekend is was hij de eerste die een wereldkaart in bolvorm maakte.

Daar Amerika nog niet ontdekt was (dat Noormannen er al geweest waren was weer vergeten) dacht men zich West-Europa tegenover Azië's Oostkust, en

zoo ging, naar men meende de zeeweg van de Canarische Eilanden rechtdoor naar Cipangoe (d.i. Japan), Groot- en Klein-Java (Java Major en Java Minor), enz. [(zie Dr. F. C. Wieder's uitstekend overzichtelijk artikel „Kaartbeschrijving" in de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië (2de druk, 1918)].

37. De volgende **kaart** geeft aan hoe men zich ± 1530 het niet-Europeesch gebied dacht. De tochten van *Vasco da Gama, Columbus, Amerigo Vespucci* (naar wien Amerika genoemd is), en *Magalhâes* zijn er op aangeduid.

38. De **Molukken-kaart** *van* 1568 van den Portugees **Diego Homem** toont aan wat men toen van den Indischen Archipel wist.

Java, Bali, Timor, Amboina, Malaka, Bilitam e.a. zijn met name genoemd.

De Nederlanders trachtten, om uit het vaarwater der Portugeezen en Spanjaarden te blijven, een zeeweg om het Noorden te vinden. In 1596 zond de Regeering van Amsterdam twee schepen uit, om voor de derde maal een poging te doen ten einde de Noord-Oostelijke doorvaart naar Indie te vinden. Bevelhebbers
51. waren **Jacob van Heemskerck,** met **Willem Barentsz.**
40. als opperstuurman, en J. Cornelisz. Rijp. De bemanning van Barentsz.' schip werd gedwongen den winter door te brengen op het eiland Nova Zembla (tot 14 Januari 1597). Op den achtergrond van de plaat staat
39. de woning waarin zij overwinterden: **Het Behouden Huys.**

40. **Barentsz.** overleed op de thuisreis.

41. De afbeelding van den **titelprent** voor het journaal van de **eerste reis naar Oost-Indië door Hollanders,**
45. onder leiding van **Cornelis de Houtman** in 1595 ondernomen stelt het vertrek der vier schepen van Amsterdam voor, in dienst van de Amsterdamsche „Compagnie van Verre (Landen)". Het grootste der vier schepen, de Mauritius, mat 200 last, het kleinste, Duijfken geheeten 15 last. In de randversiering ziet men o.a. een Bantamsch edelman, verder Hottentotten en Indiërs.

42. Vóór in Zuid-Afrika aan de Tafelbaai, dus vóór 1652, een vestiging was, werden **gemerkte steenen** gebruikt om er brieven onder te bewaren voor hen die op de uit-of thuisreis tusschen de Nederlanden en Indië dat land zouden aandoen. Het opschrift luidt:

HIER ONDER LEGGEN BRIEVEN
VAN D COMAND D. v. LEE EN VICE
COMDR P CROOCK MET DE SCHEPEN
NASSAU FRE HENDRIK NIMMEGEN
WESEL EN DE GALIAS ADELER DEN
9 APRIL 1632 VAN BATTAVIA
GEARIVEERT V. TROCKEN DEN
15 DITTO.

43. **Jan Huyghen van Linschoten** was te Haarlem geboren omstreeks 1563. Vóór het beleg van deze stad in 1573 verhuisden zijn ouders naar Enkhuizen. Twee van zijn broers waren handelaars in Sevilla. Op zestienjarigen leeftijd ging ook hij naar Sevilla. Vier jaren later zeilde hij uit [illegible] het gevolg van een pasbenoemden Aartsbisschop van Goa. Te Goa bleef Van Linschoten zes jaren, zag Cochin, Assengan, Sint Helena, bleef twee jaren op het Azoreneiland Tercera en kwam in 1592 via Lissabon te Enkhuizen aan. Hij beschreef wat hij gezien en verzamelen had en teekende platen voor zijn werk.

Van Linschoten maakte in 1594 den tocht naar de Kara-zee mee, ook den IJszee-tocht van 1595. Daarna deed Van Linschoten geen tochten meer. Hij werd gemeente-ambtenaar te Enkhuizen. Een verzoek om een jaarlijksch pensioen werd hem door de Staten-Generaal geweigerd. Hij stierf in 1611, 48 jaren oud.

Zijn reisverhalen en gegevens waren van onschatbare waarde voor de Oostindie-vaarders. Hij heeft de Nederlanders ook op het belang van Java gewezen.

Om zijn nagedachtenis te eeren werd zijn naam verbonden aan de Linschotenvereeniging, opgericht in 1908, zooals Plancius' naam door het Kon. Ned. Aardr. Genootschap in de „Plancius-medaille", ingesteld in 1913, in herinnering wordt gehouden.

44. De Vlaming **Petrus Plancius** (= Peter Platvoet), Calvinistisch prediker in het begin van den tachtigjarigen oorlog, werd predikant te Amsterdam. Zijn voorliefde voor land- en zeekaarten [hij had lessen gevolgd bij de groote kaartkundigen Mercator (= de Cremer) en Ortelius (= Ortels)] maakte dat hij „is gheweest de principaelste autheur ende aendrijver van de voortreffelijcke ende wijt vermaerde Oost—Indische Compaignie" zooals in 1625 iemand over hem schreef. Hij stond in betrekking tot Jan Huyghen van Linschoten, Cornelis de Houtman en anderen, die van belang zijn voor onze koloniale geschiedenis. Plancius leidde ook stuurlieden op voor de vaart op Indië en was adviseur van de Staten van Holland, en bij den eersten tocht waren kaarten en instructies van Plancius op de vloot.

Verschil van meening over den Noord-Oostelijken weg naar Indië bracht verwijdering tusschen Plancius en Van Linschoten. Sterk heeft Plancius geijverd voor de oprichting van een West-Indische Compagnie, die in 1621 ontstond. Hij stierf 15 Mei 1622, 70 jaren oud.

45. **Cornelis de Houtman,** geboren bij Gouda, verzamelde in 1592 gegevens te Lissabon over den „Oost-Indischen en Moluckschen handel" in opdracht van enkele Amsterdamsche kooplieden, hiertoe door Ds. Petrus Plancius aangezet. 2 April 1595 was de eerste tocht naar Indië voor de Compagnie van Verre begonnen. Op de schepen was veel tweedracht, de tocht leverde niet veel anders op dan dat de Nederlanders zelfstandig den Archipel bereikt hadden. 5 Juni 1596 kwam men bij het eiland Engano, de eerste ankerplaats van een Nederlandsch schip in Insulinde.

In Bantěn waren toen Portugeesche handelaars uit Goa, die de Bantammers opstookten tegen de Nederlanders. De Houtman werd in Bantěn nog een tijdlang gevangen gehouden. In straat Bali vernam men hoe de laatste wijkplaats der Hindoes op Java, de stad Balambangan, belegerd werd door Mohammedanen uit Pasoeroean. De vloot bezocht Bali. Op 14 Augustus

1597 waren drie van de vier schepen te Texel terug. Op een tocht met twee schepen, in 1598 uitgevaren, werd Cornelis de Houtman 1 September 1599 verraderlijk door inboorlingen op zijn schip voor Atjeh vermoord.

46. Cornelis' broeder, **Frederick** vergezelde hem op beide tochten. Te Atjeh bleef hij 20 maanden gevangen tot December 1601. In 1603 voer hij als Opperkoopman naar Indië op de vloot van Steven van der Hagen, was in 1605 Gouverneur van Amboina, in 1616 Gouverneur der Molukken. In 1625 naar Nederland teruggekeerd stierf hij in 1627. Hij schreef een leerboekje:

47. **„Spraeck- ende woordboek in de Maleijsche ende Madagaskarsche Talen , ...''** waarbij tevens sterrekundige opmerkingen over het Zuidelijk halfrond gevoegd waren.

Voor buitenlanders, en vooral voor Oostersche vorsten, was het moeilijk zich een goede voorstelling te maken van de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Zoo kwam Prins Maurits den buitenlanders als regeerend vorst voor.

In het Landsarchief te Batavia ziet men den in het Portugeesch geschreven **geloofsbrief** (Patente), waarin **Prins Maurits** doet weten aan vorsten en andere machthebbenden, dat **Jacob van Neck** gemachtigd was tot zijn tocht.

Titelblad.

Vertaling van Prins Maurits' Patente voor Jacob van Neck.

Maurits Prins van Oranje Graaf van Nassau Catzenellebogen Vianden en Diets Markies van Veere en Vlissingen Gouverneur van het Hertogdom Gelderland en der Graafschappen Holland, Zeeland, Zutphen en de Heerlijkheid West Friesland, Utrecht en Overijssel, Admiraal- en Kapitein Generaal voor de geheele zee der Nederlanden.

Aan alle Keizers, Koningen, Hertogen, Prinsen en Gouverneurs van Provincies en Republieken aan wie deze (letteren) zullen worden vertoond wenschen wij heil in God onzen Heer en wij bieden deze aan op gelijken voet om ze allen dienst en vriendschap te doen bewijzen.

Daar wij het steeds ervoor gehouden hebben dat het niet alleen waardig maar ook voordeelig is voor onze Republiek om niet alleen met de naburige en handeldrijvende volken zooveel mogelijk is naar goede vrede en eendracht te streven maar ook zich vriendschap te verwerven van meer afgelegen en verwijderde volken . . . . . natuurlijk de mannen van deze onze Provinciën, voornamelijk zij die zich op den handel toeleggen en lust gevoelen om bovendien meer verafgelegen Eilanden, Provinciën en volken te zien en met hen handel te drijven . . . . . niet alleen in goede verstandhouding te staan is dit te meer de wensch en natuurlijke begeerte, zoo grijpen wij de gelegenheid aan om met de bewoners van die landen te maken en te bevestigen verdragen van wederzijdsche en vaste vriendschap . . . . . Doorluchtigste Keizers, Koningen, Hertogen, Prinsen en Gouverneurs met de verschuldigde hoogachting doen wij weten dat bewogen door bovengenoemde beweegredenen en verzoeken van den zeer geachten en onzen zeer geliefden **Jacob van Neck** die deze (letteren) zal aanbieden als Admiraal van onze vloot van zes schepen wij aan hem de macht verleenen en geven om òf met de geheele vloot òf een deel ervan, als God het toelaat en wil, te kunnen gaan naar Oost-Indië en ook houdt goede stemming [om met] de Magistraten [enz.] met de inwoners ervan handel te drijven en in te koopen Peper, Kruidnagelen, Muskaatnoten, Foelie en andere specerijen en met welke andere ook te verhandelen vallen zooveel mogelijk onze schepen te beladen en naar deze Provinciën over te voeren en gezamenlijk hun waren in genoemde havens en landen te verkoopen. Wij wenschen ook dat aan genoemde doorluchtigste Keizers, Koningen, Hertogen, Prinsen en Gouverneurs en hun vasallen en aan ieder hunner in het bijzonder hij namens ons aanbiede en belove goede wil, liefde en verlangen om hen bij te staan met deze onze Provinciën, zooals door deze (letteren) wij dit hun beloven en bevestigen, wat aangaat allen en ieder in het bijzonder de landen, havens en stranden welke deze onze Admiraal met zijn schepen en waren wij wenschen dat hij aandoet en wij verzoeken niet alleen de (vriendelijke) ontvangst en bescherming maar ook nog de ondersteuning en hem bij te staan en dat zij zich verdienstelijk maken volgens de beweegredenen, welk [alles] ik hem toewensch en hij een voorspoedig einde van zijn eervolle en loffelijke onderneming verwerven moge. Belovende en hun verzekerende op de meest plechtige wijze dat wij beloven en verzekeren dat hij . . . . . of zijn schepen of zijn onderhoorigen naar deze onze Provinciën te voeren, erkentelijk te zijn en met verschuldigden dank en alle soort van hulp die weldaad te vergelden.

Voor alle dingen dragen wij op en allersterkst drukken wij onzen genoemden zeer beminden Admiraal op het hart dat hij geen handelaar of van welke andere soort en natie die ook zij bemoeilijkt of lastig valt en veel minder nog met mijn vloot aanvalle noch met hen strijde tenzij ertoe gedwongen door onrecht dat aan hem of aan de zijnen of zijn schepen wordt aangedaan. In welk geval wij niet alleen hem toestaan maar zelfs opdragen dat hij met alle macht en moed zich verdedige en gebruik make van alle middelen die hij zou vinden noodig te wezen om het onrecht te wreken en voor zijn verdediging en van de zijnen en hen die in zijn macht kwamen van hen die zich vijanden toonden òf mij te vertoonen òf te behandelen op de wijze die hij gewenscht en voor de gelegenheid passend zal noodig vinden. Om geweld met geweld te keeren is volgens het volkenrecht geoorloofd en wij hebben zorgvuldig overwogen wat billijk en eerlijk is.

in opdracht van Z. Ex. *Maurits van Nassau.*

J. MELANDER.

---

*) Waar . . . . staan is de tekst door beschadiging onleesbaar.

48. Gezanten van den Atjehschen Sultan bezochten den Prins te velde in zijn kamp te Grave. De Sultan had in Augustus 1601 een in het Spaansch geschreven **brief van Prins Maurits** ontvangen. Deze brief moest Fredrik de Houtman's vrijlating uit de Atjehsche gevangenschap bewerken en toen de vloot de terugreis begon, voer een gezantschap mee. Een Luxemburger diende als tolk. Een der gezanten overhandigde bovengenoemden brief „met sijns Coninghs . . . . . Zeghel geteeckent, om te bewijsen, dat die brieven wel ontfangen, hem weert ende aenghenaem waren gheweest''. Te zijner eere mocht een Atjehsch gezant twee cartouwen op de stad Grave afschieten. Prins Maurits was toen het brandpunt van de glorie van de Republiek.

Vertaling van den brief van Prins Maurits aan den Sultan van Atjeh.

Aan den allerdoorluchtigsten en allermachtigsten Koning en Vorst.

In het verstreken jaar 98 vertrokken twee handelsschepen op mijn last uit deze Provinciën om handel te drijven in Oost-Indië en keerden terug op den 15den Augustus van dit jaar. Zij gaven

mij een verslag van de goede onvangst en vriendelijkheden die Uwe Majesteit hun bereidde bij hun komst in het gebied van Uwe Majesteit, en dat zij, steunend op die vriendschap hun handel voortzetten met algeheele trouw en eer volgens den aard en gewoonte van die tot deze natie behooren. Toen nu de Portugeezen, onderdanen van den Koning van Spanje en vijanden van deze Staten vernomen hadden dat genoemde schepen verzekerd en ondersteund werden onder het koninklijk woord van Uwe Majesteit begonnen ze Uwe Majesteit voornoemd valsche berichten te doen hooren en bedrogen die met leugens: gezegde handelaars beschuldigend zeeroovers te zijn en die gekomen waren om de landen en onderdanen van Uwe Majesteit te berooven. Wat ten gevolge had dat Uwe Majesteit gevangen hield Frederik Houtman, Kapitein van een der genoemde schepen met enkele matrozen, wat op mij een onaangenamen indruk heeft gemaakt. Maar vertrouwend op den eerlijken wil en koninklijke bedoeling van Uwe Majesteit koester ik de hoop dat U. M. hem goed hebt laten behandelen, daar zij zijn geweest degenen die gekomen waren van die Rijken, en nu verkeeren in geheele vrijheid, welke ik vertrouw dat ook zal zijn verleend aan de genoemde gevangenen die daar bleven.

Ook hebben zij mij bericht gegeven over den oorlog dien de Portugeezen voeren in die gebieden in opdracht van den Koning van Spanje, trachtend hun vrijheid te rooven en ze als slaven tot onderwerping te brengen zooals ze hebben trachten te doen in deze Provinciën gedurende het tijdvak van meer dan dertig jaren achtereen. Wat God niet heeft gewild. Integendeel hebben wij hen met kracht van wapenen weerstand geboden, zooals wij nog steeds blijven doen. En daarom verzoek ik Uwe Majesteit genoemde Portugeezen geen geloof te schenken en opdat Uwe Majesteit van nu af geen aanleiding hebbe tot eenigen argwaan omtrent hen die in zijn gebieden komen handeldrijven heb ik last en opdracht gegeven aan hen die deze (letteren) meebrengen die zijn vier Kapiteins (wier namen zijn Cornelis Bastiaensen, Jan Tonneman, Matthijs Anthonisse, en Cornelis Adriaens en die andere gemachtigden die heeten Gerrit de Roy, Laurens Begger, Johan Jacobs en Nicolaes van der Lee, die komen handeldrijven met vier schepen in mijn naam met de koninklijke persoon van Uwe Majesteit en met haar onderdanen betreffende de ondersteuning die zij zou noodig hebben tegen haar vijanden, tot welk effect zij last en volkomen kracht bezitten.

Ook heb ik hun opdracht gegeven om aan Uwe Majesteit eenige geschenken tot gebruik uit deze landen te overhandigen als bewijs van de wensch die ik koester om vriendschap te onderhouden met Uwe gezegde Majesteit. Ik verzoek U ze te willen aanvaarden met zulk een goede gezindheid als waarmee ik ze zend. En hierbij te vragen dat onze Heer de Koninklijke persoon van Uwe Majesteit bescherme en zijn staten vermeerdere zooals ik dit afsmeek.

's Gravenhage in Holland 11 December 1600.

Ik kus de handen (*) van Uwe Majesteit haar dienaar

Maurits van Nassau.

(*) Gewone Spaansche beleefdheidsvorm aan het slot van een brief.

49. **Johan van Oldenbarneveldt**, die 's Lands zaken voortreffelijk bestuurde, vooral na den dood van Prins Willem I van Oranje, zag het gevaar, dat de naijver der vele op Indië varende Maatschappijen veroorzaakte. Daarom drong hij, met Prins Maurits, aan op haar samensmelting, waardoor op 20 Maart 1602 de Generale Nederlandsche geoctrojeerde Oost Indische Compagnie tot stand kwam, voorloopig voor den tijd van 21 jaren.

50. **Olivier van Noort** was de eerste Nederlander die, door den Straat van Magalhâes varend, een tocht om de aarde volbracht (1598-1601).

Magalhâes' schepelingen deden ± 1520 den tocht, Francis Drake in 1579, Thomas Cavendish in 1587. (De *portretten van* deze beide *Engelschen* zijn als medaillon bij van Noort's afbeelding aangebracht).

Op de kaarten ziet men het „*Zuidland*" afgebeeld, zooals men zich dit voorstelde, vóór de reis van Abel Tasman.

51. **Jacob van Heemskerck** en Wolphert Harmansz voeren in April 1601 uit. Hij kwam te Bantĕn na Olivier van Noort ontmoet te hebben en ging daarna naar Demak, dat toen met Mataram in oorlog was. Te Gresik stichtte hij de eerste Nederlandsche Factorij in Oost-Java. Op de terugreis behaalde hij grooten buit. Zijn grafschrift te Amsterdam luidt:

Heemskerck die dwars door 't ijs en 't ijzer darde streven,
Liet d' eer aen 't land, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.

52. No. 52 geeft het slot weer van het **Octrooi** door de Staten-Generaal verleend aan de V. O. I. C. Het origineel bevindt zich in 's Rijks Archief te 's Gravenhage.

Slot van het Octrooi verleend aan de V. O. I. C.

ende bevelen aen lijff, ende goet gestraft te wordden, ontbieden daeromme ende bevelen wel expresselijck alle Gouverneurs, Justicieren, Officieren, Magistraten, ende inwoonders der voorschr: vereenichde Landen dat sij de voorsz: bewinthebbers rustelijck, ende vredelijck laten genieten ende gebruijcken t volcommen effect van desen onsen octroije consent en: privilegie cesserende allen contradictien, ende empeschementen ter contrarie, want wij tselve ten dienste van den lande bevonden hebben alsoo te behooren, Gegeven onder onsen zegel, ende signature van onsen Greffier in 's Gravenhage den 20en Meerte sesthien hondert, ende twee, Abr. Joachim.

Ter ordonnan: van de voorn:
Heeren Staten Generael,

Aerssen 1602.

Een gravure in de verzameling van Mr. S. van Gijn te Dordrecht, geeft een denkbeeld van de hardnekkigheid waarmee de Nederlanders de Portugeezen bevochten.

53. In December 1601 vernam **Wolfert Harmanszoon**, een admiraal van een der vijftien vlooten, die in het tijdvak van de „Wilde Vaart", van 1595-1602 naar Indië voeren, (we zagen dat hij tegelijk met Jacob van Heemskerck uitzeilde) dat een groote Spaansch-Portugeesche Armada van 8 groote galjoenen en 22 galeien bij Bantĕn lag.

Een Chinees had de Hollanders gewaarschuwd. De rest van de Armada vluchtte naar de Molukken, een tijdlang achtervolgd door de Hollandsche schepen. Deze overwinning viel op 1 Januari 1602.

54. **Hugo de Groot** heeft voor de Oost-Indische Compagnie veel nuttig werk gedaan. Jacob van Heemskerck was in April 1601 met acht schepen uit Holland naar

Indië vertrokken. Na Java bezocht te hebben, behaalde hij bij Patani grooten buit op de Portugeezen. De waarde ervan was ongeveer $3^1/_2$ miljoen gulden. De goederen sloeg men te Amsterdam op, maar toen begon een proces wien de buit toekwam, de Compagnie, de Admiraliteit of Van Heemskerck. Bij dit proces heeft Hugo de Groot de Compagnie als rechtskundig raadsman bijgestaan, niettegenstaande hij pas 21 jaren oud was.

In het najaar van 1604 en begin 1605 schreef De Groot zijn studie over het buitrecht (De iure praedae commentarius). Het twaalfde Hoofdstuk, handelend over de Vrije Zee (Mare liberum) verscheen in druk, op last van Heeren Bewindhebbers, die veel nut trokken uit De Groot's werk.

Toen later De Groot (dikwijls verlatiniseerd tot Grotius) in ballingschap te Parijs leefde, werkte hij zijn studie uit tot het standaardwerk: „De iure belli ac pacis," over het recht van oorlog en vrede. Hiermee werd De Groot de schepper van het volkenrecht.

Bekend is zijn houding tijdens de twisten in het Twaalfjarig Bestand, zijn in aanraking komen met Prins Maurits en Oldenbarneveldt, zijn gevangenschap op het slot Loevestein en de ontvluchting in een boekenkist. Hij werd daarna Zweedsch gezant te Parijs en overleed in 1645 op weg naar Stockholm.

55. **Pieter van den Broecke** is het meest bekend bij het nageslacht door zijn houding als bevelhebber over het Fort Jakatra tijdens Coen's tocht naar de Molukken. Eerst werd hij bijzonder in de hoogte gestoken om zijn dapperheid, historisch onderzoek vond later op het „heldhaftig" gedrag veel af te dingen.

In herinnering blijve dat Van den Broecke flink werk deed. Gouverneur-Generaal Reijnst wenschte hem als Raadslid in 1613. Hij bezocht Aden, Bantĕn, de Molukken en Mokka, waar hij met eere ontvangen werd, vestigde een kantoor te Soeratte en vernieuwde een tractaat met Calcutta. In 1641 stierf hij als Commandeur bij het beleg van Malaka.

Hij was het die in 1616 als eerste Hollander koffie zag, en wel te Mokka.

Het vers onder zijn portret (hij was toen 48 jaren oud) luidt:

Dit is die van den Broeck, die Parssen deed verwondren.
Doen eerst den Batavier op 't Roode meijr quam dondren.
Die bij den Arabier en Indus vaste Land
De eerst, voor 't Hollants volck den handel heeft geplant.

56. **Jan Pieterszoon Coen** werd geboren te Hoorn in 1587, werkte van 1601 tot 1607 te Rome op een handelskantoor, kwam in 1607 naar Indië, opnieuw in 1612 als Opperkoopman. Hij werd President van de factorijen te Bantĕn en Jakatra en in 1613 Directeur-Generaal, in 1619 na Laurens Reael's Gouverneur-Generaalschap diens opvolger. Hij bracht orde op het kantoor te Bantĕn, waar de ambtenaren niet opgewassen waren voor hun taak [vgl. Dr. J. W. Yzerman: Cornelis Buysero te Bantĕn. (1616-1618) ed. Nijhoff. 1923.], en ook te Jakatra, waar veel verkeerds bij de leiding was. Pieter Both had voor de Nederlanders te Jakatra een stukje grond gekregen, waarop de loge gebouwd werd; nadat de loge verbrand was, besloot Coen tot het bouwen van een fort, dat niettegenstaande de tegenwerking van Jakatranen en Engelschen toch voltooid werd. Toen Engelschen de Bantammers met hun vloot steun verleenden, ging Coen naar de Molukken om er hulp te halen. Bevelhebber over het
55. Fort was intusschen **Pieter van den Broecke** een energiek man, die vroeger met een troep van ruim 100 man een tocht dwars door Dekhan gemaakt had, van Soeratte tot Mazoelipatnam.

Coen wilde krachtig optreden tegen de Engelschen. „Connen wij geen vrienden sijn, laet ons d'oorloch publiceren en laet ons oorloch voeren" schreef hij aan de Bewindhebbers. Zijn beroemde uiting is: „Dispereert niet, ontsiet uwe vijanden niet; daar en is ter werelt niet, dat ons can hinderen noch deeren, wandt Godt met ons is, en trect de voorgaende misslagen in geen consequentie, want daer can in Indiën wat groots verricht worden."

Bewindhebbers steunden hem slecht met geld en schepen. Van den Broecke werd door de Jakatranen verraderlijk gevangen genomen. Kapitein Pieter van Raay voerde daarna het bevel en 12 Maart 1619 doopte hij het Fort Batavia en gaf aan de bastions de namen Holland, West-Friesland, Zeeland en Gelderland. Half Mei 1619 kwam Coen terug met 16 schepen en 1200 man. 30 Mei verwoestte hij Jakatra. „In deser vougen hebben wij voet ende dominie in 't landt van Java becomen. Het fondament van soo lange gewenste rendez-vous is nu geleyt", schreef hij. Jakatra wilde hij maken tot „de stapel van de gansche Indische handel". Aan den bouw van de stad, die den naam Batavia kreeg (Coen had de stad Nieuw-Hoorn willen doopen), werd begonnen.

In deze dagen onderhandelden de Nederlandsche en de Engelsche Regeering over samensmelting van beide Compagniën. 17 Juli 1619 teekende men het tractaat van vereeniging der twee Compagnieën, een Nederlandsch-Engelsche samenwerking, die slechts enkele jaren duurde. Coen was zeer ontstemd over het bericht uit het vaderland: „Grooten dank zijn de Engelschen U verschuldigd, want zij hadden zich zelven regt uit Indië geholpen en gij hebt hen er nu weder midden in gezet. . . . . Indien zij weder kwaad willen dan is het te duchten, dat gij U zelven het serpent in eigen boesem hebt geplaatst," schreef hij aan Bewindhebbers.

1 Febr. 1623 legde Coen zijn ambt neer, ging naar Nederland, werd er met groote eer ontvangen, tot Bewindhebber en 3 October 1624 voor de tweede maal tot Gouverneur-Generaal benoemd.

In het vaderland zette Coen zijn plannen uiteen d.w.z. bezuiniging en beter beheer, Europeesche kolonisatie, vrije handel voor de vrijburgers, de Compagnie monopoliehoudster van de Oostindië-vaart. Door zijn vroegen dood is van den vrijen handel niets gekomen.

Incognito (als later Daendels zou doen) vertrok Coen naar Indië, kwam in 1627 te Batavia aan en nam 30 September het bewind van Pieter de Carpentier over.

In Augustus 1628 liet de Soesoehoenan van Mataram Batavia belegeren, onder Toemenggoeng Bahoe Reksa, die sneuvelde bij een uitval der Nederlanders. Een tweede leger in 1629 onder bevel van Soera Ngalogo had ook geen sukses.

Terwijl het gevaar van Mataram's zijde nog niet afgewend was, overleed Coen plotseling aan een ingewandsziekte. Pieter Both had van hem getuigd „een eerlijk en godvreezend jongman, zeer modest van leven, zedig en van goede aert, geen dronckaert, niet hoovaerdig, zeer bekwaem in den Raad, in het stuk van de koopmanschap en het boekhouden zich wel verstaende". Eerlijk, streng, rechtschapen bleef hij tot zijn dood. 22 September 1629 werd Coen begraven.

Hiervoor is een afbeelding weergegeven van de
57. **acte van aanstelling van Jan Pieterz. Coen** (3 November 1617). Het oorspronkelijk stuk berust in het Museum te Batavia, en luidt als volgt:

Die Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, Allen den ghenen die dese jegenwoordige sullen sien ofte hooren lesen salut, doen te weeten, ende soo wij dienstelijck bevonden hebben voor den welstandt der voorsz: vereenichde Nederlanden, verseeckeringe aen de goede Regeeringe van de landen, forteressen, ende plaetssen, die wij, ende die onse in Oost-Indien houden ende besitten mette ingesetenen soo soldaten, als anderen, onder onsen gebiet aldaer wesende, ofte di er namaels comen sullen, oock tot voorderinge, behoudenisse, ende vermeerderinge van de vrientschap, alliancien, handelingen, ende commertien met verscheijden Coningen, Regenten ende volckeren in de voorsz: Oost-Indien, aldaer te stellen te committeren ende houden eenen Gouverneur Generael, ende eenige Raden neffens denselven, soo ist, dat wij, overmits het overlijden van onsen voorigen Gouverneur Generael Geraerdt Reijnst saliger, ende de voorgenomen, ende versochte wedercompste van Laurens Reael (bij provisie, ende tot onse naeder ordre in desselffs plaetse gesuccedeert hem Reael tot zijnder begeerte alvooren ontslaende van den Eedt, die hij ons, ende den Lande als Gouverneur Generael soude mogen gedaen hebben, ende willende dat sijnen dienst ende gebiet op 't vertoogh van dese onse Commissie sal cesseren, ende ophouden, (alwaert oock soo dat sijnen verbonden tijt, noch nyet en waere geexpireert) op 't goet aenvraegen, ende die presentatie tot die eijnde aen ons gedaen van wegen de Bewinthebberen van de Generale Oost Indische Compaignie van den persoon van onsen lieven ende getrouwen Jan Pietersz. Coenen, tegenswoordich Raedt van Indien ende directeur Generael van alle de negotien aldaer, den selven Jan Pietersz. Coenen gestelt gecommitteert, ende onthouden hebben, stellen committeren, ende onthouden bij desen tot Gouverneur Generael in de Oost-Indien, omme voor tans mette Raden neffen hem gestelt, ende noch te stellen het voorsz. ampt van Gouverneur Generael in Oost Indies te bedienen ende in de selvs qualiteijt over alle landen, eijlanden, steden, fortten, plaetsen, comptoiren, persoonen ende negotien van de geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie te commanderen, alle saecken soo den handel als oorloge aengaende te dirigeren, mitsgaders alles aldaer in goede ordre tot dienste der Vereenichde Nederlanden ende Justitie, soo in 't criminel als civil te administreren ende voorts alsoo te doen zijn ampt, ende offitie aengaende volgende de Generale, en de particuliere Instructien hem gegeven ende noch te geven dat een goet ende getrouw Gouverneur Generael behoort, ende gehouden is te doen op ten Eedt die den voorsz. Jan Pietersz. Coenen aen ons in handen van den voorsz. Reael ofte aen die Raden aldaer sal gehouden sijn te doen, ontbieden, ordonneren, ende bevelen daeromme allen ende een yegelyck dien desen, ons hulpe bijstant, ende assistentie doen, een yeder voor soo veele hem aengaen sal op de peijnen, in 't regardt van onse ondersaten, in de ordonnantien, ende Artijckelsbrieff gemencionneert, alsoo wij sulcx ten dienste van den Lande, ende van de voorsz: Compagnies hebben bevonden te behooren, Gegeven in onse vergaderinge in 's Gravenhage onder onsen contre segel paraphure ende de signature van onsen Griffier op ten derden dach der maent van November in 't jaer ons Heeren Jesu Christy XVI h. ende seventhien E. Joans v Dussen.

Ter ordonnantie van de hoochgemelte

heeren Staten Generael

(handteekening onleesbaar)

1617.

Dit Document, steeds bewaard gebleven in de familie Opperdoes, is aan het bestuur der stad Batavia ten geschenke gegeven door Jonkheer Pieter Opperdoes Alewijn oud lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal der Nederlanden en lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland, wonende te Hoorn.

De tekst van de prent die een duidelijk overzicht geeft van **de inrichting der Vereenigde Oost-Indische**
58. **Compagnie**, luidt uit het Fransch vertaald aldus:

Niettegenstaande de voortdurende oorlogen, die de Vereenigde Nederlanden tegen Spanje hadden te voeren, stelden het geluk en de kracht van hun wapenen hen in staat om hun veroveringen uit te breiden tot in Oost- en West-Indië en om hun scheepvaart door nauwlettende zorg tot bloei te brengen. Geholpen door een meer dan buitengewoon geluk, werden er verscheidene maatschappijen gevormd om hun handel in de Oude en Nieuwe Wereld te drijven, met het doel van de schatten uit beide Indiën voordeel te trekken.

Maar toen men zag, dat de verschillende maatschappijen, die waren gevormd, niet afzonderlijk konden bestaan of zich verdedigen tegen de macht van Spanje vormde men, om verwarring en mededinging te vermijden, die mettertijd hen zou hebben doen onder gaan in 1602 de beroemde Oost-Indische Compagnie. De zes hieronder genoemde steden leverden het stichtingskapitaal en stortten:

Amsterdam	f 3674915
Zeeland	„ 1333882
Delft	„ 470000
Rotterdam	„ 177400
Hoorn	„ 266868
Enkhuizen	„ 536775
Te zamen een kapitaal vormend van	f 6459840

Deze zes steden vormen zes Kamers, zooals hier op zij is aangegeven, waaruit 17 afgevaardigden komen, zooals men hier geteekend ziet. Deze 17 Directeuren vergaderen viermaal achtereen te Amsterdam om de zaken van de Compagnie te behandelen en twee maal te Middelburg beurtelings; maar niet in de andere steden. Deze afgevaardigden hebben de hoogste macht in de Compagnie, onder gezag echter van de Staten Generaal. Deze Compagnie heeft zooveel geluk en voorspoed gehad, dat men haar de schoonste en eerste ter wereld kan noemen; en van 1602, het jaar van de oprichting tot 1608 vermeerderde ze haar kapitaal tot 30 millioen, en sedert de oprichting is meer dan 15 maal het kapitaal aan de inleggers uitbetaald en elke honderd gulden kapitaal is er nu meer dan zeshonderd waard. De Compagnie onderhoudt in Indië 15000 man geregelde troepen en heeft op zee 160 schepen en in de onderscheidene gebieden, die ze bezit, kan ze wel 120.000 man op de been brengen. Deze plaat laat het bestuur zien, zoowel hier te lande als in Indië.

Deze zes hierboven afgebeelde kamers benoemen de 17 Directeuren, saamgesteld als volgt:

Uit Amsterdam	8
„ Zeeland	4
„ Delft	1
„ Rotterdam	1
„ Hoorn	1
„ Enkhuizen	1
een uit de Maas, Middelburg en Noord-Holland om beurten	1
	17

Opperbestuur in Europa.

Heeren XVII of de Zeventien Directeuren, die de Edele Compagnie besturen, hebben er de souvereine macht over en deze vergadering regelt bij meerderheid van stemmen belangrijke zaken van de Compagnie, b.v. het vergeven van de posten van Raadslid, Kapitein, Luitenant, de scheepsuitrusting, den verkoop van waren, de verdeeling der onkosten, en zonder uitzondering alle Compagnies-zaken; en de bevelen van Heeren XVII moeten door elke Kamer gehoorzaamd worden. Deze vergadering bepaalt ook den tijd van verkoop der waren, waarvan de helft door de Kamer Amsterdam wordt ter markt gebracht, een vierdedeel te Middelburg en $^1/_{16}$ in elk van de steden Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen, en op vastgestelde dagen door de Compagnie geveild aan den meestbiedende.

Men moet echter in het oog houden, dat behalve de 8 Directeuren van Amsterdam, de 4 van Zeeland en de 4 van Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen er nog andere Bewindhebbers zijn: Amsterdam b.v. heeft er nog tien, zoodat er 18 van deze stad zijn; en volgens octrooi van de Staten-Generaal hebben Haarlem, Leiden, Utrecht, Dordrecht en Ter Gouw (Gouda) er elk een afgevaardigde, evenals de Provincies Gelderland en Friesland, en Zeeland (behalve de 4 Directeuren) heeft er nog 8 of 10, uit Middelburg of uit andere steden van de Provincie. Al die Afgevaardigden hebben in hun Kamers het welzijn en voordeel van de Compagnie te behartigen. Als een Amsterdamsch afgevaardigde komt te sterven, maakt de Kamer een drietal op, waaruit de Magistraat een keuze doet om de ledige plaats te bezetten. Ongeveer op dezelfde wijze gaat het in de andere steden.

Deze Vergadering vergadert tweemaal per week en wisselt van Voorzitter elke maand, zoodat elk lid van de eerste tot de laatste op zijn beurt Voorzitter is. De Compagnie heeft twee Advokaten, die verslag uitbrengen van wat er besloten is in Indië, waarnaar de Compagnie besluiten neemt en bevelen geeft. Acht Bewindhebbers behandelen zee- en oorlogszaken en den aanbouw van schepen. Vier houden toezicht op de Pakhuizen en op de waren, die naar Indië gaan en er vandaan komen. Vier zorgen voor de inkomende en uitgaande gelden. De anderen zorgen voor de rekeningen of andere zaken betreffende tucht en rechtspraak, die geldt voor den minsten matroos zoowel als voor hooge Ambtenaren.

Bestuur in Oost-Indië.

Het bestuur over Indië, hoewel afhankelijk van Heeren XVII, is toch iets als een Souvereine Staat, daar dit kan oorlog verklaren en vrede sluiten ten opzichte van Koningen en Vorsten in Indië, zooals de Hooge Regeering geschikt acht en naar de omstandigheden zijn. Deze Raad vertegenwoordigt de Souvereiniteit van de Republiek en bestaat uit den Gouverneur-Generaal, die met veel praal zijn staat ophoudt, den Directeur-Generaal, 6 Ordinaris-Raden van Indië en soms twee of vier Extra Ordinaris-Raden, al naar Heeren XVII het gewenscht achten.

De Raad van Justitie of de Hooge Raad of Parlement bestaat uit een Voorzitter een Onder-Voorzitter en twaalf Raadsheeren. Deze Raad heeft de hoogste rechtspraak, zoowel burgerlijke als strafrechterlijke, en kan zelfs den Gouverneur-Generaal ter dood veroordeelen, als diens verraad bewezen is.

De Stadsraad bestaat uit een Schout en Schepenen, ongeveer als in Holland.

De Kommissie voor de Kleine Zaken behandelt, zonder dat appèl mogelijk is, zaken, die minder beloopen dan 300 gulden. De Gouverneur-Generaal wordt aangesteld voor drie jaren, maar de Compagnie verlengt gewoonlijk zijn ambtstijd. In de Hooge Regeering heeft hij twee stemmen en, als hij uitgaat of audiëntie verleent aan Gezanten van Indische Vorsten, wordt hij omgeven door een lijfwacht te voet en te paard.

De Majoor-Generaal heeft als tweede in rang het bevel over de troepen, mits met goedvinden van den Gouverneur-Generaal. De Directeur-Generaal is de derde in rang en heeft onder zich de sleutels van de Pakhuizen van de Compagnie. en hij heeft verantwoording te doen van zijn handelingen. Alle ambten, die worden vergeven door de Hooge Regeering, zijn onderworpen aan de goedkeuring van de Bewindhebbers in Europa.

Batavia is een mooie groote stad, waar de Gouverneur-Generaal als Hoofd verblijf houdt; in 1617 werd de plek door de Hollanders veroverd, is sedert bebouwd en verbeterd, naar men het noodig achtte, en, nu een der aangenaamste steden van Indië, door ligging en gezelligheid; evenals in steden in Holland vindt men er lange mooie lijnrechte straten, met singels, en beplant met boomen, die altijd groen blijven, wat de stad met de zindelijke aardige huizen en gezellige theetuinen een prettig aanzien geeft. Zoo is het een genot om te Batavia te zijn, op het eiland Java, een van de Soendaeilanden, bijna onder de Linie, zoodat het er bijna altijd zomer is.

Gedrukt met toestemming van de Staten van Holland en West-Friesland.

Algemeene Gouvernementen van de O. I. C: De kust van Coromandel, de eilanden Amboina, Banda, Ternate, Ceylon, en het schiereiland Malacca.

Bijzondere Gouvernementen: Kaap de Goede Hoop, het eiland Macassar, Padang, het eiland Timor, Andragiri, Cochin, enz.

Kantoren van de Compagnie: te Ispahan, Gamron, Soeratte, Agra, Amadabat, Bengalen, Palembang, Djambi, Banka, Siam, Ligor, Tonkin, Japan, enz.

59. Het **Oost-Indisch Huis te Amsterdam** was het gebouw waar zich de kantoren en pakhuizen van de Kamer Amsterdam, de belangrijkste van de V. O. I C., bevonden. Een gedeelte ervan bestaat nog aan de Hoogstraat.

60. Op 's **Compagnies Werf te Amsterdam** werden de kloeke Oostindie- vaarders gebouwd, waarop de schatten uit „den Oost" werden aangevoerd, en die als oorlogsschip menigen zeeslag met eere meemaakten.

61. Op 15 April 1633 nam Jacques Specx **Sint Helena** voor de V. O. I. C. in bezit.

Het origineel bevindt zich in het Rijksarchief te 's Gravenhage.

De teks luidt als volgt:

Op dato 15 Aprilis Ao 1633 hebben den E. Heer Jacques Specx Oudt Gouvernr Generael, wegen den Staet der Vereenichde Nederlanden in India 't saempt den Breeden Raedt van de presente alhier gearriveerde Nederlandtse Vloote bestaende In de Schepen Prins Willem, de princesse Emilia, Hollandia, Zutphen, Rotterdam ende Hoorn de pocessie ende Eygendom van dit Eylandt van Oudts genaempt St. Helena, Soo als 't selve Jegenwoordich leght met alle zijne aenlangende Gronden, Heuvelen, Clippen, Ende Rotsen voor den Staet der Vereenichde Provintien aengenomen, Omme 't zelve ten besten ende voordeel van den gemt. Nederlandtschen Staet ter eerster gelegentheyt te verstercken, besetten peupleren ende tegen alle Invasien van Vyanden te beschermen Soo als de Doorluchtige Ho ende Mog Heeren Staeten Generael van de gemte Vereenichde Provintien sullen te Raede vinden Gelijck alles bij Ampele Solempnele Acte van de voorz. aengenomen pocessie ende Eygendom In forme gemaekt naeder blijct.

T'Oirconden ende In Waerheyt van desen metsgaders dat Niemandt Hier van Ingnorantie en pretendere Is desen Pilaer alhier gerecht metsgaders Notificatie behoorlijck Gesegelt ende geteykent Hier aengeslagen ten Jaere ende dage als boven.

LIEVE JOURBET
CORNELIS TEUNISS DRENT

Ter Ordonnantie van gem.tn Hr
Generael ende Breeden Raedt

J. VAN VOSSELE
als Sect.s.

62. Het **Reglement ter Vergaderinge van de Seventiene,** gearresteert den eersten November 1692 op 't aanneemen van Zeevaarende en Militairen (een origineele plakbrief is in het bezit van den samensteller van dit Album) somt de verschillende ambten en posten op, terwijl het maandgeld aangeeft welke waarde Heeren XVII aan het werk toekenden.

63. De **kaart** door Jan Pieterszoon Coen naar Nederland
64. gezonden, de **schilderij** van Batavia in 1629 en de
65. **Kaart van Floris van Berkenrode** van dien tijd toonen duidelijk de wording en groei van Batavia.

Toelichting bij Coen 's kaart van 5 Aug. 1619.

Register van 't fort ende omleggende landt Jacatra.

a. 't fort Jacatra.
b. is 't deseyn van een nieuw fort waer van de punct ij begost is.
c. de reviere.
d. de zee doch is overal heel vlack.
e. is het quartier daer de Chinesen ende getrouden woonen sijnde alrede vol huijsen.
f. creupelbos staende in een morassige gront die met hoochwater ten dele ondervloet.
g. plaetse daer de stadt Jacatra gelegen heeft.
h. visschers quartier geweest daer d' Engelsen tegen ons fort over een loge gehadt ende 2 baterijen geplant hebben.
y. van dese punct worden de fondamenten geleijt door de moras op een santgront omtr. 1 $^1/_2$ vadem diep.

66. Het slot van een **brief van Heeren XVII** van 4 April 1614 luidt:

Eersamen wel beminden den Almogenden in genaden bevelende hem biddende U. E. te verleenen Goede successe ende langhdurige gesont heijt Actum in Amsterdam desen 4 April XVIh ende veerthien.

Uit ten name van de Bewinthebberen der vereenichde Oost-Indische Comp:

(Dan volgen de handteekingen van de heeren:)

Boeijens	Poppen
Kaerel	Huygens
van Houw	de la Leges
van Os	Aumans
Roy	Reepmaker
ten Grootenhuys	Boogaert
Verburg	Lodensteijn
Boeres	

67. Op de bladzijde uit het **trouwboek van 1622** (No. 53 f 1. v.) lezen we:

A. D. 1622.

17 Julij getrout — Jan bastiaensz. van Nieukercken Wiltschut in 't lant gecomen met het schip Amsterdam met Lijsbet de Bornes weduwe van Albert Jansz.

---

*) de Malacca — Anthoni Dias van Masalapatanam Vrijman met Andresia Rivelo *) weduwe van Domingos Dandrado getrout 26 Junij 1622.

---

getrout 10 Julij — Jacob Anthonisz dubbeltrijck van Amsterdam dienaer des Goddelijcken woorts in de gemeijnte Jhesu Christj alhier int lant gecomen met het schip den Zeewolff met Hester Jansz van Amsterdam int lant gecomen met het schip Woerden.

Abraham Strijcker van Wesel Cappiteijn deser plaetse in t lant gecomen met het schip Delft met Aeltjen Lubberts van Amsterdam in t lant gecomen met het schip Heusden.

68. Het **trouwboek 1629-1630** vermeldt o.a. het huwelijk van Antonio van Diemen.

De bladzijde luidt aldus:

A Dom. 1629 — **A Dom. 1630.**

Decemb. 27. voor de III reise.

Dec. 27. — Abraham Teunisz van der Goes Jongman Adelborst onder t Garnisoen alhier, met

Magdalena Goossens van Byssaya weduwe van Goossen Thomasz.

An° Dom. 1630

Januari. 3. — *Januari 3. voor de III reise*

Antoni Vergaz jongman van Nova Espagna met *Esperanca* van Cocnijn.

Gerrit Dircxen van Franiker Jongman, sieckentrooster met *Trijntge Jansd.* weduwe van Gabriel Hornaert.

Januar. 10 — *Januar. 10 voor de III reise.*

Maeljaert Jansz. Jongman van Hondtschoten borger alhier met *Machtelt* Jansd weduwe van Pieter Pauwlsz.

Wadde Pietersz Meester Timmerman, weduwenaer van Catalijntge Bussu met Maertje Carstiaensz. van Delft weduwe van *Abraham* Davidtsz.

Januari 17. — *Januar 17 voor de III reise.*

d. Heer Antonio van Diemen Raedt van India, geboortig van Cuijlenburg met Joffr. Maria Aelst, weduwe van Sr. Barthomeus Lunst salr.

Jacobsz Borel Jongman van Thurm Adelborst met Esperanca van St. Thomé weduwe van Hendrick Jansz.

getrout Februari 10. — Jacob Nuewen Jongman van Brandt Eijlandt, bosschieter met Grietge Jansd van Bremen weduwe van Pieter Vrijmoet van Luxzenburg.

Paulo Lopez van St. Thomé vrijman alhier met Dionisia suarez van St. Thomé, weduwe van Andre Lateu.

Adriaen Jordaensz. Jongman van Gorcum, sweert vegers gesel met Janneken Jacobs van Amsterdam weduwe van Hendrick Vischer.

Jan Cornelisz van Esser, Jongman van Dort metselaers gesel met Catarina van Byssaya weduwe van Jan Lempen.

Claes Jacobsz Jongman van der Goude soldaet met Wijbrecht Jansd. van Amsterdam., weduwe van Jan IJsbrantsz.

Men lette op de III streepjes, wijzend op de drie afkondigingen.

69. Op de afbeelding van de **lijst van kerkelijke lidmaten** komt o.a. voor *François Caron* (26 Sept. 1641). Achter vele namen is het beroep vermeld b. v.

Opperkoopman, koopman, onderkoopman, assistent, opperchirurgijn, krankbezoeker, schipper, opperstuurman, onderstuurman, zeilmaker, soldaat.

François Caron was een merkwaardig man. Hij was in 1600 geboren te Brussel, diende de O. I. C. als koksjongen, en liep in 1619 in Japan van boord, bleef er lang,en weer in genade aangenomen, bewees hij de Compagnie goede diensten als kenner van de gewoonten der Japanners. In 1650 verscheen zijn „Beschrijvinge van het machtig koningrijk Japan". Hij was o. a, Opperhoofd in Japan en werd te Batavia Directeur-Generaal van den handel, waar hij gelegenheid vond op onwettige wijze een aanzienlijk kapitaal bijeen te brengen. Te recht gewantrouwd had hij zich in Holland te verantwoorden en in 1652 verliet hij 's Compagnie 's dienst.

Overgegaan in Franschen dienst was hij bij de expeditie tegen Ceylon in 1672, die mislukte door Van Goens' flink optreden.

Om dezelfde reden als vroeger riep de Fransche minister hem ter verantwoording. Op reis naar Europa, bij een poging om in Portugal een veilige wijkplaats te vinden, verdronk de 73 jarige Caron.

70. No. 70 is een afbeelding van de eerste bladzijde van het **Register der Testamenten,** Codicill: attestatien, Inventarissen, van de jaeren 1621 en 1624 voor den Secrets; Harman Pietersz Prins gepasseert.

71. **Jacques Specx,** geboortig uit Dordrecht, was in 1606 in Compagnies dienst te Firando in Japan, waar hij als handelsman en bestuurder uitmuntte. In 1622 bekleedde hij te Batavia verschillende hooge ambten, gaf in Holland inlichtingen over den Japanschen handel en keerde als eerste Ordinaris-Raad van Ned. Indië terug naar Batavia, waar hij een dag na Coen's dood aankwam. Specx werd voorloopig als Gouverneur-Generaal beschouwd, maar Heeren Bewindhebbers gaven hierop niet hun goedkeuring. Specx keerde naar Holland terug en kwam er in den zomer van 1633 aan. Als dank voor de bescherming door de Chineezen te Batavia genoten, bood deze natie hem bij zijn vertrek een

72. **gouden eerepenning** aan, op welker keerzijde een plattegrond van Batavia is afgebeeld.

Het Chineesch opschrift van de penning luid:

Hui	Ja
Tjèng	Kong
Liû	Sioè
Hong	Pek
Pek	Si
Sè	Ko
Tiông	Tjhian

Wat beteekent: Ja Kong = Jacob
Sioè Pek = Spek
Si = aanduiding van een naam, vooral voor buitenlandsche namen.
Ko-tjhian = overgeplaatst in hoogeren rang
Hui-tjèng = weldadig, bemind

De rest beteekent: zijn goede naam zal honderd geslachten meegedeeld worden.

In het Latijnsche opschrift beteekent L. M. q. volgens vriendelijke mededeeling van Dr. E. Bessem te Bandoeng libens meritoque, d. i. gaarne en met het volste recht.

Er staat dus:

Wij Chineesche burgers van Batavia hebben volgaarne en met het volste recht dit kleine geschenk aangeboden aan Jacob Specx, Gouverneur Generaal van de Oost-Indiën, den beroemden held, als een blijvend bewijs van dankbaarheid.

Bekend is dat Mohammed in 571 geboren werd, in 615 begon te prediken tot 632. Zijn leer, de Islam, brachten de Arabieren aan de Perzen en de Afghanen, en deze laatsten heerschten over geheel Voor-Indië, behalve Kashmir in het Noorden, Orissa in het Oosten, Goezeratte in het Westen en de Zuidpunt. Daar er geen samenhang was in het Afghaansch-Indische rijk viel dit uiteen en vooral na den Mongoleninval onder Timoer Lenk (Tamerlan) ± 1400 kwam er groote verwarring. De Hindoe-godsdienst was blijven bestaan naast den Islam. Maar daar de uitvoerhandel geheel in handen was der Mohammedaansche kooplieden, waren zij tevens de verbreiders van den Islam in die streken waarmee ze handel dreven. Ze trouwden in het nieuwe gebied en waren zoo de vreedzame brengers van het nieuwe geloof.

25. **Marco Polo** vond in 1292 Mohammedanen in Perlak, ruim een eeuw later was Malaka een middelpunt van handel en geloofsverbreiding. Vele Javanen uit Toeban en Gresik brachten er hun waren aan en leerden er den Islam kennen. Een Perzisch koopman **Malik Ibrahim,**

73. wiens **graf** nog te Gresik is, waar hij in 1419 begraven werd, heeft in Oost-Java veel zending-werk gedaan. Als Islam-zendeling in West-Java moet de in Cheribon begraven Soenan Goenoeng Djati, uit Pasei in Noord-Sumatra afkomstig, genoemd worden. Ook het Sultanshuis in Demak was Mohammedaansch, eveneens de vorst van Giri, Soenan Giri. In Semarang was Tjandi Hindoesch, de benedenstad Mohammedaansch. Ter zijde van den weg van Semarang naar Demak ligt

74. het **graf van Sech Djoemadil Kobra,** die den Islam op Midden-Java invoerde.

In 1478 zou Mådjåpahit door een Hindoe-vorst veroverd zijn, maar niet verwoest, en de stad hield op hoofdstad te zijn. Aan de kust woonden de Mohammedaansche rijksgrooten, de z.g. strandgouverneurs, vrijwel als onafhankelijke heeren. Een hunner Patih Oenoes nam in 1511 Djapara, in denzelfden tijd dat de Portugeezen Malaka bezetten. Een expeditie van Oenoes in 1513 tegen Malaka mislukte. Toch werd hij door zijn volk tot vorst van Demak gekozen in 1518. Vermoedelijk was hij degeen die in 1518 Mådjåpahit op den Hindoevorst veroverde; hoewel er om verzocht, hadden de Portugeezen onder D'Alburquerque de Hindoes niet tegen de Mohammedanen kunnen helpen. Wederom werd Mådjåpahit niet verwoest, maar het verviel. De rijkssieraden bracht men naar Demak over. Oenoes stierf in 1521 en zijn broer Trenggana was zijn opvolger. Trenggana's zuster werd de echtgenoote van

76. Soenan Goenoeng Djati, die bij zijn leven Faletehan genoemd werd.

Straat Soenda werd als vaarwater verkozen boven den straat van Malaka, nadat in 1511 de Portugeezen die stad hadden genomen. Havenplaatsjes als Bantěn, Soenda Kalapa en Tangerang gingen erdoor in betee-

kenis vooruit. De Portugeezen sloten in Augustus 1522
een verdrag met den Hindoevorst van Padjadjaran,
75. waaraan bijgaande **wapenzuil** vermoedelijk herinnert,
om in Soenda Kalapa een vestiging te maken. Veel
leverde dit verdrag niet op, want Faletehan had zich
van Bantĕn en van Soenda Kalapa meester gemaakt;
de Hindoevorst sneuvelde in 1527. Cheribon nam hij
ook en zoo was West-Java door Faletehan een vazal-
staat van Trenggana van Demak. Faletehan deed in
1552 afstand van de regeering. In Bantĕn volgde zijn
zoon Maulana Hassan Oedin op, in Cheribon zijn zoon
Pangèran Pasarean. Nog ongeveer twintig jaren bracht
76. **Faletehan in Cheribon** als kluizenaar door en stierf
daar omstreeks 1570, wat ook het sterfjaar van zijn
77. zoon **Hassan Oedin** is. Diens **graf** is te Bantĕn.
Maulana Hassan Oedin maakte Bantĕn vrij van Demak,
veroverde de Lampongs en bevorderde den handel.
Zijn zoon Maulana Joesoep (1570-1580) veroverde het
Hindoesche Pakoean. Afstammelingen van deze Hindoe
vluchtelingen zijn de Badoejs.

Bij Joesoep's dood volgde een kindje van negen jaar op. Een aanslag op den Bantĕnschen troon door een oom van den jongen vorst mislukte. Als Pangèran Moehammed heeft hij geregeerd. Een prins uit het Demaksche huis spoorde Moehammed aan tot een expeditie tegen Palembang. Door een verdwaalden kogel stierf de vorst voor Palembang, terwijl hij op zijn schip den maaltijd gebruikte. Hij wordt ook Pangèran Sedangrana genoemd (gestorven in den strijd). Een zuigeling, Pangèran Abdoelmafachir volgde op in 1596, onder voogdij. In 1624 kwam hij zelf aan het bestuur.

78. Op bijgaande **kaart van Bantĕn** (Overgenomen uit: De Eerste Schipvaart; uitgave der Linschoten Vereeniging) ziet men:

A. Kraton van den vorst. B. Aloen-aloen, C. Poort aan de landzijde. D. Bergpoort. E. Waterpoort. F. Sluitboom, G. Uitkijktoren. H. Moskee, I. Woningen der Chineezen, M. Rivier, N. Woning van den Sjahbandar, L. O. P. Q. R. S. V. Woningen van edelen, T. Chineesche Markt, X. Loge der Hollanders. De ochtendmarkt ligt ten O. van de stad, aan zee, evenals een tweede moskee.

Trenggana van Demak stierf omstreeks 1550. Een zijner dochters, gehuwd met den Regent van Djapara, steunde de Mohammedanen tegen de Portugeezen: in 1550 Djohor op Malaka en Atjeh in 1573. In Demak was na Trenggana's dood groote verwarring. Bantĕn maakte zich vrij, de Soenan van Giri had als geestelijk hoofd veel macht en de vorst van Padjang trok de wereldlijke macht aan zich. Demak had zijn beteekenis verloren.

Vorst Adiwidjaja van Padjang heerschte over een uitgebreid gebied. Hij nam een zoontje van den Gouverneur van Mataram als kind aan, dat groot gewor-
79. den, den naam **Senapati** kreeg. Tegen zijn heer kwam hij in opstand: deze stierf aan vergif in 1582. Senapati bleef baas over diens opvolger, bracht de rijkssieraden naar Mataram over en zoo was hij Sultan van Mataram. Niet zonder moeite handhaafde hij zich, maar toch slaagde hij hierin. In 1601 stierf hij. Het Hindoeïsme had hij krachtig bestreden: b. v. Balambangan had zich moeten overgeven.

Toen kwamen de Nederlanders.

Kooplieden in hart en nieren, waren ze niet tevreden met inkoop van Indische waren in Lissabon. Een bijkomstig iets was de oorlog met Spanje, welk land in 1580 Portugal had geannexeerd. Om het door ijs versperde Noorden zochten ze vergeefs een doorvaart, maar op het door Portugal en Spanje verboden pad vonden ze den weg naar de specerij-schatten van Indië. Plancius, De Houtman, Van Linschoten waren de voorlichters geweest.

We weten hoe het De Houtman in Bantĕn verging. Intusschen kreeg de Gouverneur in Bantĕ twist met de Portugeezen, waardoor de Nederlanders vrienden der Bantĕnsche bevolking werden. Jacob van Neck wakkerde deze goede stemming aan door tactvol optreden. Van Soenda Kalapa sprak men niet meer; dit was via Djajakarta tot Jakatra geworden.

Vóór de Vereenigde Oost Indische Compagnie gesticht werd, hadden verschillende maatschappijen in „wilde vaart" elkaar concurrentie aangedaan, waarom Johan van Oldenbarneveldt op samensmelting had aangedrongen. Schitterend werk is tijdens de „wilde vaart" gedaan door de scheepsbevelhebbers Jacob van Neck (hij doopte Mauritius naar den Prins), Wijbrand van Warwijck, Quaeckernaeck in zijn Japansche avonturen, Olivier van Noort, Steven van der Hagen, Pieter Both, Paulus van Caerden, Jacob Wilkens, Cornelis van Foreest, Caspar van Groesbergen, Senechal, Pietersz., Wolphert Harmensz., Jacob van Heemskerck, Joris van Spilbergen, en anderen hielden den Nederlandschen naam hoog. **Prins Maurits' lastbrief** voor Van Neck gaat als titelblad. Hoe de **Vereenigde Oost-Indische**
58. **Compagnie ingericht** was,, zagen we hierboven. Van het octrooi is vooral artikel 35 zeer belangrijk: de Compagnie mocht in Indië met vorsten verbonden sluiten en contracten maken op naam van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, en forten bouwen, Gouverneurs en rechterlijke ambtenaren aanstellen, troepen houden. In de 198 jaren van haar bestaan heeft de Compagnie gemiddeld ruim 18% per jaar dividend betaald.

Toen door den Rijksbestierder in Bantĕn Pangèran Arya Ranamanggala (de vorst Abdoelmafachir had geen macht) den Hollanders in Bantĕn allerlei last werd veroorzaakt, breidden ze hun handel ook over Jakatra uit en sloten in November 1610 met den Pangèran van Jakatra een verdrag. Op een gekocht stuk grond bouwden ze een loge.

Om eenheid van Bestuur in Indië te hebben werd in 1609 besloten een Gouverneur-Generaal aan te
80. stellen. De eerste was **Pieter Both,** een Amersfoorter, die Admiraal over een vloot geweest was tijdens de „wilde vaart" (1599-1601). Hij deed den eed van trouw aan de Staten-Generaal en mocht den eed afnemen aan de leden van het lichaam dat hem zou bijstaan: de Raden van Indië. Deze leden zouden den opvolger

van Both mogen be-eedigen. Gouverneur-Generaal en Raden bezaten rechterlijke, wetgevende en uitvoerende macht. Both kwam om bij een schipbreuk op de thuisreis bij Mauritius. In den Pieter Both-berg op dat eiland leeft zijn naam voort. Op Tidore veroverde hij het fort Mariko op de Spanjaarden.

Kolonisatieplannen had de O. I. C. reeds zeer vroeg. Zoo had b. v. Gouverneur-Generaal Pieter Both op zijn vloot huisgezinnen. In 1611 werden er op Amboina geplaatst. Ze hadden het recht van vrijen handel in eetwaren en katoenen kleedjes met de omliggende eilanden. Maar de Compagnie, die uitsluitend den alleenhandel wenschte, liet niet veel handelsvrijheid aan
68. de burgers. De **trouwboeken** (hierbij is er een afgebeeld uit 1629) doen zien dat de stichting van gezinnen, zelfs tijdens groote gevaren, geregeld voortging. De mannen waren meestal Compagniesdienaren, wier dienstverband was afgeloopen, en die zich als burger wilden vestigen.

De lust om bij de V. O. I. C. dienst te nemen was niet groot. Er moest hard gewerkt worden voor weinig loon, de sterftekans was enorm. Zij die niet veel meer te verliezen hadden of door zoogenaamde „zielverkoopers" en ronselaars tot dienstnemen verlokt waren, trokken naar Indië en de mannen met durf, inzicht, een helderen kijk en goed gedrag brachten het in Compagniesdienst tot de hoogste posten. Welke ambten
62. te vervullen waren toont het afgebeeld **Reglement van 1692.**

81. Strenge **straffen** was men in die dagen gewend: op bl. 32 ziet men de folterwerktuigen; speelkaarten en de trik-trakbak geven aan waardoor velen tot ellende kwamen. Een schilderij in het Rijksmuseum te Amsterdam
82. toont hoe iemand werd **gekielhaald.** De misdadiger hangt tegen de lijn gebonden, waarmee hij onder het schip door werd getrokken, meestal drie malen.

Evenals later in de Republiek der Vereenigde Nederlanden goede baantjes gegeven werden, ook aan hen die er niet voor geschikt waren, gebeurde dit bij de Compagnie, vooral in de 18de eeuw.

Alle dienaren, van de hoogste tot de laagste, waren door een eed van trouw gebonden om de Staten-Generaal, den Prins van Oranje, de Bewindhebbers, den Gouverneur-Generaal, Directeurs, Raden van Indië, Kommandeurs, Kooplieden, Schippers, Kapiteins en andere overheden „trouw en gehoorzaam te dienen". Voor elke groep was een afzonderlijk eedsformulier. Het wetboek van de Compagnie was de z.g. Artikelbrief, waarin artikel na artikel meedeelde wat niet mocht en wat wel moest gedaan worden.

Een dergenen, die sterk voor vestiging van Chineezen op Java waren, was Jan Pietersz. Coen. Toen hun aantal van beteekenis werd rondom het fort Jakatra, wat tot „Casteel Batavia" uitgroeide, vond Coen het noodig een verantwoordelijk hoofd over de Chineezen aan te stellen. Vrijdag 11 October 1619 besloot Coen en zijn Raad: „Alsoo hier jegenwoordig omtrent 400 Chineezen onder onze bescherminge zijn woonende en nodig is dat daer over een bequaem persoon uyt dezelve tot een opperhooft gestelt werde omme zo veel mogelijk goede orde en policie onder haer te doen onderhouwen waar toe door de voornaamste Chineezen uyt haar aller naam voorgedragen is eenen gent.
88. **Bencon**, zoo is goed gevonden den voorsz. Bencon bij provicie als opperhooft over de voorsz. Chineezen te authoriseeren met last omme alle civiele zaken aff te doen en andere sware saeken aen ons te renvoyeeren". 11 September 1635 kreeg deze „So Bing Kong," eerste Kapiteijn der Chineezen te Batavia een pas van de Hooge Regeering om naar China te gaan. Te Batavia teruggekeerd overleed hij in 1644.

Door hun ijver en werkkracht hebben de Chineezen veel gedaan voor den bloei van handel en landbouw, vooral het verbouwen van suikerriet, waartoe hun stukken land werden gegeven. Daar Chineesche vrouwen haar land niet verlieten, ontstond er op Java een gemengd Chineesch-Maleische kolonie, de „peranakans"; dezen hebben echter zich streng gehouden aan de Chineesche voorvaderlijke gebruiken.

Zoowel te Batavia als te Cheribon en elders getuigen de Chineesche tempels van hun saamhoorigheid en geloof. Hun kunstgevoel komt daarin en in de versiering hunner huizen sterk tot uiting.

Te betreuren valt het dat in 1740 vele Chineezen in Batavia en de Ommelanden het leven moesten laten
87. tijdens **„de Chineesche revolutie"**, zooals officieele stukken den toestand schetsen.

88. Het **Chineesche graf** dat van Kapitein Beng Kon aan den Jakatraweg te Batavia is hier afgebeeld.

Was er in 1609 een opperbestuur ingesteld, bestaande in *Gouverneur-Generaal en Raden van Indië*, dit had weer te zorgen voor inrichting van den jongen Staat bij den Evenaar. De G.G. zelf had te handelen volgens een *„Instructie"*, hem door Heeren XVII gegeven; tezamen met zijn Raad gaf hij voorschriften, die kracht van wet hadden.

Met Pieter Both was een *„Fiskaal"* meegekomen, de aanklager namens de Compagnie bij misdrijven tegen den Artikelbrief; rechters waren de G.G. en Raden van Indië.

Toen Jakatra veroverd was werd een *„College van Schepenen"* gevormd. „twee (leden) van wegen 't fort ende drie van wegen de burgerij". Het opperhoofd der Chineezen had er zitting in, wanneer deze natie in de zaak betrokken was. Aanklager was de *Baljuw*.

Beroep in burgerlijke zaken, een zeker bedrag te boven gaande was er bij de in 1620 opgerichte rechtbank: *„de ordinaris luyden van den gerechte in 't fort ofte Casteel"*, later genoemd *„Ordinaris Raet van Justitie binnen 't Casteel Batavia"*.

Toen het voor de burgerij ingestelde College van Schepenen het te druk kreeg, werden benoemd *„Commissarissen van de huwelijks- en kleine gerechtszaken"*.

Voor de Ommelanden stelde men een *„Landdrost"* aan, voor rechtszaken op de ree en de eilanden bij Jakatra een *„Waterfiskaal"*.

Het gemengde „College van Heemraden" der Bataviasche Ommelanden (1664) zorgde voor het doen onder-

houden van wegen, dijken en waterloopen en behandelde grenskwesties.

Voor burgerlijke zaken van inlanders werd een *„gecommitteerde tot en over de zaken van den inlander"* benoemd in 1686. In de binnenlanden spraken de Regenten recht over inlanders naar inlandsche wetten. Overigens gold Oud-Hollandsch en Romeinsch recht.

De van kracht zijnde verordeningen zijn in 1642 saamgevat in de *„Ordonnantiën en Statuten van Batavia"* goedgekeurd door Heeren Bewindhebbers in 1650.

De Kerk van Indië was als in het vaderland Calvinistisch, en evenals in de Republiek was er voor Christenen en Joden wel geloofsvrijheid, maar geen godsdienstvrijheid. Een Kerkorde voor Indië berustte op hetgeen de Synode van Dordrecht in 1619 had vastgesteld, en werd van kracht in 1624, aangevuld in 1643, toen een *„Politieke Commissaris"* namens de Regeering zitting had in den Kerkeraad.

Met inrichting van een belastingwezen talmde Coen niet. Reeds in 1620 werden in- en uitvoerrechten geheven, ook voor Chineezen geldend, die, met toestemming van de Compagnie op Bantĕn, waarmee men in oorlog was, handel dreven.

Nog vóór de jonge stad een vastgestelden naam had gaf Coen haar een wapen en zegel. „Nopende 't geproponeerde van de stadt (olim) Jacatra met een wapen te voorzien om 't segel ten saeken dienvolgende te formeeren, is verstaan sulks nodig te wesen ende dat men de stadt voor haar wapen en segel geven sal een swaert van asur in een orangien schilt steekende met de punt door een lauwrierenkrans van couleur bruijn groen", (Resolutie van G. G. en R. R. 15 Aug. 1620).

Op 4 Maart 1621 schreven Heeren Bewindhebbers naar Indië: „Ende alsoo wij bemercken, dat de naam van de rendezvous noch opengelaten is, *tot onser dispositie*, soo hebben wij in conformité van lange voorgaende resolutien goetgevonden en andermael geresolveert UEd. aen te schrijven, dat de stadt en casteel gebouwt in 't conincrijcke Jacatra genoemd sal worden Batavia".

Aan de goede verstandhouding tusschen Nederlanders en Engelschen ontbrak veel. Vooral kwam dit uit in
88. de **Ambonsche kwestie,** die de Engelschen den „Ambonschen moord" (hoewel te onrechte) noemden.

De Gouverneur van Amboina, Herman van Speult, vernam in 1624 dat Engelschen en Japanners een samenzwering hadden gesmeed om zich meester te maken van het Kasteel Nieuw-Victoria. Er waren vrij veel Japanners op Ambon. In 1620 had een 22-tal zich aangeboden om de Compagnie een zilvermijn aan te wijzen. Volgens de gewoonte dier dagen werden de verdachten gefolterd om achter de waarheid te komen. De Gouverneur liet 10 Engelschen en 10 Japanners ter dood brengen. Van Speult liet twee Engelschen in leven om de zaken te regelen. Verstandiger was het geweest de verdachten naar Batavia te zenden, vanwaar ze naar Engeland hadden kunnen vervoerd worden om daar terecht te staan. De Staten-Generaal, die over het geval veel last hadden met Engeland, ontboden Van Speult naar Europa. In 1654 bij den Vrede van Westminster is deze kwestie geregeld.

De „Ambonsche Moord" maakte een einde aan de opgedrongen samenwerking van Engelschen en Nederlanders in Indië. In 1624 ontruimden de Engelschen ook hun loge te Batavia, en wilden van Poeloe Goendi of Lagoendi in Straat Soenda een tegenhanger van Batavia maken. De sterfte was er zoo groot, dat ze in Mei 1625 verzochten om weer naar Batavia te mogen komen. Daarna brachten ze hun hoofdzetel naar Bantĕn, waar ze bleven tot 1682.

Ook andere Europeesche handelaars, Franschen, Denen en natuurlijk de Spanjaarden en Portugeezen, met wie men tot het midden van de zeventiende eeuw in oorlog was, weerde de Compagnie uit den Archipel. Zelf zocht ze ook buiten den Archipel vasten voet te krijgen, van Mokka tot China, Japan, Afrika's Zuid- en Oostkust; en naar het onbekende Zuidland (Australië) werd met sukses gezocht.

90. Op **Formosa** (Tayouan) was een sterke vestiging met het Fort Zeelandia (verloren in 1662 aan den Chineeschen
91. zeeroover Kue sing ye (Koksenja) in **Tonkin** dreef de Hollandsche Loge een levendigen handel. Hoe zulk een Loge was ingericht toont de afdeeling van die te
92. **Atjeh,** veroverde plaatsen als **Malaka** werden versterkt,
93. aan de **Tafelbaai** in **Zuid-Afrika** kwam een nederzet-
95. ting, waaruit de eenige echt-Europeesche kolonie van de
94. O.I.C. groeide. **Desima** bij Nagasaki was voor de Nederlanders de eenige plaats in Japan waar ze handel mochten drijven. Andere Europeanen werden er niet toegelaten.

96. De gevelsteen, een **Compagniesschip** voorstellend, behoort tot het weinige dat is overgebleven van het Kasteel Batavia.

97. **Jan van Riebeeck** (1618—1677) heeft beteekenis in de geschiedenis van de O.I.C. omdat hij de stichter werd van Hollandsch Zuid-Afrika. Hij genoot een opleiding voor medicus, vertrok naar Indië en leed schipbreuk op Afrika's Westkust. Te Batavia ging hij spoedig over naar de Secretarie, vergezelde als Secretaris een ambassade naar Atjeh, bezocht Japan, Formosa, Tonkin, deed buiten dienst van de O.I.C. een walvischvaart naar het hooge Noorden en verbleef in West-Indië.

Daarna werd hem opgedragen om aan de Tafelbaai een vestiging te maken; hij was er ongeveer tien jaren Commandeur, daarna Commandeur en President van Malaka, ten slotte Secretaris van de Hooge Regeering.

98. Zijn **grafsteen** ruimde Daendels op, lag in een stalvloer bij een sado-verhuurder, en het eenig bekende overgebleven stuk met opschrift werd ten geschenke gegeven aan het land van zijn stichting, Zuid-Afrika.

99. Zijn zoon **Abraham,** in Zuid-Afrika geboren, bracht het tot Gouverneur-Generaal (1709-1713) en deed door zijn reizen West-Java meer bekend worden. Onder zijn bestuur werden de tinmijnen op Banka ontdekt en nauwere verbinding gezocht met Bandjermasin en Djohor.

100. In plaats van het aarden **Fort** van Van Riebeeck
101. bouwde men een sterk **Kasteel** met steenen bastions

aan de Tafelbaai, evenals te Batavia dezelfde volgorde in bouw valt op te merken.

Dienaren van de Compagnie, die na afloop van hun
102. diensttijd zich als **vrijburger** wilden vestigen, kregen een **acte** als hierbij afgedrukt, waarin de voorwaarden nauwkeurig waren bepaald.

De ververschingsplaats bij Kaap de Goede Hoop bleef bij velen in Indië in dankbare herinnering omdat soms na een moeilijke reis er de gezondheid werd herkregen en krachten voor den verderen tocht. Nog lang kwamen „Kaapsche Wolken" (een herinnering aan het Wolkentafelkleed op den Tafelberg) op de spijskaart
103. voor en op **muurlampen** als hierbij-afgebeeld ziet men den Leeuwenberg, den Tafelberg en den Duivelsberg.

104. Sterke loges als te **Soeratte** beveiligden 's Compagnies dienaren en goederen. Merkwaardig is, zooals
105. uit de afbeelding van de loge te **Wingoerla** blijkt, dat men zich in bouwstijl wist aan te passen aan het land, waar men zich bevond.

106. **Mr. Gerard Hulft,** een zeer begaafd Amsterdammer, rechtsgeleerde, theoloog, krijgsman en gewezen Secretaris van Amsterdam, vertrok in 1654 als Eerste Raad en Directeur Generaal naar Indië, waar hij Oppergezaghebber was te water en te land. Hij bevocht de Portugeezen op Ceylon, in November 1655 belegerde hij Colombo, wat in Mei 1656 genomen werd. Een maand tevoren kwam Hulft om bij een aanval op de stad.

Vondel heeft Hulft in het volgend vers geëerd.

Op de afbeeldinge
van den E. Heere
Gerardus Hulft,
Geschildert door G. Flinck,
toen hij stont op zijn vertreck naer Oost-Indiën.

—

Aldus leeft *Hulft* tot eer der Hasselaeren. *)
Ons Raethuis viel zijn moedigheit te kleen: **)
Hij wou voor 't lant zich waegen op de baeren,
Daer Hollant en Britanje om 't zeerecht streên. ***)
Dat 's niet genoegh: dees zeehelt zet ons paelen
Noch verder dan de Straet van Gibraltar, ****)
Op 't heerlijck spoor der Hollantsche amiraelen,
Uit liefde tot de schoone morgenstar;
Daer sluit zijn hoop een nieuwe weerelt open.
Wat meer? al wat een edel hart durf hopen.

—

*) Hulft was van moederszijde verwant aan het geslacht Hasselaer.
**) d. i. Hij wenschte ruimer arbeidsveld.
***) Hij had meegevochten in den eersten oorlog tusschen de Republiek der Vereenigde Nederlanden en Engeland.
****) Breidt ons gebied nog verder uit dan de Middellandsche Zee.
Vondel was met Hulft zeer bevriend. Hij dichtte „Aen mijne Afbeeldinge, door Govert Flinck geschildert toenze den Heere Directeur Generael Gerraert Hulft in Oostindien toegezonden wiert." In dit vers geeft Vondel een profetie over Hulft's dood voor Colombo, den jager schilderend, getroffen bij het jagen op een duif die op een kaneelboom zit.

Nevenstaand schilderij, in het Rijksmuseum te Amsterdam is geschilderd door Govert Flinck in 1654.

107. **Hulft's** audiëntie **te Kandy,** op Ceylon is hier afgebeeld.

83. **Colombo** gezien van de ree, waar Hollandsche schepen liggen, is hier weergegeven.

84, In de stad herinneren de kerk en Hollandsche **gra-**
85, **ven** en **wapens** aan den tijd dat de Compagnie er baas
86. was. Nog zijn de „Burghers" er fier op hun Hollandsche afkomst.

108. De schilderij, voorstellend de **Retourvloot van 1648,** is o. a. hierom merkwaardig dat alle vlaggen der Kamers er op zijn afgebeeld, en dat het fluitschip „de Coningh van Polen" in deze vloot was, waarop Jan van Riebeeck naar Nederland voer.

De schepen zijn: C(oninck V(an) P(olen).

Wapen, vlag en geusje van Amsterdam.	Kamer	Amsterdam.
Sutven [3 × rood, wit, blauw] . .	„	Amsterdam.
N(oort) M(unster) [geel, wit, rood] .	„	Zeeland.
Tijger [2 × rood, wit, blauw] . . .	„	Amsterdam.
Rotterdam [4 groene, 3 witte banen].	„	de Maas.
Walvis [rood, wit, blauw]. . . .	„	Amsterdam.
De Vrede [id]	„	Amsterdam.
Orangen [schild van Middelburg]. .	„	Zeeland.
Enckhuysen [E. O. V. C. 3 groene, 3 roode banen] Maagd met stadswapen.	„	Westfriesland.
Westvriesland [rood, wit, rood] Westfriesch wapen	„	Westfriesland.
Delft (wit-blauw-wit).	„	de Maas.
Louise (Zeeuwsch wapen: banen geel, wit, rood).	„	Zeeland.

Heeren **Bewindhebbers** plachten op de reede van Texel de zeilree liggende vloot te bezoeken. Een
109. prachtig **jacht,** hiernevens in model afgebeeld, was voor deze reizen te hunner beschikking.

110. In 1864 verbrandde te Rotterdam de schilderij waarvan de verkleinde copie hierbij gaat.

Rijckloff van Goens, zoon van een officier, was een wees op elfjarigen leeftijd; in 1630, kwam hij te Batavia, daarna in dienst bij den Gouverneur van Coromandel en klom van assistent bij de pakhuizen tot den hoogsten rang. Hij was herhaaldelijk als gezant op reis, b.v. naar de Sultans van Djambi en Djohor, naar den Soesoehoenan van Mataram, naar Siam. In 1649 nam hij twee Genueesche schepen, die onder valsche vlag in den Archipel voeren, werd als Raad van Indië aan het hoofd gesteld van een expeditie naar Ceylon en Goa, waar hij overwinningen bevocht.

In 1678 tot Gouverneur-Generaal benoemd trad hij spoedig af wegens ziekte en overleed in 1682 te Amsterdam, drie maanden na zijn terugkeer. Hij was overtuigd zijn werk goed te doen „omdat noyt een ander heeft connen herdoen, daer ick eens toe gebruijckt ben" schreef hij in een zijner missiven.

111. **Albert Cuyp's schilderij** toont ons hoe in het vaderland bevelhebbers van retourvloten zich lieten afbeelden. De „djongos" was zoowel op Van Goens' schilderij als op dit in gelaatsuitdrukking een fantasie van den Hollandschen schilder. Onzeker is, welken Commandeur men heeft afgebeeld.

112. Een der Rach-teekeningen geeft **de reede van Batavia** ter plaatse geteekend.

113. Verkleinde reproducties van platen in het Bataviaasch Museum doen het **Stadhuisplein**, de Kerk waaronder Jan Pieterszoon Coen begraven is, het Stadhuis, en de Nieuwpoortstraat zien.

114. In het Rijksmuseum te Amsterdam bevindt zich een schilderij van Andries Beekman, die in 1651 schilder te Deventer was. Men ziet er **Pasar Ikan** (de Vischmarkt) en rechts het **Kasteel Batavia,** waar uit de poort een voornaam gezelschap te paard, vermoedelijk de Gouverneur-Generaal en Raden van Indië, zich stadwaarts begeeft. Een copie werd aan het Bataviaasch Museum aangeboden door Dr. F. de Haan, den vorigen Landsarchivaris.

115. Niet ver van den Jakatra-weg, ten Noorden, staat een oude **missigit** met badplaats, nu in zeer vervallen toestand, uit den tijd van de Compagnie. Een oud
116. **wachthuis** aan den Jakatra-weg en de reeds lang ver-
117. dwenen post **Rijswijk,** niet genoemd naar het dorp bij 's Gravenhage maar naar de „rijs (t) velden", herinneren aan den tijd, waarin de veiligheid vlak bij het Kasteel nog veel te wenschen over liet. De andere afbeelding
118. geeft **Noordwijk** weer.

Op bl. 48 vindt men mooie afbeeldingen van **Indisch**
109/122. **snijwerk** uit den tijd van de O.I.C.

124. **Hendrick Brouwer** was Gouverneur-Generaal van 1632-1636. Tevoren had hij herhaaldelijk Indië bezocht in Compagniesdienst. Hij was Bewindhebber in de Kamer Amsterdam en vertoefde lang in Engeland om politieke geschillen uit den weg te ruimen. Na vier jaren Gouverneur-Generaal geweest te zijn, keerde hij in 1636 naar het vaderland terug, ging later over naar de West-Indische Compagnie, deed een tocht naar Chili en stierf daar in 1643.

125. **Ds. François Valentijn,** geboren te Dordrecht in 1666, kwam in 1685 als predikant naar Indië. Zijn verdienste ligt in het verzamelen van verschillende studies over die gebieden, waar de Compagnie zegging
131. had of handel dreef. Vooral van **Rumphius'** papieren heeft hij een ruim gebruik gemaakt: velen, o.a. Gouver-
136. neur-Generaal **Joannes Camphuis** (1684-1691) gaven Valentijn de beschikking over hun werken. Terecht noemt men hem „onzen eersten Indischen Encyclopaedist" (Encycl. v. N. I. IV bl. 508) Hij stierf in 1727 te 's Gravenhage.

Zijn werk heet: „Beschrijving van Oud en Nieuw Oost-Indiën".

126. **Mr. Joan Maetsuijker** was Gouverneur-Generaal van 1653-1678. Als rechtsgeleerde had hij in verschillende colleges zitting en maakte van bestaande plakkaten één geheel: „de Bataviasche Statuten". Onder zijn regeering is veel tot stand gebracht ter bevestiging van het gezag van de Compagnie.

127. Bij de verzameling **medische boeken** valt het portret op van **Dr. Willem ten Rhijne,** een zeer begaafd medicus, van wiens hand o.a. een studie in het Latijn bestaat over de nederzetting aan de Tafelbaai en over de Hottentotten. (Zie over hem o.a. de verdienstelijke studie van Dr. L. S. A. M. von Römer. Historische Schetsen. Batavia, 1921.)

128. **Mr. Nicolaas Witsen** (1641-1717) was de Amsterdamsche Burgemeester en Bewindhebber der V. O. I.C., die zooveel belang stelde in onderzoekingen op elk gebeid van studie, zoowel over het Archipelgebied als over de vaste landen, Azië en Afrika.

In Zuid-Afrika bevindt zich nog de naar hem genoemde Witsenberg.

Hij heeft sterk aangedrongen op koffie-aanplant op Java. Hij gaf het eerste plantje aan den Hortus Botanicus te Amsterdam en dit plantje is de stamplant geworden waaraan West-Indië en Zuid-Amerika hun koffie-cultuur te danken hebben.

129. **H. A. van Rheede** was Commissaris-Generaal van 1684-1691. Tevoren was hij Commandeur van de kust van Malabar. Hij heeft het Kasteel te Negapatnam doen bouwen. Hij overleed op een reis van Ceylon naar Soeratte, waar een prachtig grafmonument zijn gebeente bevat. Blijvend is zijn beteekenis als samensteller van het plantkundig werk „Hortus Indicus Malabaricus", waarbij velen, ook Brahmanen, hem hielpen.

Bij zijn bezoek aan Zuid-Afrika gaf hij veel goede wenken voor het bestuur van de Kolonie. Het plaatsje Drakenstein heet nog naar een heerlijkheid, zijn familie toebehoorend.

130. **Isaac de l' Ostal de Saint-Martin** was een edelman uit Oloron in Béarn. Toen hij te Batavia in 1696 stierf was hij in de zestig. Zijn geschilderd portret (de fotografie dankt schrijver dezes aan de welwillende belangstelling van zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal Mr. D. Fock) bevindt zich in Zuid-Frankrijk. Saint-Martin diende als officier o.a. op Ceylon en op Java's Oostkust bij Speelman's expeditie. Hij was zeer
129. bevriend met **Van Rheede.** Uit de vendu-lijst van zijn boekerij blijkt dat Saint-Martin zeer belezen was op verschillend gebied en inheemsche talen kende. Als plantkundige stond hij met **Rumphius** in verbinding.

131. **Rumphius** (Georg Everhard Rumph uit Hanau) verliet Holland in 1652 in Compagniesdienst, nadat hij tevoren in Brazilië en in Portugal was geweest. In 1653 kwam hij op Ambon, kreeg naam als wis- en bouwkundige, was van 1660-1670 Koopman op Hitoe en stelde bijzonder groot belang in planten. Blind geworden leefde hij te Ambon in een woning, die een museum vreemde en merkwaardige voorwerpen werd. Bij een aardbeving in 1674 verloor hij zijn vrouw en zijn jongste dochtertje. Zijn zoon Paul August hielp zijn blinden vader bij diens werk. In 1702 stierf Rumphius, „de Indische Plinius, de blinde ziener van Ambon".

In de schatkamer van het Koninklijk Bataviaasch
132. Genootschap bewaart men een **eerc-keten** met het volgende opschrift:

EER TEKEN

Voor den Hoog Gebooren

Cloecqmoedigen Conninck van
Palacca Petiero Mario bantheijn
Lamoero &ra aen hem naar Macassar
Gesonden ter gedagtenisse van sijne
Manhafte helden Daeden in de
oorlogen op Macassar en Jongst
Tegen die van Toadio en Mandaar
Gepresteert
Anno 1672.

—

EEN

gedencteken
vereert aen
Radja Palacca
voor getrouwe oor-
loghsdienst op de
Westcust van Sumatra
aen de Comp. gedaen
Ånno
1666

—

De eene keerzijde vertoont het Compagniesschip met monogram en D.O.C., de andere het wapen van Batavia en het monogram.

Aroe Palakka was een Sopengsche prins, wiens grootvader en vader door de Makassaren waren ter dood gebracht. Hij werd als slaaf gevangen gehouden, ontsnapte naar Batavia en diende de Compagnie op Sumatra's
133. Oostkust. Toen **Speelman** optrad tegen Hassan Oe'ddin, die als Sultan van Makasser (Gowa) met Mataram in complot was tegen de Compagnie, en een verdrag niet nakwam, steunde Aroe Palakka de Compagnie gaarne tegen zijn doodsvijanden. Hij bracht de Boniërs in opstand, en Hassan Oe'ddin moest het Bongaaisch Tractaat sluiten (1667). In 1672 kozen de Rijksgrooten van Boni Aroe Palakka tót vorst.

123 De **begeleidende oorkonde** luidt als volgt:
(bl. 49). Joan Maetsuijker Gouverneur Generael ende de Raden wegens den Nederlandsen Staet in Orienten, allen den geenen die dese onse opene brieven sullen sien en hooren leesen salut alsoo den doorlugtigen ende cloecqmoedigen Radia Palacca in 't vervolg en des Oorlogs op 't groot eijland Celebes, tegen alle sulke welke doorgaens gedurende den crijg, de onregtveerdige saeke des Coninx van Macassar tegens de Generale Comp: en haere bond-genoten niet alleen met alle cragt ende vermogen hadden helpen staende houden, maer ook selff naer de vernederinge en gelukkige overwinninge van de selve, met de uijtterste obstinate boosheijt, in vijandschap waeren blijven volharden verachtende en verwerpende de opene brieven van Amnestie en vergiffenisse haer van wegens de Generale Comp: uijt onsen name anno 1669 toegesonden en onder't groote segel van de Comp: door den Veld-Overste ondertekent belooft, in diense haar binnen sekeren tijt aen 't casteel Rotterdam quamen verootmoedigen ook onder andere anno 1670 gesubjugeert en geweldelijk tot het aennemen van 't algemeene bond-genootschap gedwongen heeft den Coninck en 't landeken van Lamoeroe meest oost waert van Taneete in 't gebergte gelegen gebuerig aen de landen van Soping Mario en Bengo en want denselven Coninck seer out en sonder bequaem successeur sijnde de stenden van dat landeken, van niemand duependerende, en sedert al een goet getal van jaeren als een absoluijt en vrij vorstendom geregeert en geconsidereert geweest den Hoog gemelden Radia Palacca bij afflijvigheit van haeren Coninck tot sijn navolger verkoren en erkent hebben als van Vaderswegen aff comsig weesende wijt den Coninckklijken huijse van Mario waer van hij ook sedert het overlijden van de Princesse van Soping de volle possessie heeft en waer door dan deze keur te meer geligitimeert is, wijt sekere oude gewoonte tusschen de landen van Lamoero Mario en Be ⅴ soodanig dat wanneer in een der dry Vorstendommen den Coninck te sterven coomt sonder een bequaem nasaet, ofte erffgenaem achter te laaten als dan in een van de andere beijde wijt de Coninckklijke kinderen tot successeur eene moeten kiesen. En dewijle de Coningen in haer leven nog de stenden naar zijn doot van alle de landschappen op 't eijland Celebes, in sulker voegen onder het bondgenoodschap gesubjugeert als dit Lamoero gelijk hier voor gesegt geenen successeur vermogen te kiesen, als met goetvinden en toe-staen van de Generale Comp. welken volgende sijn Hooght. door den Praesident ende den Raedt in 't casteel Rotterdam bij haere missive van den 10en April 1671 ook eerbiedelijk onse agreatie hier op hadde laeten versoeken zoo ist dat wij naer deliberatie in Rade van India om te betoonen de groote estime die wij hebben van den gemelden Radia Palacca ten opzigte van al sijne bewese cloecqmoedigheden in de oorlogen op Macassar soo voor als naer de generale veroveringe des Casteels Samboupo anno 1669 beweesen niet alleen, boven allen voorgaende erkentenissen zijn Hooght. wel gemelt met dese onse opene acte van agreatie ende approbatie hebben begonstigen, maer nog daer en boven ver-eeren willen een gouden keeten met een aff hangende medailje daer Comps. wapen op wijt gesneden staet tot een altoos duerende eerenteken; behoudens nogtans dat sijn Hooght. geenen stadhouder over Lamoero in stellen off authoriseren sal mogen als met goetvinden en voorweeten van den Praesident en den Raedt op Macassar gelastende ende beveelende allen den geenen die dit aengaet den meergenoemden Radia Palacca ook voor Coninck van Lamoero te erkennen ende aen te sien.

Alsoo wij dat tot welstaent van 't gemeene bond-genootschap en ten dienste van de Generale Compe. soodanig bevinden te behooren.

Gegeven in 't groot casteel Batavia hooftvesting van 't Coninckrijk Jacatra op 't eijlant Groot Java den eersten Maerte Anno 1672.

(hier volgt de Maleische vertaling)

L.S. Ter ordonnantie van hoog-gemte. haer Ed^e^.
Jan van RIEBEECK.

Secretaris

Joan Maetsuyker.

134. **Cornelis Speelman** te Rotterdam in 1628 geboren, doorliep in Compagniesdienst de lagere rangen en werd in 1663 tot Gouverneur en Dierecteur van Coromandel benoemd. In 1666 ging hij als admiraal naar Makasser waar hij het Bongaaisch Tractaat sloot. Ordinaris Raad van Indië geworden in 1671, voer hij in 1672 uit als admiraal over een vloot tegen de Franschen. In 1681 volgde hij Rijckloff van Goens op als Gouverneur-Generaal. Hij stierf in 1684 te Batavia. Zijn luisterrijke begrafenis kostte 131.400 rijksdaalders.
159. Het fort **Speelwijk**, in 1684 te Bantěn gebouwd is naar hem genoemd.

134. De klokken- en kanonnengieterskunst van Portugeezen en Nederlanders is nog heden in de koloniën dier volken te bewonderen. Te Batavia ligt een **kanon**, waaraan vele inheemschen wonderkracht toekennen. Het opschrift luidt: Ex me ipso renata sum (Uit mijzelf ben ik herboren), vermoedelijk er op wijzend dat het hergoten is. De vuist wijst op afweer, volgens de wijze der Zuid-Europeesche volken.

135. **Joannes Camphuys** uit Haarlem was van zilversmidsleerling (vandaar de hand met hamer in zijn later aangenomen wapen) opgeklommen tot Gouverneur-Generaal. (1684-1691) Met de Raden van Indië kon hij het slecht

vinden en zelfs woonde hij twee jaren lang de zittingen van de Hooge Regeering niet bij. Hij was een geleerde, die een geschiedenis van Batavia schreef, waarvan
125. **Valentijn** gebruik maakte (Oud en Nieuw O.I. IV
131. bl. 121 en volgg); voorts steunde hij **Rumphius** en verschafte gegevens voor Kämpfer's werk over Japan. Op verzoek kreeg hij ontslag en bleef als rustig burger op zijn buiten te Batavia tot zijn dood in 1695.

175. De **Willemskerk** te Weltevreden bezit een zilveren schenkbord en zilveren beker, door Joannes Camphuys aan de gemeente geschonken.

Bij de Mataramsche moeilijkheden was ook Cheribon betrokken. We zagen reeds dat een zoon van Soenan Goenoeng Djati in Cheribon opvolgde. Het land kwam in afhankelijkheid van Mataram en werd bestuurd door prinsen, uit wie de huizen Sepoeh en Anom ontstonden. In 1677 waren de Cheribonsche prinsen te Karta, toen deze stad verwoest werd. Ze kozen de zijde van Troeno Djojo en vochten met hulp van Bantěn tegen Mataram. Dit leidde tot de bezetting van Cheribon door Compagniestroepen en de prinsen sloten in 1681 een contract. Het verdrag bleef van kracht tot in de 19de eeuw.

Bij de Cheribonsche bevolking blijven oude overleveringen herinneren aan het verleden, b.v. het graf van Soenan Goenoeng Djati te Astana; dan toont men te Tjimandoeng een grooten steen in prauwvorm, waarmee een Chineesche prinses, die de echtgenoote van Soenan Goenoeg Djati werd, over zee zou zijn gekomen; dan in Kampong Pekalongan (Kota Tjerbon)
136. een **pedati,** vóór de beschadiging door brand in 1907, ± 15 M. lang, voorzien van 12 wielen, enkelen ± 2 M in middellijn. Valentijn vermeldt dat „zij daar onder anderen nog een stuk van een oude vermolmde wagen, in welke Sjeich Ibn Maulana zou gereden hebben aanwijzen". In Kampong-Krangkang (afd: Indramajoe) is nog zulk een pedati, maar iets kleiner. Dan vereert men er het graf van een kleinzoon van Soenan Goenoeng Djati bij Kali Kasoenean; daar zijn in den Engelschen tijd de Chineesche en Arabische borden vervangen door zwart-witte van Engelsch maaksel met opschriften „Praying Negro", „The pet Lamb,"e. d. Nog twee borden hebben Arabische opschriften. Verder is er
140, 141. twee paal ten Zuiden van Cheribon het lustoord Soenjaragi, uit kunstmatige rotspartijen opgebouwd, een geschenk van Chineezen aan de Sultans.

Van de vesting „De Beschermer" zijn in het Residentiekantoor enkele stukken steen over met dit opschrift: (de onderstreepte letters zijn ingevuld).

NADAT A° 1681 DE LANDEN DOOR /
HULP VAN DE GENERALE NEDERLANDSE /
COMPAGe VAN DE OVERHEERSERS BEVRYD /
EN: DEZELVE BENEVENS DE DORPERS OP HAER /
VERSOEK ONDER VOORN: COMPAGe GENOMEN /
WAEREN GEWORDEN: SOO WERD ONDER DE /
REGERINGH VAN DEN GOUV. GEN. CAMPHUYS /
GEBOUWT DESE VESTINGH /
DE BESCHER(MER) /

Dan bevatten de Sultanspaleizen Kasepoehan en Kanoman veel merkwaardige oudheden: twee zilveren briefdragers, waarin brieven onder een pajong gedragen werden als die voor de Hooge Regeering bestemd waren, kristallen bokalen, met op één het opschrift: „Op de gesontheit van de Indische Vrinden," een wapenbord van zilver van het geslacht Pijl, een statie-
138. wagen (Karêta Singha), enz. Een oud **wachthuis** herinnert in stijl aan de oud-Hollandsche gevels in Zuid-
142. Afrika. Op de aloen-aloen staan nog de **schandpalen** uit Compagnies tijd. De Kasepoehan is in Moorsche stijl opgetrokken. De Kanoman bezit een mooie verzameling beschilderd houtsnijwerk. Op het Residentie-
137. kantoor bevindt zich een plank met **gekleurd houtsnijwerk,** Arabische teksten in den vorm van een draak in Javaansch schrift.

139. **Wouter Schouten** van Haarlem, op ongeveer zestigjarigen leeftijd kort na 1700 overleden kwam als onderheelmeester in 1658 naar Indië. Hij heeft van hetgeen hij meemaakte een belangwekkend reisverhaal geschreven: „Aanmercklijcke Voyagie, gedaen door Wouter Schouten naer Oost Indiën" (1676). Schouten is de eerste die een beschrijving geeft van de ziekte Mycetoma (Madoera-voet), die hij te Malabar op het vasteland van Voor-Indië leerde kennen.

Die oude reisverhalen werden in de 17de en 18de eeuw mooi uitgegeven; teekenaars van naam zorgden
143. voor de illustraties No. 143 stelt de reede van **Malaka** voor.

De Portugeezen bezaten op Ambon een kasteel,
144. **Victoria** geheeten. Na den strijd met Steven van der Haghen vergrootte men het in 1605. Later is er veel bijgebouwd. De poort aan de zeezijde van 1775 is gebouwd door den ingenieur F. Wagner.

Van forten op de Banda-eilanden is (zie 145 en
145. 146, voorstellende **Kuylenburg** op Banda en **Revenge**
146. op Poeloe Ai) niet veel meer dan ruïnes over. Kuylenburg werd in 1636 door van Diemen naar zijn geboortestad genoemd. Revenge werd gebouwd in 1616.

De nieuwe **Hollandsche kerk** aan het stadhuisplein is gebouwd van 1733-1736. Zooals het bijschrift aangeeft is deze kerk met groote kosten opgetrokken. Een houten model in het Museum te Batavia wordt nog als herinnering aan het verdwenen gebouw bewaard.

147. De Portugeesche Buitenkerk (voltooid in 1695 en zoo genoemd omdat er in het Portugeesch gepreekt werd voor de Mardijkers, inlandsche Christenen, die van vrijgelatenen afstamden) werd verrijkt met kostbare geschenken, als orgel, meubelen, zilverwerk.

148. Afgebeeld is een zilveren **doopbekken,** met als voorstelling Christus door Johannes den Dooper gedoopt (Matth. III, 15-17). Een zware zilveren drievoet be-
150. hoort erbij. No. 150 stelt de **kerk te Ambon** voor.

Het is een houten gebouw op steenen plint uit 1780. De inwendige inrichting doet stemmig aan door oude meubelen en rouwborden. Grafzerken zijn er in en buiten de kerk. De gemeente bezit oud zilver- en koperwerk.

In een Resolutie genomen op de buitengewone ver-

gadering op Zondagmorgen om 6 uur. 9 October 1740 leest men het voorstel of „men de stad niet behoorden te ruymen van de Chinesen die in grote getalle nog binnen deselve (= stad) gevonden werden, omme daar door voor te komen, bij eenige verdere quade ondernemingen derzelve den vijand niet van binnen en van buyten tegelijk te hebben" dan wel de huizen der Chineezen in de stad te visiteeren De onrust onder
87. de Chineezen, een groote **brand** en onzekerheid bij de Inlanders leidden tot den bekenden Chineezenmoord, die geheel op rekening van Gouverneur-Generaal Adriaan Valckenier (1737-1741) gekomen is, hoewel te onrechte.

149. **Gustaaf Willem Baron van Imhoff** (1743-1750) was in de Chineezenkwestie de felle tegenstander van Valckenier geweest. Deze laatste had zich door een soort staatsgreep van Van Imhoff ontdaan en hem, met twee anderen, gevangen naar Nederland gezonden. Maar Van Imhoff kwam in eere als Gouverneur-Generaal op het schip „De Herstelder" terug en veel verwachtte men van hem tot heil van de V.O.I.C. Slechts weinig bracht hij tot stand. Hij overleed kort voor Valckenier, die na 9 jaren gevangenis te hebben doorgemaakt, als gevangene stierf. Tijdens Van Imhoff had de splitsing van Mataram plaats in Soerakarta en Djokjakarta. De Amsterdamsche Poort werd in zijn dagen gebouwd.

De verhouding van de Compagnie tot Mataram is voor de vestiging van haar macht op Java van groote beteekenis.

Soesoehoenan Mangkoerat I (1646 — 1677) was een streng en wreed heerscher voor zijn volk. Toen in 1667 zijn meest beminde vrouw stierf, liet hij honderd andere doodhongeren. Een Madoereesche prins Troeno Djojo stond tegen Mataram op en de Compagnie moest volgens het verdrag van 1646 Mataram steunen. Bantammers en Makassaren stonden in verbinding met de inheemsche oorlogvoerende partijen en vooral Speelman heeft zich krachtig geweerd. In No. 150 is het slot te
150. zien van een tractaat gesloten met Mataram op 28 Februari 1677. Mangkoerat I stierf in 1677 nadat
151. Troeno Djojo zijn hoofdstad Karta verwoest had. De troonopvolger Mangkoerat II (1677—1703) vluchtte naar Speelman's kamp. Toen Speelman Directeur-Generaal
130. werd nam **Saint Martin** het bevel over, zij het slechts kort. Kapitein Tak heroverde de kroonjuweelen van Modjopahit op Troeno Djojo te Kediri. Ze werden plechtig overhandigd aan de rechtmatige bezitters. Troeno Djojo werd in gevangenschap door Mangkoerat II gedood. In 1681 waren de Mataramsche moeilijkheden ten einde.

Op het Rijksarchief te 's Gravenhage bevindt zich een
152. **doos** in lakwerk met de **passen** die den Nederlanders
153. namens den Shogoen toestemming gaven tot handeldrijven in Japan. De tekst luidt als volgt:

Vertaling der Japansche passen.

Er zijn geen bezwaren tegen het feit dat de Hollandsche koopvaardijschepen, naar Japan onderweg zijnde, in elke haven ten anker zouden komen.

Dit geschrift dient om te bewijzen dat genoemde schepen, nalevende den in het eerste lid bedoelden regel, tot hun genoegen met Japan mogen verkeeren.

Op den 25sten Juli in het jaar 14 van Keicho (A.D. 1609).
[Verder is het schrift niet te ontcijferen].

De naar Japan onderweg zijnde Hollandsche koopvaardijschepen mogen op elke plaats binnen de grens van het Japansche Rijk ten anker komen, indien zij daartoe genoodzaakt worden wegens het zware weer op zee.

Op den 16den Augustus in het jaar 3 van Genna (A.D. 1617).
[Verder is het schrift niet te ontcijferen].

Het wapen op de doos is dat van den Shogoen Tokugawa.

154. Op wetenschappelijk gebied heeft Japan veel van Nederland geleerd, vooral de medische wetenschap. No. 154 is een **attest voor een Japansch geneesheer**, afgegeven in Nagasaki in 1665.— Het luidt als volgt:

Wij ondergeschreven getuygen ende attesteren voor de waerheyt, dat den Japander genaemt Choan, dienaer van de Heer van Firando, eenen geruymen tijt bij de Hollandse Chirurgijns heeft geleert, ende in de ars van de Chirurgie (voor soo veel ons bekent is) volkomen is onderwesen, so dat hij de kraghten van de Hollandse medicamenten redel. wel is bewust daer van hij ons volkomen blijken heeft laten sien, ende dienvolgende den selve voor een goet geneesmr. verklaren.

Japan ten Comptoire Nangasacky
desen 21en Januarij a°. 1665
Jacob Gruys
1665
Nicolaes de Roij
D. Busch Chirurgyn
des Eilandt Decima.

155. De Zweed **C. P. Thunberg**, een leerling van den botanicus Linnaeus ging in Compagniesdienst als medicus in 1772. Hij bleef drie jaren in Zuid-Afrika en bestudeerde Hottentotten en Kaffers. In 1775 was hij in Japan, 1778 weer aan de Kaap. Daarna werd hij hoogleeraar te Upsala. Zijn geschriften zijn van groote beteekenis.

156. Sultan Aboe'l Fatach van Bantĕn, genoemd Tirta-
164. jasa naar zijn prachtig kasteel met waterwerken, kreeg oneenigheid met zijn zoon, die na een reis naar Mekka in 1671 Sultan Hadji heette. Engelschen, Denen en Franschen die in Bantĕn handel dreven, zetten den ouden Sultan tegen de Nederlanders op, terwijl de zoon steun zocht bij de Compagnie. Sultan Tirtajasa moest vluchten en na enkele jaren (1686) gaf hij zich over; hij leefde tot zijn dood in 1692 te Batavia als Pangèran Soeria di Tirtajasa. Zijn lijk werk plechtig per schip naar Bantĕn overgebracht. Het verdrag op
160. 17 April 1684 in het **Kasteel „Den Diamant"** gesloten gaf groote voordeelen aan de Compagnie, doordat ze er het monopolie kreeg. Vreemde Europeanen moesten Bantĕn verlaten. De Engelschen vestigden zich toen in Benkoelen.

De reeks verdragen met Makasser, Mataram, Cheribon en Bantĕn had de macht van de Compagnie op een stevigen grondslag gevestigd. Toen kort na 1700 de Soesoehoenan van Mataram, die sterk onder invloed van de Compagnie stond, zooals bleek uit het verdrag van 5 October 1705, Cheribon losliet was de Compagnie meester van den toestand op Java, al kwamen plaatselijke opstanden nog wel voor.

Het Kasteel **Den Diamant** in Bantĕn is door den tropischen plantengroei vrijwel geheel overwoekerd. De zware slotbrug is te zien op bijgaande afbeelding. De brug verbond het Kasteel met het terrein waar
157. **de Missigit** staat, de plek der heilige graven met badplaats en het vrouwenverblijf, **Tiamah** genoemd, en de **minaret.** Veel dezer bouwwerken zijn uitgevoerd door den uit Batavia weggeloopen metselaar Hendrik Laurensz. (Cardeel) van Steenwijk, die voor de Sultans, die veel gebouwen en waterwerken stichtten, van groot nut was. Nog bestaat het filterhuis dat de paleizen en forten door een waterleiding van drinkwater voorzag,
163. komend uit den vijver van het **lustoord Tasikardie.**
161. In de Tiamah bevinden zich nog de **voorwerpen** die vroeger gebruikt werden bij de plechtigheid (Kalifa) op den 12den dag van de maand Moeloed waarbij twee voorgangers de leiding hadden.

De rivier van Bantĕn welke de Oostinjevaarders, daar die toenmaals ± 20 M. breed was, gemakkelijk konden binnengaan, is nu slechts enkele meters breed. Het nu op invallen staand douanehuisje is de historische plek waar Neerlands handel op Java zoo nauw mee verbonden is. Vlak hierbij liggen de overblijfselen van
159. het **Fort Speelwijk,** enkele jaren geleden ontdaan van
158. de begroeiing. Het **kerkhof** erneven telt vele graven van in het Fort overledenen. Vermeld moge hierbij een andere begraafplaats, die van den Rijksbestuurder Pangèran Astapati, den laatsten afstammeling van vorst Silihwangi van Padjadjaran.

Te Karangantoe ligt een groot kanon met Arabisch opschrift, door de ingezetenen beschouwd een paar te
134. vormen met het **kanon** te Batavia, evenals men bovengenoemde pedati's als „Man en Vrouw" aanduidt.
162. Voorts ziet men te Bantĕn de **Batoe Gilang,** waarop volgens de overlevering een heilige, Goeroe Djampang, uit zee kwam.
164. Gouverneur-Generaal Petrus Albertus **van der Parra** had aan de Zuidzijde van den Jakatraschen weg een **Landhuis.** De teekenaar Rach heeft een audientiemorgen willen voorstellen. Wellicht is de dikke heer de Gouverneur-Generaal. Op de daken ziet men viermaal den adelaar, het door van der Parra aangenomen wapenteeken. Van der Parra was geboren te Colombo in 1714, klom van pennist-soldaat geleidelijk op en werd in 1761 Gouverneur-Generaal. Prins Willem V van Oranje werd later Opper-Gouverneur-Generaal, maar dit was, evenals bij Prins Willem IV slechts een eeretitel. Van der Parra was ijdel en prachtlievend. Onder zijn Gouverneur-Generaalschap versterkte men het Nederlandsche gezag op Ceylon. Van der Parra stierf in 1775 te Weltevreden.
165. Het **huis** op last van **Reynier de Klerk** gebouwd, kort voor 1760, (hij was Gouverneur-Generaal van 1777 — 1780) kwam, na den dood van zijn weduwe, aan Joannes Siberg (G. G. van 1801 — 1804) die er ongeveer dertig jaren woonde. In 1819, na heel kort een anderen eigenaar gehad te hebben, kwam het huis in handen van een Poolsch Israeliet, die den naam Leendert Miro aannam, en op hetzelfde erf nog als soldaat bij De Klerk's lijfwacht gediend had. Hij woonde er tot in 1834 de latere Gouverneur-Generaal J.C. Meyer het huis kocht. Van 1844—1900 behoorde het aan de Diaconie. Toen kocht de Regeering het. Het Departement van Mijnwezen was er gevestigd tot 1924. Na restauratie zal van 1925 af het huis voor het Landsarchief in gebruik zijn.
166. Ds. Johan Maurits **Mohr** (1716—1775) gevoelde zich sterk aangetrokken tot de sterrekunde. Hij maakte studie van den overgang van Venus over de zon in 1761 en liet voor dien van 1769 dicht bij den Chineeschen tempel een gebouw van zes verdiepingen maken. Buitenlanders als De Bougainville (1768) en Cook (1770) bezochten den sterrenkundige. Mohr's waarnemingen hebben wetenschappelijke waarde en werden opgenomen in Europeesche vaklitteratuur. Pas in onze dagen is Nederlandsch-Indië weer een sterrenwacht rijk, te Lembang, de Bosscha-sterrenwacht, een geschenk van den Heer K. A. R. Bosscha, onder den Directeur Dr. Ir. J. G. E. G. Voûte.
167. Aan den **Jakatra-weg** verrezen **landhuizen** met tuinen en vijvers, in bouw en aanleg gelijk aan die in het vaderland; verderop het binnenland in paste men zich meer aan, aan de Indische bouwwijze. Cornelis Chastelein had een landgoed Seringsing (tusschen Batavia en Buitenzorg bij paal 17) benevens „Weltevreden" (ongeveer waar nu het militair hospitaal staat); nog later bezat hij het land Depok, wat hij bij testament naliet aan al zijn vrijgelaten „christen slaven en slavinnen benevens haare kinderen en kindskinderen". Hij is de schrijver van „Invallende gedagten ende aenmerkingen over Coloniën," ingaande tegen de koopmanspolitiek van de V. O. I. C. No. 167 en 168 geven een duidelijk beeld van zulke **landgoederen,** het een
168. aan den Jakatra-weg, het ander **„Soeka Ati, Hartenlust"** even boven Buitenzorg.
169. De **Nieuwpoortstraat, de Nieuwpoort het Hospitaal** en **de Hospitaalskerk** op het einde der achttiende eeuw ziet men op Rach's teekening weer-
170. gegeven. Uit denzelfden tijd is **het gezicht op Semarang.**

Het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen bezit de tot nu toe bekende series Rach teekeningen, met uitzondering van een vijftal platen, die tot de „Verzameling van Stolk", te Rotterdam, behooren. Samensteller dezes nam, met vriendelijke toestemming van den eigenaar, foto's en het vijftal verscheen in zijn Platenatlas „Zuid-Afrika's geschiedenis in Beeld. South-African History told in Pictures"
171. (1913) bl. 48—52) No. 171 is een gezicht op het **Plein** en de **Heerengracht** (nu Adderleystraat) te Kaapstad. Men lette op de Boeren met steek en kuitbroek.
172. De **Compagnieskamer** in het Museum heeft de betimmering uit de door Van Imhoff opgerichte Marineschool in een door de Compagnie van hem gekocht huis aan de Kali-Besar West. Deze school bestond van 1743 tot 1755. De bovenlichten (niet op deze plaat te zien) zijn vrouwefiguren met verrekijker, anker en boek. Zeer waardevolle meubelen en voorwerpen uit Compagniestijd zijn hier bijeengebracht.

173. Het **houten kamerschut**, rood met goud, is vermoedelijk afkomstig van de Raadzaal der Hooge Regeering. Onder de kroon ziet men de wapens der Compagnies-Kamers, in het midden het wapen van Batavia.

174. **Andries de Wilde** (1781—1865) heeft een leven vol lotswisseling gehad. Hij bracht het tot groot-grondbezitter in den Preanger. Zijn beeltenis wordt hier gegeven om zijn groote verdiensten als verbreider van de koepokinenting.

175. **De Willemskerk te Weltevreden** is uit het jaar 1839 en in bouw een navolging van de oude koepelkerk. De preekstoel van 1673 uit de oude kerk is hierheen overgebracht. De gemeente bezit waardevol metaalwerk, o.a. vier zilveren bekers, een geschenk van den Gouverneur-Generaal Joan Camphuys, voorts sieraden uit de Luthersche Kerk en uit de kerk te Toegoe (± 25 KM. ten Oosten van Batavia), waar een inlandsche Christengemeente als volgt was ontstaan. Nadat in 1641 Malaka veroverd was, kwamen veel afstammelingen van Portugeezen en inlandsche Christenen naar Batavia waar de Portugeesche gemeente sterk toenam in aantal. Velen hunner gingen naar Toegoe, waar in 1676 een inlandsche godsdienstonderwijzer werd aangesteld. De inlandsche Christenen te Toegoe verwerpen dobbel- en kaartspel en munten uit in het zingen van liederen met guitaarbegeleiding (krontjong). Hun taal was langen tijd een verbasterd Portugeesch.

176. Niet ver van de Jassembrug ontstond in 1669 een begraafplaats voor Mardijkers. In een loods bij het kerkhof werd Vrijdagsavonds gepreekt. Het bouwplan voor een steenen kerk, gemaakt door Ewout Verhagen keurde de Hooge Regeering goed in 1692. De inwijding had in October 1695 plaats Belangstellenden verrijkten de Kerk met veel zilverwerk. (Zie afbeelding No. 148, kaarsenkronen, enz.) Kort voor 1800
148. werden er nog Portugeesche preken gelezen, verder in het Maleisch gepreekt Zie hierover Dr. F. de Haan's jubileum-album. „De **Portugeesche Buitenkerk** (1919)."

177. In de benedenstad van Batavia is door demping der grachten veel van het eigenaardig Hollandsche stadgezicht verloren gegaan. Slechts hier en daar herinnert een vaart of brug aan het vaderland. De **ophaalbrug** uit de benedenstad is hiervan een merkwaardig voorbeeld.

178. **Joannes Siberg,** die van 1801—1804 Gouverneur-Generaal was, nadat de V.O.I.C. had opgehouden te bestaan op 1 Januari 1800, is de stichter van de Semarangsche marineschool. Hij was Commissaris-Generaal tijdens Altings Gouverneur-Generaalschap. Hij nam een flinke houding aan tegenover de vele Fransche krijgslieden die Napoleon naar Java zond. Siberg bleef tot zijn dood (1817) op Molenvliet wonen.

179. Gouverneur-Generaal Mr. **Herman Willem Daendels** (1807—1811) had, vóór hij in Indië kwam, in den revolutietijd al een woelig leven achter zich. Hij kreeg den titel van Maarschalk van Holland. In 1808 kwam hij te Batavia aan. Aan vele misbruiken maakte hij een einde en voerde veel nieuws in, waarvan de blijvende waarde bleek. Hij deed een expeditie tegen Bantěn, waar hij den Sultan afzette. Ook Sultan Sepoeh van Djokjakarta verklaarde hij vervallen van de regeering. De Molukken gingen tijdens zijn bewind verloren en de nederzetting te Bandjermasin werd ingetrokken. Hij hervormde het rechtswezen en liet den grooten Postweg over geheel Java aanleggen. Koffiecultuur, boschwezen, financiën, alles had zijn zorg. De bouw van het Paleis aan het Waterlooplein en de Societeit Harmonie op Rijswijk werd onder hem begonnen. 16 Mei 1811 legde hij het bewind neder. Hij overleed als Gouverneur-Generaal der Nederlandsche bezittingen op de Kust van Guinea, in 1818, 56 jaren oud.

180. **Thomas Stamford Raffles** trok door zijn gaven zoo de aandacht, dat hij op 24 jarigen leeftijd in 1805 als Onder-Secretaris naar Penang gezonden werd. De Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië benoemde hem in 1809 tot Agent bij de Maleische Staten te Malaka. Als Secretaris van Lord Minto kwam hij in 1811 naar Java en werd in dat jaar Luitenant-Gouverneur van Java en Onderhoorigheden (tot 11 Maart 1816). In Engeland kreeg hij een adellijken titel. In 1817 werd Sir Thomas Luitenant-Gouverneur van Benkoelen, waar de Engelschen Fort Marlborough bezaten. Bij het tractaat van Londen van 17 Maart 1824 kwam Benkoelen aan Nederland. Raffles, de stichter van Singapore met het stelsel van vrijen handel, heeft Nederland veel afbreuk gedaan, maar zijn land heeft hij schitterend gediend. Hij overleed in 1826. Op Java voerde hij het Landrentestelsel in, was tegen slavernij en opiumhandel, maakte Bantěn en Cheribon direct Gouvernementsgebied. Zijn schuld is het dat de Hollandsche bezetting van het fort te Palembang vermoord werd. Hij heeft op wetenschappelijk gebied kunst en wetenschap (hij was voorzitter van het Genootschap van Kunsten en Wetenschappen) steeds levendige belangstelling getoond en een geschiedenis van Java geschreven.

Op Desima, het Nederlandsche kantoor bij Nagasaki, bleef de Nederlandsche vlag waaien, ook toen Holland
181. niet meer onafhankelijk was. Het Opperhoofd **Hendrik Doeff** had er in 1806 gunstige handelsvoorwaarden verkregen, maar hij zat er in den Franschen tijd geheel van de Europeesche samenleving afgesloten. Hij bleef er achterelkaar van 1803-1817 en heeft aan de door Raffles gezonden Commissarissen overgave van het kantoor geweigerd.

182. De schilderij van Kawahara Keiga te **Nagasaki** geeft weer een „**groote Partij** in het Opperhoofd zijn kamer op het Eiland Desima" (De volgorde van het onderschrift is anders). Door de vensters heeft men een mooi uitzicht op de baai van Nagasaki met de Hollandsche schepen op de reede. De teekening is van ± 1825.

183. Twee Javaansche hoofdpersonen bij den opstand, als
184. Java-oorlog bekend, (1825-1830) **Dipa Negara** en **Sentot** zijn afgebeeld naar prenten uit 's Rijks Prentenkabinet te Amsterdam.

In dezen oorlog voerde De Kock het bentengstelsel in, dat goede diensten bewees. Dipå Negårå 's eisch als Panotogomo (Regelaar van het geloof) van Java erkend te worden, deed alle kans op schikking verdwijnen.

Immers de regeerende vorsten op Java bezaten ieder in hun rijk dien titel. Dipå Negårå is na zijn gevangenneming door de Regeering naar Menado, later naar Makassar verbannen. Daar overleed hij in 1855.

185. Eduard Douwes Dekker (1820 — 1887) is voor Indië van beteekenis wegens zijn onder den naam Multatuli (= ik heb veel geleden) geschreven boek: „**Max Havelaar** of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij", waarin hij Nederland wees op datgene wat hij in het Indisch bestuur verkeerd achtte. Als assistent-resident van Lebak beschuldigde hij den Regent van machtsmisbruik, hoewel hij pas enkele weken op zijn standplaats was. Hij verliet den Indischen dienst met eervol ontslag en vertrok in 1857 naar Europa.

Het **titelblad** van den eersten druk van den Max Havelaar is verkleind weergegeven.

186. De onderwijzer L. van den Bor schreef in 1856 te Buitenzorg een **berijmde schets** van de geschiedenis der **Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel**, met zangwijzen „ten einde door de jeugd zingende beoefend te kunnen worden". Bl. 88 en 89 dienen als proeve en het hoofdstuk over Baud's bewind eindigt aldus:

1e leerling

„Baud was slechts drie jaren landvoogd"

2e leerling

„Als ik eenmaal zoo hoog klim
Hoop ik zulks voor goed te worden.
Baud was 't slechts ad interim".
(=tijdelijk)

Ten voordeele der algemeene armen te Arnhem gaf Van den Bor het boekje uit in 1857.

187. **Radèn Saleh** Sarif Bastaman (1814 — 1880), geboren uit een Regentenfamilie heeft als schilder van dieren, dierengevechten jachten en landschappen, naam gemaakt. Hij woonde lang in Europa, bezocht Algiers en zag te Parijs de Februari-omwenteling van 1848.

188. **Radèn Adjeng Kartini** (1879 — 1904) heeft den stoot gegeven tot de betere geestelijke ontwikkeling van de inheemsche meisjes. Haar brieven aan Europeesche kennissen, geschreven zonder opzet van uitgave voor het publiek, gaf Mr. J. H. Abendanon in 1911 uit onder den titel „Van duisternis tot licht". Een „Kartini-fonds", gesticht in 1913, te 's Gravenhage, stelt zich ten doel aan inheemsche meisjes van Ned. Indië goed onderwijs te doen geven. Verscheidene „Kartini-scholen" bestaan reeds.

189. **Radèn Adipati Aria Wira Tanoe Datar**, was Regent van Tjiandjoer († 1818), een Preangerregentschap, dat wegens zijn ligging het eerst in aanraking kwam met de Compagnie.

190. **Pangèran Aria Soeria Atmadja**, wijlen Regent van Soemedang (31 Januari 1883 — 5 Mei 1919) overleden te Mekka 1 Juni 1921 was een voorbeeldig bestuurder, voorvechter der belangen van zijn volk, en trouw dienaar van de Regeering.

191. **R. Ng. Ronggowarsito**, een bekend Javaansch dichter, werd geboren te Solo omstreeks 1803 ten huize van zijn grootvader Jasadipoera II (Raden Toemenggoeng Sastranagara), in zijn dagen een man van groot aanzien. In zijn jonge jaren bereisde hij zoo goed als geheel Java, bezocht Ceylon en Voor-Indië en vestigde zich in 1840 te Solo, waar hij vele werken schreef. Pakoe Boewono VII benoemde hem tot „Panewoe Tjante", in 1844 tot „Klewon Tjarik" en verleende hem den graad van „Poedjonggo Dalem". Zijn voornaamste werken zijn: Poestaka Radjo en Kolotido.

192. **Pakoe Boewono VII** (1830-1858) heeft behalve als bestuurder ook als letterkundige uitgemunt. Met den dichter Sindoesastra stelde hij den Serat Sokapala samen.

193. **Pakoe Boewono VIII** (1858-1861) ging voort op den ingeslagen weg om zijn volk tot ontwikkeling en welvaart te brengen.

194. **Radèn Adipati Aria Prawiradiredja**, Regent van Tjiandjoer (1863—1910) Ridder in de Orde van de Ned. Leeuw, was een zeer bemind bestuursambtenaar, die bij zijn overlijden geen zoons achter liet en werd opgevolgd door den tegenwoordigen Regent van Bandoeng.

195. **Mas Aboekasan Atmodirono**, in leven Architect B. O. W. te Semarang, lid van den Volksraad, voorzitter der vereeniging van Inlandsche ambtenaren Mangoen Hardjo, is een der grondleggers der Inlandsche beweging.

196. **Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdoerachman Saijidin Panoto Gomo X**, Luitenant-Generaal bij het Ned.-Indische Leger, Soesoehoenan van Soerakarta, is nog heden aan de regeering.

197. **Sajjid Oethman**, te Batavia geboren, uit Arabische familie, deed een studiereis naar Hadramaut en Mekka en was tot zijn dood in 1914 een wetgeleerde van groot gezag te Batavia. Hij heeft veel brochures geschreven over belangrijke wetenschappelijke onder-
26. werpen. Onder No. 26 geven we zijn merkwaardige kaart van Arabië. De Regeering stelde zijn adviezen zeer op prijs.

198. **Karel van der Heyden** (1826-1900), geboren te Batavia, werd voor militair opgeleid in Nederland en was reeds op 16 jarigen leeftijd sergeant. Hij doorliep de verschillende rangen, maakte in 1848 en 1849 de tweede en derde Balische expeditie mee, vocht te Palembang en in den Bandjermasinschen oorlog, was militair en civiel gezaghebber van Atjeh, ten slotte Gouverneur van Atjeh. Hij heeft zeer veel gedaan om rust en orde in Atjeh te brengen. In 1882 vroeg en verkreeg hij zijn pensionneering en was van 1887 tot zijn dood Kommandant van het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis op Bronbeek.

199. De **Kasepoehan** te Cheribon geeft een statigen indruk, herinnerend aan de positie der vorsten ten tijde van de O. I. C.

200. Op het **Waterlooplein** staat een **monument** met het volgende opschrift:

HET LEGER

EN

De ingezetenen van Nederlandsch Indie aan de nagedachtenis van

Andreas Victor Michiels,

Kommandeur der Militaire Willems orde, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Generaalmajoor titulair, civiel en militair Gouverneur van Sumatra's Westkust, Opperbevelhebber der 3e Baliesche expeditie, Gouvernements Commissaris voor de Baliesche aangelegenheden.

Gesneuveld

bij de overwinning van Kasoemba den 25n Mei 1849 en te Batavia ter aarde besteld op den 1n Junij daaraanvolgende.

—

MEDE DER NAGEDACHTENIS

GEWIJD

van de menigvuldige braven der land en zeemagt, die voor de handhaving van het Nederlandsch gezag in Indie den heldendood zijn gestorven, in de verschillende oorlogen welke sedert 1816 in deze gewesten gevoerd zijn, als:

Krawang	1816,1832.	Java	1825,1830.
Molukkos	1817.	Celebes	1824,1825,1839,1840.
Cheribon	1816,1818.	Lampong	1834.
Borneo	1818,1822,1827,1828.	Balie	1846,1848,1849.
Palembang	1818. 1819,1821,1833,1849.	Sumatra's Westkust	1822, 1831,1832,1836,1837,1838,1840, 1841,1844,1845,1847.
Banka	1820.	Bantam	1845.
Riouw	1820.		

201. Opschrift van het **Monument in het Wilhelminapark.**

Aan de Grondleggers van het Nederlandsch gezag op Noordelijk Sumatra.

Heilig is ons de nagedachtenis der gevallenen.

Schitterend handhaafden zee- en landmagt de eer des lands.

Hulde van Koning Willem III en van Nederland en Nederlandsch-Indië.

202. **Generaal J. B. van Heutsz en zijn staf** bij het gevecht te Batèë Ilèë in Atjeh.

203. Portiek van het **Kerkhof te Petjoet** (Atjeh), met een reeks namen der gesneuvelde militairen.

204. **Johannes Benedictus van Heutsz,** (1851—1924), geboren te Koevorden, ging in 1867 als vrijwilliger naar Kampen, werd in 1873 als 2de luitenant overgeplaatst naar het Indische Leger, keerde in 1881 naar Nederland terug om er de Krijgsschool te 's Gravenhage te volgen, was in 1886 Kapitein en in 1889 Chef van de staf in Atjeh, waar hij gelegenheid had om zijn gaven als militair en organisator te toonen, wat nog meer het geval was na 1896 na het verraad van Teukoe Oema, toen hij het gezag handhaafde, orde bracht en de grondslagen legde voor de welvaart van Atjeh. Als opvolger van Gouverneur-Generaal Rooseboom kon hij als Landvoogd zijn opvatting in practijk brengen.

217. In Dr. Snouck Hurgronje, den kenner van de bevolking van Atjeh had hij een voortreffelijken medewerker in de Atjehsche jaren.

205. **Hare Majesteit Wilhelmina, Koningin der Nederlanden.**

206. **G. G. C. Reinwardt,** (1773—1854) was hoogleeraar te Harderwijk, later te Amsterdam. Wegens zijn groote kennis vergezelde hij de Commissarissen-Generaal naar Indië om van advies te dienen over onderwijs, landbouw, kunsten en wetenschappen. De oprichting van den botanischen tuin te Buitenzorg is grootendeels zijn werk. In 1822 keerde hij, tot hoogleeraar te Leiden benoemd, naar Nederland terug.

207. **J. K. Hasskarl,** (1811 — 1894) heeft als plantkundige en medewerker van Teijsmann groote beteekenis. In opdracht van Minister Pahud bracht hij kinaplantjes uit Zuid-Amerika naar Java.

208. **C. Ledger,** (1818 — 1905), heeft uit Zuid-Amerika de goede kinasoort verschaft, die nu de Ned.-Indische Regeering schatten oplevert. Een klein jaargeld genoot hij tot zijn dood.

209. **Von Siebold,** geboren te Würzburg in 1796 kwam in 1823 naar Desima als Chirurgijn-majoor in het Ned. Ind. leger. Zijn groote medische kennis trok veel leerlingen naar Nagasaki, waar een medische school ontstond. Hij verliet Japan in December 1828 en mocht er niet terugkeeren vóór 1859 toen in Japan een nieuwe staatsvorm was. Hij bleef er tot 1864. Naar Europa teruggekeerd stierf hij in 1866. Door zijn studies leerde men Japan beter kennen, de Japanners leerden veel van hem op het gebied van geneeskunde. Von Siebold heeft ook verdienste voor de theecultuur. Hij zond theezaad naar Java in 1826.

210. **F. W. Junghuhn,** (1809—1864), te Mansfeld geboren, kwam na een woelig en avontuurlijk leven in 1835 naar Indië als officier van gezondheid. Botanie en geologie waren zijn lievelingsvakken. De Regeeringscommissaris voor Sumatra, Merkus, belastte hem met een opneming van de Bataklanden, G. G. Rochussen droeg hem een wetenschappelijke reis over Java op. Na zijn verloftijd bracht hij in 1854 zaden en planten van kinaboomen naar Java en hij koos het voor den teelt geschikte Preangergebied.

Hij overleed te Lembang, waar een obelisk zijn graf dekt. De „Humboldt van Java" is zijn eeretitel, waarmee twee mannen van groote waarde geëerd zijn.

211. **Carel Frederik Winter,** (1799-1859) heeft als kundig kenner van Javaansch en Javaansche instellingen en gebruiken zeer groote verdienste. Eerst was hij translateur, docent aan het Instituut voor de Javaansche taal, later voorzag hij de Koninklijke Akademie voor het Javaansch te Delft van Indië uit van studiemateriaal, waarom de Encyclopaedie van N. I. hem als „de voedende bron der K. A. v. h. Javaansch" aanduidt. Met J. A. Wilkens begon hij een Javaansch-Nederlandsch Woordenboek.

Een marmeren gedenkteeken voor Winter staat te Solo.

212. **Johannes Albertus Wilkens,** (1813-1888) was Winter's bekwame medewerker. De Universiteit te Leiden bevat 26 folio-deelen in handschrift van beider Woordenboek: een nieuwe bewerking door Wilkens alleen telt er 43 deelen. Wilkens groote verdiensten voor de wetenschap zijn bij zijn leven niet naar waarde geschat.

213. **Dr. Jan Laurens Andries Brandes** (1857-1905) heeft uitgemunt op het gebied der Javaansche en Maleische letterkunde en der Oudheidkunde. Lang is de lijst der voortreffelijke studies door Brandes nagelaten.

214. Modjo-Warno werd het middelpunt van de Java-missie en is ontwikkeld tot de parel der Protestantsche Zendingsgemeenten, vooral door de krachtige leiding der zendelingen **J.** en **A. Kruyt** (vader en zoon). Behalve een kerk werd er een spaarbank opgericht, een ambachtschool en een kweekschool, en een groot ziekenhuis, een hulpmiddel bij de medische zending. Uit dezelfde familie is Dr A. C. Kruyt, die als zendeling uitkwam voor het Ned. Zendeling-Genootschap naar Posso en er zich vestigde in 1892. In 1895 kreeg hij een

215. voortreffelijk helper in **Dr. N. Adriani,** afgevaardigd door het Bijbelgenootschap Behalve hun groote verdiensten voor de zending hebben beide werkers een standaard-werk geschreven over de Toradja's van Midden-Celebes. De Universiteit te Utrecht verleende Kruyt een eere-doctoraat in 1913.

De aanstaande zendelingen van de meeste Nederlandsche Protestantsche Zendinggenootschappen ontvangen hun opleiding aan de Nederlandsche Zendingsschool te Oegstgeest. Zij worden eenigszins medisch onderlegd door het volgen van een twee-jarigen cursus aan een der Ziekenhuizen te Leiden.

216. **Professor Dr. J. H. C. Kern,** (1833-1917) geboren te Poerworedjo, werd in 1863 hoogleeraar in het Sanskrit te Benares, in 1865 te Leiden. Hij was een geniaal kenner van Sankrit en verdere Indogermaansche talen, benevens van de talen van den Indischen Archipel. Hij is de grondlegger van de wetenschappelijke taalstudie en oudheidkunde in Nederlandsch-Indië.

217. **Professor Dr. C. Snouck Hurgronje,** wordt hier vermeld als grondig kenner van inlandsche talen, zeden, gewoonten, (zijn beroemd werk De Atjehers), Arabische cultuur en als opsteller met Van Heutsz van „de Korte Verklaring".

218. **Hamengkoe Boewono Senopati Ingelogo Abdoerrachman Saijidin Panoto Gomo Kalifatoellah de VIII^ste^, Sultan van Jogjakarta,** is de nu regeerende Vorst.

219. **De Loge „De Ster in het Oosten"** te Weltevreden is ontstaan in 1837 door vereeniging van Loges, waarvan de oudste gesticht was in 1764 door J. C. M. Radermacher, die ook mede-oprichter was van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Op Java en de Buitengewesten zijn vele maçonnieke loges en vereenigingen. Doel is het in het leven roepen van instellingen van algemeen nut, ter bevordering van beschaving en verlichting, in den vorm van studiefondsen, scholen, boekerijen, hulpbanken, e. d.

220. **De Technische Hoogeschool te Bandoeng,** vierde in 1925 haar eerste lustrum en werd van particuliere inrichting Regeeringsinstelling. Met de Stovia (School tot opleiding van Indische Artsen) en de in 1925 gestichte Rechtshoogeschool, beiden te Weltevreden, is in Indië een begin gemaakt met Hooger Onderwijs, waaruit wellicht eens een Indische Universiteit zal groeien.

221. **Zijne Excellentie H. N. A. Swart,** verliet na een schitterenden militairen loopbaan Indië als Vice-President van den Raad van Indië.

222. **Zijne Excellentie H. Colijn,** die vele jaren van zijn werkzaam leven in dienst van Indië stelde, is nu Minister van Financiën.

223. **Monseigneur E. S. Luijpen, S. J.,** die titulair Bisschop van Orope en Apostolisch Vicaris van Batavia was, overleed 1 Mei 1923. Onder het bestuur van dezen Kerkvorst is sedert 1898 de missie sterk uitgebreid. In dat jaar arbeidden 50 priesters in het gebied van Atjeh tot Merauke. Nu hebben drie der gebieden van den Archipel een eigen bisschop, en het aantal priesters is verdrievoudigd. Ook voor het onderwijs heeft Mgr. Luijpen veel gedaan.

224. **Gouverneur-Generaal Jhr. Ch. H. A. van der Wijck,** (1893-1899), geboren te Amboina in 1840 begon zijn Indischen werkkring als ambtenaar bij de Algemeene Secretarie, was achtereenvolgens Resident van Tegal en van Soerabaja, Lid van den Raad van Nederlandsch-Indië en Vice-President van het Hooge College. In 1891 werd hem op verzoek eervol ontslag uit 's Lands dienst verleend, was in Nederland Commissaris van de N. I. Paketvaart M., en werd in 1893 benoemd tot Gouverneur-Generaal. Onder zijn bestuur kwam er orde op Lombok (1894), in Atjeh trad men krachtig op na den afval Teukoe Oema (1896); tramlijnen en wegen werden aangelegd, de Sabangbaai stelde men open voor den algemeenen handel en veel maatregelen werden genomen tot welzijn van de inheemsche bevolking. In 1899 keerde de Gouverneur-Generaal na eervol ontslag naar Nederland terug, waar hij na zich met ijver aan de openbare zaak gewijd te hebben in 1914 overleed.

223. **Gouverneur-Generaal W. Rooseboom,** (1899-1904) en zijn opvolgers hebben het hunne gedaan om naar hun beste weten, soms onder zeer moeilijke omstandigheden, zooals tijdens den Grooten Oorlog, de belangen van land en volk te behartigen.

226. **Gouverneur-Generaal A. W. F. Idenburg** (1909-1916) is nu Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

227. **Gouverneur-Generaal Mr. J. P. Graaf van Limburg Stirum,** (1916-1921) bekleedde na zijn vertrek uit Indië een diplomatieken post te Cairo.

Plaat 228 geeft een afbeelding van de plechtigheid

228. ten Paleize, het **Openbaar Gehoor,** ter gelegenheid van den verjaardag van Hare Majesteit Wilhelmina, Koningin der Nederlanden.

229. **Gouveneur-Generaal Mr. D. Fock** is sedert 1921 aan het bewind, na zijn land vele jaren in de allerhoogste betrekkingen te hebben gediend, zoowel in West-Indië als in het Moederland.

TAN KHIK LIANG
Baliwerti 54
SURABAJA

LIJST DER AFBEELDINGEN.

Titelblad Patente van Prins Maurits van Nassau voor Jacob van Neck.
1 Pithecanthropos erectus.
2 Wapen uit het Steen-tijdvak, in wording.
3 Steenen bijl uit Nieuw-Guinea.
4 Bijl uit het brons-tijdvak.
5 Kralen-snoer uit een voor-historisch graf.
6 Strabo's opvatting van de bewoonde aarde.
7 Schip der Phoeniciërs.
8 Wereldkaart volgens Claudius Ptolemaeus.
9 Handschrift op lontarbladeren.
10 Mesje, waarmee op lontarbladeren gekorven wordt.
11 Sanskrit-verzen in Palawa-schrift ter eere van Koning Moelawarman ± 400 n.C. (Koetei, Oostkust van Borneo.)
12 Steen met opschrift uit de Afd. Buitenzorg (Tji Aroeteum en afdruk van Koning Poernawarmans voeten (5e eeuw n.C.).
13 Steen met Kawi-opschrift (760 n.C.), gevonden te Dinâjâ bij Malang.
14 Keteltrom uit Bali.
15 Zodiak-beker uit Soerakarta.
16 Manjoeçrî uit Tjandi Toempang.
17 Boroboedoer.
18 Tjandi Mendoet.
19 Koning Krtarâjasa (1294 — 1309) als Çiva, gevonden in de Residentie Kediri.
20 Stichtingsoorkonde van Hayam Woeroek (1350 — 1389), gevonden bij Malang.
21 Koning Airlangga (± 1000 na Chr.) als Vishnoe op den zonne-arend.
22 Airlangga's oorkonde (ten deele) met bovenaan zijn zegel.
23 Voorwerpen tot het maken van vuur door wrijving.
24 Mandau uit Z. O. Borneo.
25 Marco Polo.
26 Sajjid Oethman's kaart van Arabië.
27 Prins Hendrik de Zeevaarder.
28 Portugeesch schip van omstreeks 1500.
29 Fra Mauro's wereldkaart van 1459.
30 Vasco da Gama.
31 Fernâo de Magalhâes.
32 Padrâo, vermoedelijk door Bartolomeo Dias geplaatst.
33 Padrâo uit Lonthoir (Banda-eilanden).
34 Affonso d' Albuquerque.
35 S. Franciscus Xaverius.
36 Kaart ontleend aan Martin Behaim's globe. (1492).
47 Kaart van de voorstelling van het niet-Europeesch gebied omstreeks 1530.
38 Molukkenkaart van Diego Homem. (1568).
39 Het Behouden Huijs op Nova-Zembla.
40 Willem Barentsz.
41 Titelprent van „De reis der Hollanders naar Oost-Indië in 1595".
42 Gemerkte steen als postkantoor aan de Tafelbaai (1632).
43 Jan Huyghen van Linschoten.
44 Petrus Plancius.
54 Cornelis de Houtman.
46/47 Frederick de Houtman en zijn woordenboek.
48 Brief van Prins Maurits aan den Sultan van Atjeh, (11 December 1600).
49 Johan van Oldenbarneveldt.
50 Olivier van Noort.
51 Jacob van Heemskerck.
52 Het slot van het Octrooi door de Staten-Generaal verleend aan de V. O. I. C. 20 Maart 1602.
53 Wolfert Harmensz. behaalt een overwinning op een Spaansch - Portugeesche vloot bij Goa. (December 1601).
54 Hugo de Groot.
55 Pieter van den Broecke.
56 Jan Pieterszoon Coen.
57 Acte van aanstelling van Jan Pietersz. Coen, (3 November 1617).
58 De inrichting van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie.
59 Het Oost-Indisch Huis te Amsterdam.
60 's Compagnies Werf te Amsterdam.
61 Jacques Specx neemt Sint-Helena in bezit voor de V.O.I.C.
62 Reglement op het aannemen van volk (1 Nov. 1692).
63 Kaart door Jan Pietersz. Coen naar Nederland gezonden.
64 Schilderij van Batavia van 1619.
65 De Kaart van Floris van Berkenrode.
66 Slot van een brief van Heeren XVII van 4 April 1614.
67 Bladzijde uit het Trouwboek van 1622.
68 Het huwelijk van Antonio van Diemen.
69 François Caron op de lidmaten - lijst der Kerk.
70 Register der testamenten enz. 1621-1624.
71 Jacques Specx.
72 Gouden penning door de Chineezen te Batavia den G. G. Specx aangeboden in 1632.
73 Grafsteen van Malik Ibrahim te Gresik † 1419.
74 Graf van Sech Djoemadil Kobra tusschen Semarang en Demak.
75 Portugeesche wapenzuil, ter herinnering aan het verdrag gesloten met Padjadjaran in Augustus 1522, gevonden in 1918 in de Prinsenstraat te Batavia.
76 Graf van Faletehan te Cheribon.
77 Graf van Hassan Oedin.
78 Bantên omstreeks 1600.
79 Senapati's vermoedelijk graf te Pasar Gedeh.
80 Gouverneur-Generaal Pieter Both.
81 Oud-Hollandsche Straffen.
82 Kielhalen.
83 Colombo onder Hollandsche vlag.
84 Nederlandsche familiewapens te Colombo.
85 Kerkgevel te Colombo uit den Compagnies tijd.
86 Nederlandsche grafzerk te Colombo.
87 De Chineesche Revolutie van 1740.
88 Chineesch Graf van Kapitein Bengkon aan den Jakatraweg te Batavia.

89 Terechtstelling van Engelschen te Ambon.
90 Formosa onder Hollandsche vlag, (17de eeuw).
91 Hollandsche Loge aan de Toncquin-rivier, (17de eeuw).
92 Hollandsche Loge in Atjeh ten tijde van de Compagnie.
93 Malaka onder Hollandsche vlag.
94 De Hollandsche Loge op Desima.
95 Kaapstad in 1656.
96 Steen uit het afgebroken Kasteel te Batavia.
97 Jan van Riebeeck, de Stichter van Hollandsch Zuid-Afrika.
98 Stuk van Jan van Riebeeck's grafsteen in Zuid-Afrika.
99 Gouverneur-Generaal Abraham van Riebeeck.
100 Fort aan de Tafelbaai in de zeventiende eeuw.
101 Het Kasteel te Kaapstad uit den Hollandschen tijd.
102 Acte van vrijlating uit 's Compagnies dienst.
103 Muurlamp van Delftsch aardewerk voorstellende de Tafelbaai, Duivelsberg, en Leeuwenberg.
104 Hollandsche Loge te Soeratte.
105 Hollandsche Loge te Wingoerla.
106 Gerard Hulft (door Govert Flinck).
107 Gerard Hulft op audientie te Kandy, (Ceylon).
108 De Retourvloot van 1648.
109 Het jacht der Bewindhebbers.
110 Rijckloff van Goens (de Oude) en zijn gezin.
111 Een Commandeur van een retourvloot, (door Albert Cuyp).
112 De reede van Batavia.
113 Het Stadhuisplein met Stadhuis en Groote Kerk te Batavia.
114 Andries Beekman: Pasar Ikan en het Kasteel te Batavia in de zeventiende eeuw.
115 Missigit aan den Jakatra-weg.
116 Wachthuis aan den Jakatra-weg.
117 Rijswijk Batavia.
118 Noordwijk, Batavia.
119 t/m 122 Meubelen uit den tijd van de Oost-Indische Compagnie.
123 Oorkonde voor Aroe Palakka, geteekend door Jan van Riebeeck als Secretaris (1672).
124 Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer (1632-1636).
125 Ds. François Valentijn.
126 Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker (1653-1678).
127 Verzameling medische werken. Portret van Dr. Willem ten Rhijne.
128 Mr. Nicolaas Witsen.
129 Hendrik Adriaan van Rheede.
130 Isaac de l' Ostal de Saint-Martin.
131 Georg Everhard Rumphius.
132 Eereketen voor Aroe Palakka.
133 Gouverneur-Generaal Cornelis Speelman. (1681-1684).
134 Oud kanon te Batavia.
135 Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys. (1684-1691).
136 Oude pedati te Cheribon.
137 Houtsnijwerk met Arabische teksten.
138 Oud-Hollandsch wachthuis te Cheribon.
139 Wouter Schouten.
140, 141 Lustoord Soenjaragi (Cheribon).
142 Schandpalen te Cheribon.
143 De reede van Malaka.
144 De Waterpoort van het Kasteel Nieuw-Victoria te Ambon.
145 Ruïne van het fort Kuylenburg in 1636 door van Diemen naar zijn geboortestad genoemd.
146 Ruïne van het Kasteel Revenge.
147 De nieuwe Hollandsche kerk aan het Stadhuisplein, gebouwd van 1733-1736.
148 Zilveren doopbekken in de Portugeesche Buitenkerk.
149 Gouverneur Generaal Gustaaf Willem Baron van Imhoff. (1743-1750).
150 Kerk te Ambon.
151 Slot van het contract met Mataram van 28 Februari 1677.
152 Doos in lakwerk met de passen tot handeldrijven in Japan.
153 Passen tot handeldrijven in Japan.
154 Getuigschrift voor een Japansch medicus.
155 C. P. Thunberg.
156 Tiamah of Vrouwenhuis bij de Missigit, (Bantĕn).
157 Minaret bij de Missigit, (Bantĕn).
158 Kerkhof bij Fort Speelwijk, (Bantĕn).
159 Het Fort Speelwijk, (Bantĕn).
160 Brug van het Fort Diamant, (Bantĕn).
161 De plechtigheid die vroeger in Bantĕn plaats had op den 12den dag van de maand Moeloed.
162 De Batoe Gilang te Bantĕn.
163 Het eilandje Tasikardie in Bantĕn.
164 Huis en tuin aan den Jakatraweg van Gouverneur-Generaal Petrus Albertus van der Parra (1761-1775).
165 Huis en tuin aan Molenvliet van Reynier de Klerk Gouverneur-Generaal van 1777-1780. (gebouw van 's Lands-Archief).
166 Sterrenwacht van Ds. Johan Maurits Mohr bij den Chineeschen tempel ten W. van Molenvliet.
167 Landhuis met tuin en vijvers aan den Jakatraweg.
168 Landgoed Soeka Ati (Hartenlust), boven Buitenzorg.
169 Nieuwpoortstraat, Nieuwpoort, Hospitaal en Hospitaalskerk.
170 Semarang in de achttiende eeuw.
171 Plein en Heerengracht te Kaapstad in de achttiende eeuw.
172 Compagnies kamer in het Museum van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
173 Houten kamerschut afkomstig van de Raadzaal der Hooge Regeering, (Museum).
174 Dr. Andries de Wilde (1781-1865).
175 De Willemskerk te Weltevreden.
176 De Portugeesche Buitenkerk.
177 Ophaalbrug in de benedenstad van Batavia.
178 Gouverneur-Generaal Joannes Siberg, (1801-1804).
179 Gouverneur-Generaal Mr. Herman Willem Daendels, (1808-1811).
180 Luitenant-Gouverneur Thomas Stamford Raffles, (1811-1816).
181 Hendrik Doeff, Opperhoofd op Desima, (1803-1817).
182 Partij in de Kamer van het Opperhoofd op Desima.
183 Dipâ Negârâ.
184 Sentot.

185 Verkleinde afbeelding van den eersten druk van de Max Havelaar.
186 Verkleinde afbeelding van een Geschiedenis der Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel.
187 Radèn Saleh.
188 R. A. Kartini.
189 Radèn Adipati Aria Wira Tanoe Datar, Regent van Tjiandjoer († 1818).
190 Pangèran Arija Soerija Atmadja, in leven Regent van Soemedang.
191 Graf van R. Ng. Ronggowarsito (1803-1873) bekend Javaansch dichter.
192 Pakoe Boewono VII (1830-1858).
193 Pakoe Boewono VIII (1858-1861).
194 Radèn Adipati Arija Prawiradiredja, Regent van Tjiandjoer, (1863-1910).
195 Mas Aboekasan Atmodirono, in leven Architect B.O.W. te Semarang lid van den Volksraad.
196 Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdoerachman Saijidin Panoto Gomo X, Luitenant-Generaal bij het Ned.-Indische Leger, Soesoehoenan van Soerakarta.
197 Sajjid Oethman († 1914).
198 Generaal Karel van der Heijden.
199 Kasepoehan te Cheribon.
200 Het Michiels-Monument op het Waterlooplein.
201 Het Atjeh-Monument in het Wilhelmina-park.
202 Generaal J. B. van Heutsz en zijn staf bij het gevecht te Batèë Ilèë.
203 Portiek van het kerkhof te Petjoet (Atjeh).
204 Gouverneur-Generaal J. B. van Heutsz, (1904-1909) † 1924.
205 H. M. Wilhelmina Koningin der Nederlanden H. C. Doctor in de Nederlandsche Letteren en H. C. Doctor in de Rechtsgeleerdheid.
206 C. G. C. Reinwardt (1773-1854).
207 J. K. Hasskarl (1811-1894).
208 C. Ledger (1818-1905).
209 Ph. F. von Siebold (1796-1866).
210 F. W. Junghuhn (1809-1864).
211 C. F. Winter (1799-1859).
212 J. A. Wilkens (1813-1888).
213 Dr. A. L. J. Brandes (1857-1905).
214 J. Kruijt.
215 Dr. N. Adriani.
216 Professor Dr. J. H. C. Kern. (1833-1917).
217 Professor Dr. C. Snouck Hurgronje.
218 Hamengkoe Boewono Senopati Ingelogo Abdoerrachman Saijidin Panoto Gomo Kalifatoellah de VIIIste Sultan van Jogjakarta.
219 Loge „De Ster in het Oosten", te Weltevreden.
220 De Technische Hoogeschool, te Bandoeng.
221 Zijne Excellentie H. N. A. Swart, gewezen Vice-President van den Raad van Indië.
222 Zijne Excellentie H. Colijn, Minister van Financiën in 1924.
223 Monseigneur E. S. Luypen, titulair Bisschop van Orope († 1923).
224 Gouverneur-Generaal Jhr. Ch. H. A. van der Wijck (1893-1899).
225 Gouverneur-Generaal W. Rooseboom (1899-1904).
226 Gouverneur-Generaal A. W. F. Idenburg (1909-1916).
227 Gouverneur-Generaal Mr. J. P. Graaf van Limburg Stirum (1916-1921).
228 Openbaar gehoor (31 Aug. 1920).
229 Gouverneur-Generaal Mr. D. Fock. (1921).

TAN KHIK LIANG
Baliwerti 54
SURABAJA

ERRATA.

Een woord vooraf, r.7: ontvangan l. ontvangen.
bl. 14. Afonso l. Affonso.
bl. 37. Decima l. Desima.
bl. 48. bijvoegen 119 t/m 122.
bl. 49. 132 l. 123.
bl. 80. 213. 1875 l. 1857.
" " 214. Dr. A. C. l. J.